

The Snow Leopard हिउँ चितुवा

वार्षिक पत्रिका

अंक-५, भदौ २०७६

Volume 5, Sept 2019

Monitoring the Mountain Ghost

**Human-wildlife conflict
is one of the biggest
threats to Conservation**
- Man Bahadur Khadka
Director General, DNPWC

Biodiversity Rich Limi Valley !

A plethora of reasons have been identified to consider the Limi valley of Humla, Karnali province as an important area from the point of wilderness and biodiversity.

The valley spanning 1200 sq. km. is home to a diversity of plant and animal species, many of global conservation significance such as snow leopard, Himalayan wolf, Tibetan wild ass and wild yak.

Wildlife researchers encountered two snow leopards in the Limi valley in 2007. News about the sighting of a snow leopard was published in a national weekly. A camera trapping survey conducted in the valley by Global Primate Network-Nepal in 2015 for the first time successfully photographed three different snow leopards. The survey team recorded 221 blue sheep; the main natural prey species of snow leopard in the valley. In addition, the team recorded occurrence of the Himalayan wolf, Red fox, Tibetan fox, Golden jackal, Tibetan wild ass, Tibetan argali, Himalayan marmot, Royle's pika, Himalayan pika, Himalayan musk deer and birds including Himalayan griffon and Golden eagle.

The research team reported herder-snow leopard conflict over livestock predation and possible illegal hunting of the snow leopard's wild prey species by outsider represents a major conservation challenge in this valley despite local people's continuous conservation efforts. In addition to the rich biodiversity, 'The Limi valley is a living museum of rich and age-old Tibetan cultures where 1000 years old Rinchen Ling Monastery that has been serving

as a main religious, cultural and conservation center', says Rinzin Phunjok Lama, the principal investigator of the research team. 'Due to the strong influence of Buddhist belief and values, the locals by themselves do not practice hunting of wildlife or harvesting of medicinal herbs. However, at present, the valley is vulnerable to resource encroachments especially from outsider'.

The magnificent landscape, rich biodiversity, and an age-old Tibetan culture and heritage provide an exclusive experience for the travelers. The valley has great potential to serve as a unique destination for wilderness hikes, wildlife sightings, cultural experiences and important route to the major pilgrim destination at the sacred Lake Manasarovar and Mt. Kailash. It takes 6-7 days of camping trip from Simikot- the district headquarters of Humla to reach Limi valley.

With this editorial of the 5th edition of Snow Leopard Magazine, we aim to promote the natural and cultural heritages of Limi valley. Since Limi valley is a place of ancient culture and globally significant biodiversity, conservation of this part of Nepal is of utmost necessity and concerned stakeholders should act immediately to protect its fragile environment and irreplaceable resources.

सम्पादकीय

जैविक विविधताबाट सम्पन्न लिमी उपत्यका !

हुम्ला जिल्लाको लिमी उपत्यका बजार क्षेत्र र जैविक विविधताको दृष्टिले महत्वपूर्ण थलो मान्ने प्रशस्तै आधारहरू भेटिएका छन् ।

१२०० वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको लिमी उपत्यका वनस्पति र वन्यजन्तु प्रजातिहरूको विविधता समेटिएको थलो हो जसमध्ये घेरैजसो को विश्वव्यापी रूपमै संरक्षणको महत्व रहेको छ । उदाहरणको रूपमा त्यहाँ पाइने हिउँ चितुवा, हिमाली ब्वाँसो, जङ्गली गाढा र चौरीलाई लिन सकिन्छ ।

सन् २००७ मा अनुसन्धानकर्ताहरूले लिमी उपत्यकामा २ वटा हिउँचितुवाहरू भेटे । सन् २०११ मा हिउँचितुवा देखिएको समाचार राष्ट्रिय साप्ताहिक पत्रिकामा प्रकाशित भएको थियो । ग्लोबल प्राइमेट नेटवर्कले सन् २०१५ मा गरेको सर्वेक्षणमा ३ वटा हिउँचितुवाहरूको तस्विर पहिलो पटक क्यामरा ट्र्यापमा कैद भएको थियो । त्यहाँ हिउँ चितुवाको मुख्य आहारा मानिएको २२१ वटा नाउर रहेको तथ्यलाई पनि अभिलेखन गरिएको थियो । त्यसको अलावा हिमाली ब्वाँसो, र तो फ्याउरो, तिब्बती फ्याउरो, स्याल, जङ्गली गाढा, नायन, हिमाली फ्याउमूसो, मूसे ठूटेखरायो, हिमाली ठूटेखरायो, कस्तुरी मृग र हिमाली णिद्ध र सुपर्ण महाचील सहित विभिन्न पन्थी प्रजातिहरू अभिलेख गरिएको थियो ।

सर्वेक्षण टोलीले स्थानीयहरूद्वारा संरक्षणप्रति गरिएको निरन्तर प्रयासहरूका बाबजुद पनि वन्यजन्तुबाट घरपालुवा वस्तुहरूको शिकार र हिउँ चितुवाको प्राकृतिक आहारा प्रजातिहरूको बाहिरिया मानिसहरूबाट हुने गैरकानुनी शिकारका कारण हुने मानव र वन्यजन्तुबीचको द्वन्द्व नै लिमी उपत्यकामा संरक्षणको ठूलो चुनौती रहेको बताए । प्रचुर

जैविक विविधता बाहेक, 'लिमी उपत्यका तिब्बती संस्कृति समेटिएको एउटा जीवन्त सङ्ग्रहालय हो जहाँ १ हजार वर्ष पुरानो रिञ्चेन लिङ विहार रहेको छ जसले धार्मिक, सांस्कृतिक र संरक्षण केन्द्रको रूपमा सेवा दिँदै आइरहेको छ', सर्वेक्षण टोलीका मुख्य सञ्चालक रिञ्जिन फुङजोक लामा भन्छन्, 'बुद्ध धर्मको गहिरो विश्वास एवं मूल्यका कारण स्थानीयहरू यस क्षेत्रमा प्रायः वन्यजन्तुको शिकार तथा जडीबुटीको संकलन गर्दैनन् ।' तर हिजोआज विशेष गरिकन बाहिरबाट आउने व्यक्तिहरूको अतिक्रमणका कारण लिमीको प्राकृतिक स्रोतहरू खतरामा परेको छ ।

यहाँको सुन्दर भूबनोट, प्रचुर जैविक विविधता र प्राचिन तिब्बती संस्कृति र सम्पदाले पर्यटकहरूलाई उत्कृष्ट अनुभव दिन्छ । यहाँको बजार भूमिमा पदयात्रा गर्न, वन्यजन्तु अवलोकन गर्न, संस्कृतिको अनुभव गर्न र प्रसिद्ध धार्मिक तिर्थस्थल कैलाश मानसरोवरको दर्शन गर्न जाने महत्वपूर्ण मार्गको विशेष गन्तव्यको रूपमा सेवा दिन लिमी उपत्यकासँग ठूलो सम्भावना रहेको देखिन्छ । हुम्ला जिल्लाको सदर मुकाम सिमिकोटबाट लिमी उपत्यका ६-७ दिनको पैदल यात्राबाट पुग्न सकिन्छ ।

यस हिउँ चितुवा पत्रिकाको पाँचौं अङ्कको सम्पादकीय मार्फत हामीले लिमी उपत्यकाको प्राकृतिक एवं सांस्कृतिक सम्पदा प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्य राखेका छौं । प्राचिन संस्कृति एवं महत्वपूर्ण जैविक विविधताको महत्व बोकेको थलो रहनाले पनि लिमी उपत्यकाको संरक्षण गर्न र यसको नाजुक वातावरण एवं अपुरणीय स्रोतहरूलाई जोगाउन सबै सरो कारवालाहरूको अविलम्ब ध्यान जान जरुरी रहेको छ ।

Photo: Anil Adhikari

Students working in the Snow Leopard Monitoring Camp in Mustang.

Concept: Anil Adhikari, Art: Priyanka Sharma

Articles/Reports	Wildlife and Welfare	4
	Disney Conservation Hero, Tungalagtuya	8
	How homestays are saving snow leopards in Ladakh	12
	Predator proof corral in Upper Mustang	16
News	Tashi R Ghale awarded with Disney Conservation Hero Award	34
	Snow leopard art workshop held in Upper Mustang	35
	Nepal introduces a climate change plan to protect snow leopards	36
	Snow leopard awareness workshop held in Lo-mangtang	37
	Rescue and Rehabilitation of leopard cat	38
	Snow leopard monitoring camp held in Mustang	40
	Snow leopard shot dead at Dudley Zoo	42
	Nepal Government plans to satellite collaring 812 snow leopards	43
	Snow leopard found in Gaurishanker conservation area	44
	Darwin Initiative project for snow leopard conservation	46
Poems	Tribute to Musk Deer	51
	Save the Snow Leopard	52
	I am all yours	53
	In memory of Snow Leopard	54
Interviews	Man Bahadur Khadka, Director General, DNPWC	28
	Dr. Shafqut Hussain. Trinity College USA & BWEDO, Pakistan	47
Others	Introduction: fact about snow leopard	15
	Book review-The snow leopard by Peter Matthiessen	55
	Photo story – fox light minimizes risk	57
	Comic	61
	Organization introduction: The Mountain Institute	62

The Snow Leopard magazine

Editors: Prof. Karan Bahadur Shah, Dr. Rodney Jackson, Anil Adhikari

Advisors: Binod Basnet, Dr. Naresh Subedi, Dr. Lhakpa Norbu Sherpa, Darla Hillard | **Technical Assistance:** Charleen Gavette

English Translators: Kasi Raj Bhandari, Anil Adhikari, Prasun Timilsina

Front Cover Photo: Dr. Rodney Jackson darting snow leopard at Langu Valley, Mugu District, Nepal in 1981- Photo Credit : Darla Hillard/National Geographic Society/**Front Cover Other Photos:** Rinzin Phunjug Lama-Third Pole Conservancy & WWF Nepal | **Back Cover Photo :** A student sketching snow leopard at art workshop in Mustang District in 2018.

Design and layout: Printall (infoprintall@yahoo.com)

National Trust for Nature Conservation (NTNC)

Khumaltar, Lalitpur, Phone 977-01-5526571, Email: info@ntc.org.np, URL: www.ntnc.org.np

Snow Leopard Conservancy (SLC)

75 Boyes Blvd., Sonoma, California, 95476, USA, Phone + 1 (707) 938-1700, URL: www.SnowLeopardConservancy.org

WILDLIFE and Welfare

Karan Bahadur Shah

Blue sheep and Himalayan tahr are two major prey species for snow leopard in Nepal. There are areas where either blue sheep or Himalayan tahr is found and yet there are some areas where both of these animals are found. Langu valley in Shey-Phoksundo National Park which is a habitat for snow leopard is one such place in Nepal where both blue sheep and Himalayan tahr are available. Our team led by Rodney Jackson was camping in Dhukyal stream near Dolphu village in the Langu valley to study and investigate the game animals of snow leopard. Langu Karnali was to the north of our camp where blue sheep were in abundance and Himalayan tahr in the hills to the south. It was also the very first site in entire world that we attached radio-collar device to an adult snow leopard in 1981.

It was around 1983, as I was conducting research on the animals that snow leopard lives on I was very familiar with the area and the animals there, eg. blue sheep, Himalayan tahr, musk deer etc. Rut and competition for mating occurs

in the male as a precursor of breeding season in November and they chase females. The male Himalayan tahr is bigger and more beautiful than the female one. Out of 130 adult males, females, young and kids of Himalayan tahr flock that I recorded in the hills to the south of our camps, 42 were adult males.

We returned to Kathmandu via Jumla at the end of December because during the winter season, particularly between January and March, it snows heavily making our trip very difficult. We went there at the end of May again. While I set up my camp on the bank of Dhukyal stream, Dr. Jackson and his team settled slightly upstream. From the camp I begun observation of blue sheep and Himalayan tahr. By then the females of Himalayan tahrs, which had mated in December, gave birth to the babies which were seen suckling their mother and playing had already

I searched the males for 5/6 days but could not find them. The other Himalayan tahr were seen walking up and down

the slopes and grazing around the same place. But I could not find these 42 adult males which was quite surprising, and I tried to find the reason. Some might have been hunted by snow leopard and some killed by the poachers, but it was unlikely that all 42 were annihilated. Had they moved up through the forest to some hidden place beyond my view point?

Mr. Thondup the chief of Dolphu village which was the nearest to our camp had been a renowned hunter of his time who knew pertinent information on the wildlife in that area. As I was wondering what the reason of these missing 42 adult males

Photo: Anil Adhikari

Photo: Tashi R. Ghale

could be, I walked for 4/5 hours and to his village and talked to him. He said “ Nepali sir, there is a big Bhamari (goddess of the jungle) and pursuing our tradition we worship her to make her happy before we go for hunting. Once she is happy we can hunt blue sheep, Himalayan tahr and musk deer. The deer are progeny of the jungle goddess. Since you have just arrived from Kathmandu she has anticipated some gift from you also”.

We returned to our camp and worshiped Bhamari as suggested by Mr.Thondup and asked the goddess to forgive us if we had committed any mistake. Although I had not expected that we could see the missing males, I did have some hope. I looked for these males for 10-12 days but no sighting of them. We could see the females, kids and young Himalayan tahr as they were and in many instances we saw them drinking water from Langu Karnali river.

One day, I climbed up the hills across the river early in the morning and observed the habitat atop the hill. Hardly after five minutes I peeked through my binoculars, a herd of the males, which were though missing, came into view grazing. I did not have enough words to express my happiness. At the meantime I was surprised that these males had come here leaving the herd of females and kids. When I scanned slopes

of the hills from my camp, I could not see them as they were hidden behind the hilltop. They were around 1500m above and four km far from the herd of the females and kids. As I learned, the males had spent further around 2 months away from the females and kids, walked down the hills and rejoined their herd.

There is a good reason for the male Himalayan tahrs to leave the females during the lambing season. Interestingly it was as I suspected; the females need more grass in the lambing season which coincides with the dry months when the grass is in short supply in the low-altitude areas. Therefore, the males had left their herds leaving the limited amount of fodder to the females and newborn kids. It makes perfect sense, as the postpartum Himalayan tahr cannot walk long distance for grazing. I checked with senior scientists once I came back to Kathmandu and they also confirmed this.

It is warmer in the lower altitude and grass grows fast. When there is enough grasses in the lower areas, the males join the females and their herds. Wow! Wonder of nature! Even the wild animals have this urge to help selflessly the weaker ones to save and continue their species! Can we human being refrain from greed and learn this lesson of altruism from these animals?

वन्यजन्तु र परोपकार

- करन बहादुर शाह

नेपालमा नाउर र भारल हिउँ चितुवाको प्रमुख आहार प्रजातिहरू हुन् । यहाँ कुनै क्षेत्रमा नाउर मात्र पाइन्छ भने कुनै क्षेत्रमा भारल, तर नेपालमा केही यस्ता क्षेत्रहरू पनि छन् जहाँ नाउर र भारल दुवै पाइन्छन् । मुगु जिल्लाको शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्जभित्र पर्ने लांगु उपत्यका त्यस्तो क्षेत्र हो जहाँ हिउँ चितुवाको वासस्थानमा यी दुवै आहारा प्रजातिहरू उपलब्ध छन् । त्यही लांगु उपत्यकाको डोल्फु गाउँमा पर्ने ढुक्याल खोलामा हिउँ चितुवा र त्यसको आहारा प्रजातिको अध्ययन, अनुसन्धान गर्न हामी (डा.रङ्गी ज्याक्शन सहितको समूह) ले अस्थायी क्याम्प खडा गरेर बसेका थियौं । हाम्रो क्याम्प लांगु कर्णालीको उत्तरपट्टी थियो जहाँ नाउर पाइन्थे भने दक्षिणतिरको

पहाडहरूमा भारलहरू प्रशस्त पाइन्थे । यसै क्षेत्रमा हामीले सन् १९८१ मा संसारमै पहिलो पटक छुट्टा वयस्क हिउँ चितुवालाई रेडियो कलर लगाएर छाडेका थियौं ।

म सन् १९८३ तिरको कुरा गर्दै छु, माथि उल्लेखित क्षेत्रमा मेरो विशेष काम हिउँ चितुवाको आहारा प्रजातिको अध्ययन-अनुसन्धान गर्नु भएकोले त्यहाँ पाइने नाउर, भारल, कस्तुरी मृग इत्यादिका बारेमा म निकै परिचित थिएँ । नोभेम्बर महिनामा त्यस क्षेत्रमा नाउर र भारलको वयस्क भालेहरूमा 'रट' (कामोन्माद) शुरु हुन्छ, फलस्वरूप ती भालेहरू खानपान समेत छोडेर पोथीहरूको पछि लाग्दै गरेका देखिन्छन् । भारलको वयस्क भाले

पोथीभन्दा धेरै ठूला र अति सुन्दर हुन्छन् । त्यस हिउँदमा मैले आफ्नो क्याम्पको दक्षिणतिरको पहाडहरूमा १३० वटा जति भारलको वयस्क भाले, पोथी, अर्धवयस्क र बच्चाहरू भएको रेकर्ड गरेको थिएँ जसमध्ये ४२ वटा वयस्क भालेहरू थिए ।

हिउँदमा विशेष गरिकन पुषदेखि फागुनसम्म त्यस क्षेत्रमा धेरै हिउँ परेर काम गर्न अप्ठ्यारो हुने भएकोले हामी पुषको पहिलो हप्तातिर जुम्लाको बाटो हुँदै काठमाण्डौ फर्कियोँ । जेठ महिनाको दोस्रो हप्तातिर त्यस क्षेत्रमा फेरि फर्कियोँ । मैले हुक्याल खोला किनारामा नै क्याम्प गरें भने डा. रङ्गी ज्याक्सन सहितको समूहले अलि माथि क्याम्प लगाए । मैले भारल र नाउर अवलोकन गर्ने काम शुरु गरें । डिसेम्बर महिनामा भाले लागेका भारलको पोथीहरूले बच्चाहरू जन्माई सकेका थिए । ती बच्चाहरू आफ्नो आमाको दुध चुस्दै भुण्डसँग हिँड्दै, खेल्दै रमाइरहेका देखिन्थे । तर अचम्मको कुरा के देखियो भने ती भारलको भुण्डमा एउटा पनि वयस्क भाले देखिएन । मैले डिसेम्बरको महिनामा ती भारलको भुण्डमा रेकर्ड गरेको ४२ वटा वयस्क भालेहरू, त्यहाँ देखिएको ४-५ वटा भारलको भुण्डहरूमा नामोनिशान थिएन ।

मैले पाँच छ दिनसम्म ती भालेहरूलाई खोजें तर भेटिएन । अन्य भारलहरू सधैं केँ त्यहीँ स्थानमा तल-माथि हिँड्दै चरिरहेका देखिन्थे । ती ४२ वटा भालेहरू नभेटिनु मेरो लागि अचम्म लाग्ने कुरा थियो । मैले कारण पत्ता लगाउने कोशिस गरें । हिउँ चितुवाले केहीलाई मारेको हुनसक्छ, चोरी शिकारीबाट पनि केही मारिन सक्छन् तर जम्मा सखापै हुने सम्भावना थिएन । के तिनीहरू जम्मा मेरो नजरबाट टाढा भएर जङ्गलबाट कतै लुक्न मिल्ने ठाउँतिर लागे होलान् ?

हाम्रो क्याम्पबाट सबैभन्दा नजिक भएको डोलफु गाउँको मुखिया ठोन्डुप आफ्नो समयको नामुद शिकारी थिए र त्यस भेकको वन्यजन्तुबारे उनलाई धेरै महत्वपूर्ण कुराहरू थाहा थियो । ती भारलको ४२ वटा भालेहरू नदेखिनुको कारणबारे उनलाई सोध्न मनलाग्यो र चार पाँच घण्टा हिँडेर डोलफु गाउँमा गएँ र आफ्नो कुरा उनलाई बताएँ । मुखिया बुढाले मलाई भने कि 'नेपाले साब, त्यो ठाउँमा एउटा ठूलो भकारी (वनदेवी) छ, हामी त्यहाँ शिकार गर्न गएको खण्डमा सर्वप्रथम सो भकारीलाई खुशी पार्न आफ्नो प्रचलित चलन अनुसार त्यसको पूजा गर्दछौँ । ती भकारी खुशी हुन्छिन् फलस्वरूप हामी नाउर, भारल, कस्तुरी मृग मार्न सफल हुन्छौँ । ती वनका मृग भनेका भकारीले पालेका आफ्ना सन्तान हुन् । भकारीले साबहरूबाट केही आशा गरेको होला, तपाईंहरू भर्खरै काठमाण्डौबाट आउनु भएको छ, काठमाण्डौबाट केही कोशेली ल्याउनु भएको होला भन्ने उसले पनि सोचेको होला' ।

क्याम्पमा फर्किँएर ठोन्डुपले भने अनुसार हामीले ती भकारीको पूजा गऱ्यौँ र साथै हामीबाट केही गल्लीभएको थियो भने माफ गर्नलाई आग्रह पनि गऱ्यौँ । पूजा गरेपछि ती हराएका भालेहरू देखिन्छन् भन्ने कुरामा मैले पूरा विश्वास त गरेको थिइन तर मेरो मनमा केही आशा

“नेपालमा नाउर र भारल हिउँ चितुवाको प्रमुख आहार प्रजातिहरू हुन् । यहाँ कुनै क्षेत्रमा नाउर मात्र पाइन्छ भने कुनै क्षेत्रमा भारल, तर नेपालमा केही यस्ता क्षेत्रहरू पनि छन् जहाँ नाउर र भारल दुवै पाइन्छन् ।”

अने पलाएको थियो । त्यसपछिका १०-१२ दिनसम्म ती भालेहरूलाई खुब खोजें तर तिनीहरूको दर्शन पाइएन । पोथी, बच्चा र अर्धवयस्क भारलहरू यथावत नै देखिन्थे, अझ कतिपय अवस्थामा त लागु कर्णालीको किनारामा आएर पानी समेत खाने गरेका देखिन्थे ।

एकदिन बिहानै हाम्रो क्याम्पबाट भण्डै दुई घण्टाजति उकालो हिँडेर पारीपट्टीका पहाडहरूको टुप्पोनिरको वासस्थानको सर्वेक्षण गर्न थालें । पाँच मिनट जति दुर्बिनबाट हेरेको के थिएँ ती हराएको ठानिएको भालेहरूको भण्ड चर्दै गरेको अवस्थामा देखियो । मेरो खुशीको बरान गर्न सम्भवै छैन । साथै, आश्चर्य पनि लाग्यो किन तिनीहरू पोथी र बच्चाहरूको बथानलाई छोडेर त्यहाँ आए ? मैले क्याम्प नजिकको स्थानबाट तिनलाई खोज्दा तिनीहरू पहाडको टुप्पोमा भएकोले छेकिन्थे । तिनीहरू पोथी र बच्चाहरू भएको स्थानबाट अन्दाजी १५०० मिटर माथि र चार कि.मि.जति टाढा लाग्दथे । त्यसपछि ती भालेहरू भण्डै दुई महिनाजति पोथी र बच्चाहरूबाट छुट्टिएर बसे र त्यसपछि फेरि तल भरेर आफ्नो पुरानो भण्डमा मिसिएर बस्न थाले ।

भाले भारलहरू पोथीले बच्चा जन्माउने समयमा आफ्नो भण्डलाई छोडेर अलग बस्नुमा ठूलो कारण थियो जुन मैले अनुमान गरेको ठ्याक्कै मिलेको थियो । त्यसबेला सुखायाम भएकोले तल्लो भेकतिर पर्याप्त खाना, मुख्यत घाँसको कमी हुन्छ, तर पोथीले बच्चा जन्माउने भएकोले अरु बेलाको भन्दा उनीहरूलाई बढी खाना चाहिएको हुन्छ । ती भालेहरूले खानाको लागि पोथी र बच्चासँग प्रतिस्पर्धा नहोस् भन्ने कारणले नै त्यो ठाउँ छोडेका थिए । सो समयमा स-साना बच्चाहरू साथमा हुने भएकोले पोथीहरू धेरै टाढा पनि जान सक्दैनन् । पछि काठमाण्डौ आएर सम्बन्धित पाठ्यसामग्रीको अध्ययन गर्दा पनि अग्रज वैज्ञानिकहरूले यही कुरा भनेको पाइयो ।

तल्लो भेकमा बढी गर्मी हुने भएकोले त्यहाँ घाँस छिलो पलाउँछ, जब तल्लो भेकमा प्रशस्त खाने कुरा हुन्छ अनि मात्र भालेहरू पोथी र बच्चाहरूको भण्डमा मिसिन पुग्छन् । वाह ! प्रकृतिको कमाल ! वन्यजन्तुले समेत आफ्नो वंशजको रक्षाको लागि निश्चार्थ भावनाले आफूभन्दा कमजोरलाई सहयोग गरेको ! आफैँ मात्र लाउँ, आफैँ मात्र खाउँ मनसाय भएको मानव जातिले के वन्यजन्तुबाट यस्तो परोपकारी कुरा सिक्न सक्छ ?

DISNEY

Conservation Hero

TUNGALAGTUYA KHUUKHENDU

Disney Conservation Fund is honouring Tungalagtuya Khuukhendu (also known as Tunga) with

a 2015-Conservation Hero Award for her outstanding work in conservation education, and her dedication to engaging young people and fellow members of her community in environmental education programs. Tunga's dream for Nomadic Nature Trunks is that it will someday be a government-supported program included in every school's curriculum, and people will live in harmony with the Being in the Colorful Coat.

Mongolia has long been a land of abundant wildlife and forests, but today both are in jeopardy. Yet with nearly half of the 3 million people in the country living in the remote

steppes and mountains, traditional education settings are rarely possible at the community level. In 2007, Tunga created the Nomadic Nature Trunk Program (NNT) to bring quality conservation education materials to the traditional nomadic culture of Mongolia.

Growing up in a family of eight children in a small village of South Gobi province, Tunga spent her childhood close to nature with her favorite pastimes being collecting flowers and butterflies, and finding unique stones and pieces of wood to use as toys. Family vacations were in the beautiful Gobi Gurvan Saikhan mountain range and her summers were spent with her grandparents who lived in the Gobi Desert and had many livestock. While these summers were filled with hard work collecting branches and cow dung for fires, bringing water from deep wells a far distance away for livestock and human use, and processing dairy products, Tunga loved being with her grandparents. They held much knowledge of the natural world. She was always curious about the animals, plants, and insects around her, so her grandparents were wonderful teachers and encouraged her imagination.

While in secondary school, Tunga was a member of a conservation club that had activities such as planting trees, nurturing house plants, and cleaning school grounds. However, no lessons were taught on the wild flora and fauna of Mongolia and environmental education didn't play a part in her school's curriculum.

In 1994 Tunga graduated from the National University in Mongolia and began work as a Wildlife Biologist with a Dutch and Mongolian research team in Hustai Nur National Park. Her research included studying wolf population, behavior, and seasonal food trends, and mountain ungulate and bird observations. She was also in charge of training park rangers on wildlife observation methods and data collection. Her wolf diet research led her to interview herder families to collect data on livestock loss and wild animal carcass observation. Thus, every season she visited approximately 75 herding families to talk about wildlife and gather valuable information. She began to realize that the contributions of local people are so important for research work and nature conservation. She also noticed that these nomadic herding families had no access to much needed environmental education.

For the next eight years, Tunga continued her wolf research work throughout Mongolia. In 2002, she became an educational specialist with the National Environmental Program implemented by the National University of

Photo: Nomadic Nature Trunk Program (NNT)

Mongolia. During this time, she focused on conducting training for biology teachers, but it was difficult as there was a significant lack of resources for environmental and ecological education and absolutely no conservation books for children.

From 2004 to 2006, Tunga played a significant role with New Zealand Nature Institute's "Community Based Conservation of the Gobi Region" program where she oversaw development of the "Co-Management for Conservation" project. Through this project she facilitated community trainings and community-based wildlife monitoring, as well as strengthened already established Eco Clubs and local institutions for conservation.

Through all the work Tunga had been doing since graduating college, as well as her own experiences as a child, she realized that quality environmental education materials were greatly lacking not only for schoolchildren, but also for the adults. When she was invited in 2007 by Wildlife Conservation Society of Mongolia to join the development a curriculum for an education program in the Eastern Steppe region, she jumped at the opportunity and the result was the creation of the Nomadic Nature Trunk Program. Nomadic Nature Trunks are traveling classrooms that provide a three-week curriculum, with interactive lesson plans and hands-on projects. Lessons are designed to promote positive perceptions of nature and the environment, increase scientific and cultural knowledge, and encourage environmental stewardship. Each trunk includes activities and materials such as puppets, posters, maps, animal tracks, books and games focused on region-specific biodiversity and conservation concerns.

In 2010, Tunga and Dolzodmaa Purevjav created Nomadic Nature Conservation (NNC), targeting nomadic people throughout Mongolia aiming to execute Nomadic Nature Trunk Program. In 2012, Snow Leopard Conservancy partnered with NNC to produce a set of trunks with activities focused on environmental education in the Altai Mountain region—key snow leopard habitat.

Teachers and administrators expressed their interest in the program because it is compatible with the Education for Sustainable Development (ESD) curriculum, recently revised to incorporate environmental education into other subjects. Before launching the trunk program, the National Park staff and community groups had a lack of materials for environmental outreach and education. Now these trunks are available to use in each area for a one month period. Staff of Gobi Gurvansaikhan National Park used a trunk as part of a cross-border summer camp with Mongolian, Chinese, and Russian participants which expands the impact even further.

Javzansuren, a specialist of public awareness in the protected area of Uvs Aimag, says, "The trunks are often used for communities and the lessons are appreciated by the community members. They have gained new knowledge of habitat loss and the importance of mountain ungulates. I have learned a lot of information about wildlife such as Ibex, Argali sheep, and Snow leopards."

Byamba, who lives in the Yamaat Mountain range says, "The lessons of Nomadic Nature Conservation are very important and the nomadic people find them easy to understand. I now understand the mountain animal's food chain."

Tunga has shown extremely impressive dedication, creativity, and resourcefulness in creating and bringing environmental education materials to remote people throughout Mongolia—something no other organization is doing there. Her efforts are invaluable in the conservation of Mongolia's wildlife and forests. Tunga's dream for the Nomadic Nature Trunk Program is for it to someday be a nationwide government-supported program included in every school's curriculum. In the meantime, she continues to give everything she can to NNC and the NNT Program to reach as many people as possible.

Thank you Disney Conservation Fund for recognizing Tunga as the Conservation Hero she is!

Photo: Nomadic Nature Trunk Program (NNT)

कन्जरभेसन हिरो, दुङ्गालागदुया खुउखेन्दु

डिस्नी कन्जरभेसन फन्डले दुङ्गालागदुया खुउखेन्दु (दुङ्गा पनि भनेर चिनिने) लाई संरक्षण शिक्षाको क्षेत्रमा गरेको काम र युवाहरू र आफ्नो समुदायका सदस्यहरूलाई वातावरण शिक्षा कार्यक्रममा सहभागी गराउन उनले गरेको समर्पणका कारण डिस्नी कन्जरभेसन हिरो २०१५ बाट सम्मान गरेको छ । दुङ्गाको नोम्याडिक नेचर ट्रंक (प्रकृतिमा आधारित वस्तुहरू राखिएको डुलाएर हिँड्ने टिनको बाकस) को त्यस्तो सपना हो जुन एकदिन हरेक विद्यालयको पाठ्यक्रम समेटिने सरकारी सहयोगको कार्यक्रमको रूपमा रहने छ र मानिसहरू रङ्गीचङ्गी वातावरणसँग तालमेलमा रहनेछन् ।

मंगोलिया विगत लामो समयदेखि प्रचुर वन्यजन्तु र जंगलहरू भएको भूमि हो तर हिजोआज दुवै कुराहरू खतरामा परेका छन् । अझ भण्डै ३० लाखमध्ये आधाजसो देशको जनसंख्या दुर्गम भीर र पहाडी इलाकाहरूमा रहेका छन्, परम्परागत शैक्षिक प्रणालीहरू पनि समुदायमा खासै सम्भव देखिँदैन । सन् २००७ मा, दुङ्गाले

मंगोलियाको परम्परागत फिरन्ते संस्कृतिलाई गुणस्तरीय संरक्षण शिक्षा प्रदान गर्ने उद्देश्यले नोम्याडिक नेचर ट्रंक प्रोग्राम (प्रकृतिमा आधारित वस्तुहरू राखिएको फिरन्ते पाराले बोकी हिँड्ने टिनको बाकस कार्यक्रम) को सिर्जना गरिन् ।

दक्षिण गोबी प्रान्तको गाउँमा ८ जनाको परिवारमा हुर्केकी दुङ्गाले आफ्नो बाल्यकाल प्रकृतिको नजिक रहेर मनपर्ने क्रियाकलापहरू जस्तै फूल र पुतलीहरू संकलन गर्दै र खेलौनाको रूपमा अनौठो ढुङ्गा र काठका टुक्राहरू खोज्दै बिताइन् । परिवारको छुट्टीको समय उनीहरूको गोबी गुर्मान सैखान पर्वत श्रृंखलाहरूमा बित्थ्यो भने गर्मीयाम हजुरबुवा, हजुरआमाहरूसँग गोबी मरुभूमिमा जहाँ थुप्रै वस्तुहरू पालिएका थिए । तर ती गर्मीयामहरू रुखका हाँगाहरू र बालनका लागि चाहिने गाइका गोबरहरू संकलन गर्दै, मान्छे र गाईवस्तुहरूलाई प्रयोग गर्न परसम्म गएर जाहिरो इनारबाट पानी किनँदै र दुधको उत्पादनहरू बनाउने जस्ता गाह्रो कामहरू गर्दै

Photo: Nomadic Nature Trunk Program (NNT)

बित्थे । हजुरबुवासँगको सामिप्य दुइगालाई मनपर्थ्यो । प्रकृतिको थुप्रै ज्ञान उनीहरू लिनथे । दुइगा आफ्ना वरिपरि भेटिने जनावरहरू, वनस्पतिहरू र किराफटेइँगाहरूप्रति सदैव जिज्ञासु रहन्थिन्, अतः उनको हजुरबुवा र हजुरआमाहरू उनको लागि प्रशंसा गर्ने लायक शिक्षकहरू थिए जो दुइगाको कल्पनालाई हौसला दिन्थे ।

जब उनी माध्यमिक विद्यालयमा थिइन्, दुइगा संरक्षण क्लबकी सदस्य थिइन् जसले वृक्षारोपण गर्ने, घरका वनस्पतिहरूलाई स्याहार गर्ने, विद्यालयको चउर सफा गर्ने जस्ता क्रियाकलापहरू गर्दथ्यो । तर, मंगोलियाको वनस्पति र वन्यजन्तुका बारेमा कुनै पाठहरू पढाइएन र वातावरण शिक्षा विद्यालयको पाठ्यक्रमको हिस्सा पनि भएन ।

सन् १९९४ मा दुइगा मंगोलियाको नेशनल यूनिभर्सिटीबाट स्नातक भइन् र वन्यजन्तु जीवशास्त्रीको रूपमा हुस्ताई नुरुर राष्ट्रिय निकुञ्जमा हल्याण्ड र मंगोलियाको अनुसन्धान समूहसँग आवद्ध भएर काम गर्न थालिन् । उनको अनुसन्धानमा ब्वाँसोहरूको संख्या, व्यवहार र मौसमी आहारको प्रवृत्तिहरू अध्ययन गर्ने र पहाडमा पाइने खुर भएका जनावर र पन्छीहरूको अवलोकन आदि पर्दथ्यो । उनी निकुञ्जका रेजजरहरूलाई वन्यजन्तु अवलोकनका तौरतरिकाहरू र तथ्याङ्क संकलनका बारेमा तालिम दिने प्रमुख पनि थिइन् । ब्वाँसोहरूको आहार सम्बन्धी अनुसन्धानले उनलाई चौपायाहरूको क्षति र वन्यजन्तुहरूको सिनो अवलोकनका बारेमा गोठाला परिवारहरूसँग अन्तर्वार्ता लिन अगाडि सान्यो । त्यसरी, हरेक मौसममा वन्यजन्तुहरूको बारेमा कुरा गर्ने उनले सरदर ७५ जना गोठाला परिवारहरूलाई भेटिन् र महत्वपूर्ण जानकारीहरू संकलन गरिन् । अनुसन्धान कार्य र प्रकृति संरक्षणमा स्थानीय मानिसहरूको योगदान निकै महत्वपूर्ण हुने रहेछ भन्ने दुइगालाई आभास भयो । यी फिर्न्ते गोठाला परिवारहरूको अति आवश्यक मानिएको वातावरणीय शिक्षामा कुनै पहुँच नै रहेनछ भन्ने पनि उनले ख्याल गरिन् ।

अर्को आठ वर्ष, दुइगाले मंगोलियाभरि ब्वाँसोको अनुसन्धान कार्यलाई निरन्तरता दिइन् । सन् २००२ मा नेशनल यूनिभर्सिटी अफ मंगोलियाद्वारा सञ्चालित राष्ट्रिय वातावरण कार्यक्रममा उनी शिक्षा विशेषज्ञका रूपमा काम गरिन् । त्यस अवधिमा उनी जीवशास्त्रका शिक्षकहरूलाई तालिम दिन तल्लिन रहिन तर वातावरणीय र जैविक शिक्षा विषयक सामग्रीहरूको अभावका कारण र केटाकेटीहरूका लागि संरक्षणमूलक किताबहरू नभएकोले गर्दा सो काम कठिन थियो ।

सन् २००४ देखि २००६ सम्म, दुइगाले न्यूजिलैण्ड नेचर इन्स्टीच्यूटको 'गोबी प्रान्तको समुदायमा आधारित संरक्षण' कार्यक्रममा उल्लेखनीय भूमिका निर्वाह गरिन् जहाँ उनले 'संरक्षणका लागि सह-व्यवस्थापन आयोजना' को विकासको सुपरिवेक्षण गरिन् । यसै आयोजनाका माध्यमबाट उनले समुदायलाई तालिमहरू र समुदायमा आधारित वन्यजन्तु अनुगमनको सहजकार्य गरिन् । साथै, संरक्षणका लागि पहिल्यै गठन भइसकेका इको क्लबहरू र स्थानीय संस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिन् ।

कलेजबाट स्नातक गर्दा थालेको जस्तै कामहरू र केटाकेटी हुँदा बढेका आफ्नो अनुभवहरूको माध्यमबाट विद्यार्थीहरू मात्र हैन वयस्कहरूका लागि पनि वातावरण शिक्षाका सामग्रीहरूको ठूलो अभाव भइरहेको दुइगाले महसुस गरिन् । सन् २००७ मा जब मंगोलियाको वन्यजन्तु संरक्षण समाजले दुइगालाई रुस नभएको बन्जड पूर्वी क्षेत्रमा कार्यक्रमका लागि पाठ्यपुस्तक निर्माणका लागि बोलायो, उनी हामफाल्दै अवसरको पछाडि दौडिइन् र त्यसको

नतिजा थियो नोम्याडिक नेचर ट्रंक प्रोग्राम । यो कार्यक्रम फिर्न्ते कक्षा कोठा जस्तै हो जसले अन्तर्क्यात्मक पाठ योजनाहरू सहित व्यवहारिक योजनाहरूको तीन हप्ते पाठ्यपुस्तक उपलब्ध गराउँदछ । यसका पाठहरू प्रकृति र वातावरणहरूका बारेमा सकारात्मक धारणा बढाउन र वातावरणप्रति अपनत्व बढाउन निर्माण गरिएको छ । हरेक बाकसमा प्रान्तविशेषजैविकविविधता र संरक्षण ऋत्नकाउने कठपुतलीहरू, पोष्टरहरू, नक्साहरू, जनावरका पाइलाहरू, पुस्तकहरू राखिएका हुन्छन् ।

सन् २०१० मा दुइगा र डेलजोइमा पुरिभ्जामले मंगोलियाभरिका फिर्न्ते मानिसहरूलाई नोम्याडिक नेचर ट्रंक प्रोग्राम दिने उद्देश्य साथ 'नोम्याडिक नेचर कन्जरभेसन (एनएनसी) संस्थाको गठन गरे । सन् २०१२ मा स्नो लेपर्ड कन्जरभेन्सीले हिउँ चितुवाको मुख्य वासस्थान रहेको अल्टाई पर्वतीय क्षेत्रमा वातावरण शिक्षामा लक्षित टिनको बाकसहरू सहित अन्य क्रियाकलापहरू गर्न एनएनसीसँग सहकार्य गर्‍यो ।

शिक्षकहरू र प्रशासकहरूले कार्यक्रममा इच्छा देखाए किनकी त्यो दिगो विकाशका लागि शिक्षा (इष्टसडी) पाठ्यपुस्तकसँग मेल खान्थ्यो जुन हालैमात्र अन्य विषयहरूमा वातावरण शिक्षा समावेश गर्न संशोधन गरिएको थियो । बाकस कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु अघि राष्ट्रिय निकुञ्ज र सामुदायिक समूहहरूसँग वातावरणको अतिरिक्त क्रियाकलाप र शिक्षा विषयक सामग्रीहरूको अभाव थियो । अहिले बाकसहरू प्रत्येक क्षेत्रमा एक महिनाको लागि उपलब्ध छन् । गोबी गुर्मानसैखान राष्ट्रिय निकुञ्जका कर्मचारीहरूले बाकसलाई मंगोलिया, चाइना र रसियाका सहभागीहरूसँगको सहभागितामा अन्तरदेशीय सीमा ग्रीष्मकालिन शिविरको छुट्टा हिस्साको रूपमा प्रयोग गर्ने गरेका छन् जसको प्रभाव बढीभन्दा बढीसम्म फैलिएको छ ।

यूभिएस ऐम्याग संरक्षित क्षेत्रका जनचेतना अभिवृद्धि विज्ञ जाभ्जानसुरेनका अनुसार समुदायले समेत कहिलेकाहीँ बाकसको प्रयोग गरेका छन् र समुदायका सदस्यहरूले बाकस कार्यक्रमबाट आएका पाठहरूलाई प्रशंसा गरेका छन् । 'उनीहरूले त्यसबाट वासस्थान क्षय र खुर भएका पर्वतीय जनावरहरूबारे नयाँ ज्ञान हासिल गरेका छन्', उनी भन्छन्, 'आइबिक्स, नायन र हिउँ चितुवाहरूबारे थुप्रै जानकारीहरू बढेले ।'

याम्माट पर्वत निवासी ब्याम्बा कार्यक्रमको बारेमा यसो भन्छन्, 'नोम्याडिक नेचर कन्जरभेसन धेरै महत्वपूर्ण छ र फिर्न्ते मानिसहरूले यस कार्यक्रमलाई सजिलैसँग बुझ्छन् । मैले पनि अहिले पर्वतीय खाद्य चक्रका बारेमा बुझेको छु ।'

दुइगाले अन्य संस्थाहरूले नगरेको, वातावरण शिक्षा सामग्रीहरूलाई मंगोलिया भरिका दुर्गम भेगका मानिसहरू माझ पुर्‍याएर अति नै प्रभावकारी लगनशीलता, सिर्जनशीलता र स्रोतसम्पन्नताको छाप छोड्न सफल भएकी छिन् । मंगोलियाको वन्यजन्तु र जंगलहरूको संरक्षणका निमित्त उनको प्रयास साँच्चै नै अमूल्य छ । दुइगाको सपना छ कुनै दिन नोम्याडिक नेचर ट्रंक प्रोग्राम सरकारी सहयोगमा सञ्चालित देशभरि कै प्रत्येक विद्यालयको पाठ्यपुस्तकहरूमा समावेश हुनेछ । त्यसबेलासम्म, एनएनसी र नोम्याडिक नेचर ट्रंक प्रोग्राम (एनएनटी) लाई उनी आफ्नो तर्फबाट निरन्तर योगदानलाई दिइरहन्थिन् ताकि कार्यक्रम बढीभन्दा बढी मानिसहरूसम्म पुगोस् ।

6th 10th {sCh/e} g lx/ksjldCotf
lbPsqf l8: gLsCh/e} g kb8n10{wCoj fb Ū

How Homestays are saving SNOW LEOPARDS IN LADAKH

– Swapna Majumdar

Tourists now regularly report seeing the big cat in Hemis from just 50-200 meters away.

Local communities now have a stake in conserving the 'ghost cat' in Hemis National Park

Dawn was just breaking in Ladakh's Chilling village and Tundup Tsomo, 65, walked to the corral to feed her sheep and goats like she did everyday. But on this morning there was an eerie silence. Convinced something was amiss, she laid down the bundles of grass and hurried to investigate.

Her worst fears were confirmed: all the 25 sheep and goats lay dead, their necks snapped from their bodies, and in their midst was a snow leopard feasting calmly on one of its prey.

Tsomo did not panic. She told her son Tsewang Rigzen to call the Wildlife Protection Department in Leh. "We wanted them to come and rescue the snow leopard and return it safely to its habitat," said Rigzen.

When Khenrab Phuntsog and Smalna Tsering, forest guards at Ladakh's Hemis National Park arrived, Rigzen helped in the rescue. But Tsomo, Rigzen and residents of Chilling have not always been so large-hearted about the predator in their midst. In the past livestock losses have led to retaliatory attacks on the snow leopard.

Offsetting losses

Every year, about 21 to 45 snow leopards are killed in India, according to a 2016 report by Traffic, a wildlife trade monitoring network. While some are killed following livestock loss, others are poached for their skin, bone and claws. It is estimated that a little over 500 of a global population of 6,500 snow leopards live in India.

So what has changed? A few years ago Rigzen became a part of a homestays initiative, where tourists flocking to see the big cat live with local families.

Pioneered in 2002 by the Snow Leopard Conservancy India Trust (SLC-IT) based in Ladakh in partnership with the Hemis National Park, the homestay project — designed to give villagers an income to offset losses caused by the predator — has begun to see results.

Homestay owners today earn anything between ₹2 lakh and 3 lakh annually. In short, the 'ghost cat' has become a vital source of business — and it is more valuable alive than dead. And so even if one gets trapped in a corral, it is unlikely to be killed.

As for tourists, they now regularly report seeing the animal in Hemis from just 50-200 metres away.

The project gives tourist a first-hand experience of Ladakhi culture and cuisine. Registered with the tourism department, these licensed homestays charge ₹1000 a day for accommodation, breakfast, packed lunch, dinner, filtered water and tea.

Change in attitude

Rumbak, a village located in the Hemis National Park area, was the first to be chosen for the project by SLC-IT. It was then taken forward by the State government to the 21 settlements in the Hemis area popular with tourists for snow leopard sightings and trekking. Spearheaded by Phuntsog and Tsering, the initiative has so far engaged 164 families.

"We tried to encourage the community to understand that coexisting with the snow leopard could be profitable, so they take ownership for its protection. Their attitudinal change has certainly boosted survival chances of the animal," said Phuntsog.

The last scientific survey conducted through camera traps by Phuntsog and Tsering in 2012 puts snow leopard numbers at 60 in Hemis, compared to 40 in 2006.

They are in the process of setting up camera traps to update their records. But setting up cameras in the rocky terrain can be fraught with danger. Tsering has been lucky to have got away with some injuries when he slipped off a steep cliff while installing a camera trap once. This courage and dedication to protect the snow leopard in partnership with the community won the duo the prestigious 2017 Earth Heroes award instituted by the Royal Bank of Scotland.

As snow leopard numbers have increased, so have the tourists. And this has fuelled a demand for nature guides. So as an extension to the homestays, local people are now being trained and certified as nature guides by SLC-IT and the Wildlife Department.

Tamchos Kaya, 26, is a trained snow leopard spotter. "My mother owns a homestay and as a certified snow leopard spotter, I take the tourists for animal sightings. Now, I earn up to ₹1.5 lakh annually," he says proudly.

(The author is an independent journalist writing on development and gender.)

Source: The Hindu

लद्दाकमा कसरी होमस्टेहरूले lxpHrtj fx? Hfu0/x\$ f 5g\U

- स्वप्न मजुमदार

ko6sx;n]dfq %) b|v @)) ld6/ k/af6 xdl; df lgoldt ?kn]7hf]la/fnf]b|v /x\$f]atf0/x\$f 5g\

हेमीस राष्ट्रिय निकुञ्जमा “प्रेत बिरालो”
अर्थात् “हिउँ चितुवा” को संरक्षणमा
अब स्थानीय समुदायको पनि
सरोकार रहेको छ ।

Photo: Khenrad Phuntsog

लद्दाखको विलिङ गाँउमा भर्खरै बिहानी हुँदै थियो र ६५ वर्ष की थुन्डुप चोमो सँगै भैँ मेडा बाख्रालाई घाँस हाल्न खोर तिर गईन । तर त्यस बिहान त्यहाँ सन्नाटा छएको थियो । केही न केही भएको छ भन्ने लागेर उनले घाँसको मुठा भुईँमा राखेर हतार हतार बुकन खोर तिर लागिन ।

उनलाई जुन कुराको डर थियो आखिर त्यही भएको रहेछ, सबै २५ वटा मेडा बाख्राहरू भुईँमा लडेका थिए । उनीहरूको गर्धन भाँटिचएको थियो र मारिएका मेडा बाख्राहरूको बीचमा हिउँ चितुवा पछ्याइ शिकारको मासु मज्जासँग खाइरहेको थियो ।

तर चोमो आतिङनन । उनले आफ्नो छोरा छेवाङ रिगजेनलाई ले स्थित वन्यजन्तु सुरक्षा विभागलाई खबर गर्न अह्वाइन । ‘हामी उनीहरू आएर हिउँ चितुवालाई उद्धार गरेर उसैको वासस्थानमा फर्काउन भन्ने चाहन्छौं’ रिगजेनले भने ।

जब लद्दाख स्थित हेमीस राष्ट्रिय निकुञ्जका वन सुरक्षाकर्मीहरू खेनराब फुन्चोग र स्मल्ला छिरिङ त्यहाँ आइपुगे रिगजेनले हिउँ चितुवाको उद्धार कार्यमा उनीहरूलाई सहयोग गरे । तर चोमो, रिगजेन र विलिङ गाँउका बासिन्दाहरूको सँगै उनीहरूको बीचमा बस्ने शिकारी जनावर प्रति त्यस्तै विशाल हृदय भए थिएन । विगतमा आफ्ना घरपालुवा जनावरहरू मारिँदा उनीहरू हिउँ चितुवासँग बदलाको भावनाले आक्रमण गर्दथे ।

घाटाको परिपूर्ति

वन्यजन्तुको व्यापारको अनुगमन गर्ने संजाल ट्राफिकको सन् २०१६ को प्रतिवेदन अनुसार भारतमा हरेक वर्ष २१ देखि ४५ वटा

हिउँ चितुवाहरू मारिने गर्दछन् । केही संख्यामा हिउँ चितुवाहरू बदलाको भावनाले गाउँलेहरूबाट मारिन्छन् भने अन्य हिउँ चितुवाहरू उनीहरूको छाला, हाड र नङ्गाका लागि मारिन्छन् । विश्वमा भएका जम्मा ६५०० हिउँ चितुवाहरू मध्ये ५०० वटा भारतमा पाइने अनुमान गरिएको छ ।

यदि त्यसो हो भने के परिवर्तन भएको छ त ? केही वर्ष अगाडि रिगजेनले पछा होमस्टेको शुरुवाती कार्यक्रममा भाग लिएका थिए जसमा ठूलो संख्यामा पर्यटकहरू ठूलो बिरालोलाई हेर्नका लागि स्थानीय परिवारसँग बस्नका लागि आए ।

लद्दाखमा रहेको स्नो लेपर्ड कन्जरभेन्सी इण्डिया ट्रस्ट (SLC-IT) र हेमीस राष्ट्रिय निकुञ्जको साभेदारीमा शिकारी वन्यजन्तुहरू द्वारा मारिने स्थानीय घरपालुवा जनावरहरूको क्षतिको परिपूर्ति गाउँलेहरूलाई गरिदिनका लागि सन् २००२ मा थालिएको होमस्टे परियोजनाले नतिजा देखाउन शुरु गरेको छ ।

“
आजकाल होमस्टे
संचालकहरूले प्रतिवर्ष
रु. २ देखि ३ लाख
सम्म कमाउँछन् ।
”

आजकाल होमस्टे संचालकहरूले प्रतिवर्ष रु. २ देखि ३ लाख सम्म कमाउँछन् । संक्षेपमा भन्दा यो प्रेत बिरालो नै व्यवसायको मुख्य स्रोत भएको छ र यो मरेको भन्दा जीवित भएको बढी लाभदायी छ । त्यसैले यो जनावर गाँउलेका भेडा बाख्राको खोरमा थुनिएको भएपनि मारिने सम्भावना कम नै छ

पर्यटकहरूको सन्दर्भमा भने उनीहरूले हेमीसमा ५० देखि २०० मिटरको दुरीमा नियमति जस्तै यो जनावर देखिने गरेको बताएका छन् ।

होमस्टे परियोजनाले पर्यटकहरूलाई लक्ष्मी संस्कृति र खानपानलाई नजिकबाट आफै अनुभव गर्ने अवसर दिएको छ । पर्यटन विभागमा दर्ता भएका यस्ता इजाजत प्राप्त होमस्टेहरूले आवास, बिहान र बेलुकाको खाना, दिउसोको च्याक गरिएको खाजा, फिल्टर गरिएको खाना र चियाको लागि रु. १००० सम्म लिने गर्दछन् ।

सोचाईमा परिवर्तन

हेमीस राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रमा अवस्थित रुम्बक गाँउ SLC-IT को परियोजनाले छनौट गरेको पहिलो गाँउ हो । यस पछि राज्य सरकारले हिउँ चितुवा देखिने र पदयात्राका लागि प्रख्यात अन्य २१ वटा हेमीस क्षेत्रका बस्तिहरूमा पनि बिस्तार गरेको हो । फुन्चोग र छिरिङले शुरु गरेको यस काममा अहिलेसम्म १६४ परिवारहरू आवद्ध छन् ।

‘हिउँ चितुवासँगको सह-अस्तित्व लाभदायक हुनसक्छ भनेर हामीले समुदायलाई प्रोत्साहन गर्न र बुझाउन प्रयास गर्नुपर्ने त्यसैले हिउँ चितुवाको संरक्षण गर्ने कार्यको उनीहरूले नै स्वामित्व लिएका छन् । समुदायमा आएको सोचाईमा परि

वर्तनले गर्दा यस जन्तुको दिगो रूपमा बाँच्ने संभावनालाई पक्कै पनि सघाएको छ’, फुन्चोगले भने ।

फुन्चोग र छिरिङले सन् २०१२ मा क्यामरा ट्र्यापद्वारा गरिएको पछिल्लो वैज्ञानिक सर्भेक्षणले हेमीसमा हिउँ चितुवाहरूको संख्या ६० देखाएको छ, जुन २००६ मा ४० मात्र थियो ।

हालसम्मको हिउँ चितुवाको यस अभिलेखलाई उनीहरू स्वचालित क्यामेराहरूको माध्यमबाट अद्यावधिक गर्ने प्रक्रियामा छन् । तर चट्टाने भेगमा स्वचालित क्यामेराहरू जडान गर्ने काम खतरापूर्ण हुन सक्छ । त्यस्ता स्वचालित क्यामेराहरू जडान गर्ने क्रममा एकपटक छिरिङ ठाउँ भिरबाट चिप्लीएका थिए तर भाउचबश उनीलाई सामान्य चोटपटक मात्र लागेको थियो । यस साहसिक कार्य र समुदायको साभेदारीमा हिउँ चितुवाको संरक्षण गरेकाले यी दुईजनालाई रोयल बैंक अफ स्कटल्याण्डले दिने प्रसिद्ध अर्थ हिरोज अवार्ड सन् २०१७ मा प्रदान गरिएको थियो ।

हिउँ चितुवाको संख्या बढ्ने क्रमसँगै पर्यटकहरू पनि बढेका छन् जसले गर्दा जंगलमा पर्यटकहरूका लागि काम गर्ने नेचर गाइडहरू वा पथप्रदर्शकहरूको माग पनि बढेको छ । त्यसैले होमस्टेको बिस्तारित रूपमा वीरभुङ र वन्यजन्तु विभागको सहकार्यमा स्थानीय व्यक्तिहरूलाई तालिम दिइर नेचर गाइडको रूपमा काम गर्न प्रमाणपत्र समेत दिइएको छ ।

छब्बीस वर्षीय तामचोस काया हिउँ चितुवा कहाँ पाइन्छ भनेर स्थान पत्ता लगाउन सक्ने तालिम प्राप्त व्यक्ति हुन । ‘मेरी आमाको होमस्टे चलाउनुहुन्छ र हिउँ चितुवा कहाँ पाइन्छ भनेर स्थान पत्ता लगाउन सक्ने तालिम प्राप्त व्यक्तिको रूपमा मैले पर्यटकहरूलाई यो जन्तु देख्न सकिने ठाउँहरूमा लैजाँन्छु’, तामचोस गर्वसाथ सुनाउँछन्, ‘अहिले म वार्षिक डेढ लाख रुपैयाँसम्म कमाउँछु ।’

लेखक विकास र लेख्गिक विषयहरूमा कलम चलाउने स्वतन्त्र पत्रकार हुन ।
स्रोत: हिन्दु

Photo: Snow Leopard Conservancy/ ACAP

हिउँ चितुवाबारे tYo

- हिउँ चितुवा विश्वका १२ दक्षिण र मुख्य एशियाली देशहरू (नेपाल, चीन, भारत, भुटान, मंगोलिया, रशिया, अफगानिस्तान, पाकिस्तान, काजकिस्तान, किरगिजस्तान, ताजकिस्तान, उज्बेकिस्तान) मा मात्र पाइन्छ ।
- विश्वभरिमा ४,५०० देखि ७,५०० सम्मको सङ्ख्यामा हिउँ चितुवा भएको अनुमान गरिएको छ । तापनि केहीले यसको सङ्ख्या यसभन्दा कम बताएका छन् ।
- नेपालमा ३०१ देखि ४०० सम्म हिउँचितुवा भएको अनुमान गरिएको छ (स्रोत : नेपालको हिउँ चितुवा संरक्षण कार्ययोजना २००५-२०१५, संशोधन २०१२) ।
- नेपालभरिमा शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्जको लांगु उपत्यकामा हिउँ चितुवाको सबैभन्दा बढी घनत्व (१०० वर्ग कि.मि.मा १०-१२ वटा हिउँ चितुवा रहेको राम्रो वासस्थान) पाइएको छ ।
- हिउँ चितुवा आईयूसीएन रेड लिस्टमा संवेदनशील वन्यजन्तुको श्रेणीमा राखिएको छ भने साइटिसको अनुसूचि १ मा समावेश गरिएको छ ।
- नेपालको राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२१ ले हिउँ चितुवालाई प्राथमिकताका साथ संरक्षित वन्यजन्तुको सूचिमा राखेको छ । यस ऐनको पाँचौँ संशोधन २०७३ ले हिउँ चितुवा लगायतका संरक्षित वन्यजन्तुको शिकार गर्न पूर्णतः निषेध गरेको छ । कसैले यसलाई जैविकी तरिकारले मारे, घाइते बनाए, यसको शरीरको कुनैपनि अङ्गलाई किनबेच गरे रु. ५,००,०००/- देखि रु.१०,००,०००/- जरिवाना वा पाँच देखि १५ वर्षसम्मको जेल सजाय वा दुवै प्रकारको सजायको आतिदार हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

Facts about SNOW LEOPARD

- Snow Leopards are found only in twelve countries in the world: Nepal, China, India, Bhutan, Mongolia, Russia, Afghanistan, Pakistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan.
- It is believed that 4500 to 7500 Snow Leopards exist in the wild. However, some believe even less than that.
- In Nepal, the estimated population of Snow Leopard is between 301 and 400 (Source: Snow Leopard Conservation Action Plan of Nepal 2005-2015, Revised 2012).
- The Langu valley of Shey-Phoksundo National Park supports the highest density of Snow Leopards (10 to 12 Snow Leopards per 100 square km in areas best habitat) in Nepal.
- Snow leopard is listed as vulnerable species in the IUCN's Red Data Book and also included in the Appendix-I of the CITES.
- Nepal's National Parks and Wildlife Conservation Act 1973 has listed Snow Leopard as a priority protected species. As per this Act's 5th amendment 2073., it is illegal to hunt the protected species including snow leopard. Any effort of poaching, smuggling snow leopard's body parts, or hurting them is not tolerated by law and, if anyone found guilty of poaching, hurting snow leopard and trading of its body parts will be punished with penalty of Rs. 5,00,000 to Rs. 10,00,000 or 5-15 years of imprisonment or both.

Predator Proof Corrals IN UPPER MUSTANG

Anil Adhikari

Chhewang Lhundup of Dhiple Lek complains that dozens of his sheep and goats are killed every year by predators like snow leopard, wolf etc. or die from dog bites. Khenje Gurung of Melung Lek also tells a similar tale. He says that predators kill more than ten of his sheep and goats every year.

There are 31 settlements from Tangbe to Nyamdo in Chhusang, upper Mustang with a total of 96 corrals in operation for sheep and goats and 31 for yaks. "As per the data maintained by seven different management committees under the Annapurna Conservation Area Project (ACAP), predators kill 150 to 300 sheep, goats, cows, oxen, horses and yaks in the pastures of upper Mustang every year," says

Shree Krishna Neupane, Natural Resource Conservation Assistant of the ACAP Unit Conservation Office (UCO), Lo Manthang.

But now, both Chhewang and Khenje have secured their corrals. Chhewang has 300 sheep and goats. He sold 100 of them last Dashain at a rate of Rs. 18,000 per animal. He buys adult goats from China, rears them for a year and then sells them for a profit. "I earn Rs. 500,000 every year," informs Chhewang. He built a predator proof corral for his animals five years ago with financial aid from the National Geographic Society and technical support from the ACAP/ Snow Leopard Conservancy (SLC). The corral is built by wrapping wired nets around metal bars and Chhewang helped to build it by collecting stones and by offering food to the construction workers and technicians. This is a permanent structure where he keeps his animals for eight months. However, he comes down to the lower-lying area of Nilakarchung Lek in winter to avoid the extreme cold and snow of upper Mustang.

Photo: Anil Adhikari

Tsewang Landup

Photo: Anil Adhikari

"I remember a year when dogs, snow leopards and wolves killed 55 of my animals," Chhewang recalls, "It was before I had this improved corral when I used to jam 200 animals in a flimsy stone shed."

"However, there isn't enough space for all my animals in the improved corral and I am still forced to keep some of them in the flimsy stone shed where the predators easily kill them," Chhewang expresses his sadness, "The predators also kill them in the winter when they are in flimsy sheds in the low-lying areas."

ACAP/SLC helped build a total of nine predator proof corrals in different parts of Upper Mustang (two in Samjung, two in Kimling, two in Lo Manthang/Dhiple, two in Panga and one in Fuwa) in 2012/13. This was then continued by the Hariyo Ban Program's Local Adaptation Plan of Action (LAPA) Project which built seven more such corrals. Khenje is a beneficiary of the LAPA Project.

Khenje Gurung lives with his wife Nima Lamho in Melung Lek and rears a total of 200 sheep and goats, including his own and of the other villagers. Khenje is joyful at how the improved corrals, built by wrapping wired nets around metal pillars and further protected by a strong stone wall, has helped keep the animals safe from predators.

"We can sleep peacefully at night knowing our animals are safe in the corral," Khenje says adding, "This, in turn, helps us stay alert the next day while grazing our animals."

He recalls the days before the improved corral when more than 10 animals used to be killed by predators every year. "The hills get completely blanketed by fog following the rains of the monsoon season, so we couldn't see where our animals went," Khenje remembers the erstwhile days, "There are incidents when snow leopards, jackals and wolves have hunted our grazing sheep and goats in broad daylight."

Another beneficiary of the LAPA Project, Lakpa Gurung has 200 sheep and goats. Through these animals, he earns a total about Rs. 700,000 in a year. "Dogs, snow leopards and wolves had devoured 30 of animals once," he says adding, "But now, the improved corrals have greatly reduced that number."

Chhewang, Khenje and Lakpa, along with many other animal herders come down to the lower areas with their animals in the winter. But the lack of improved corrals means they are forced to keep their animals in the same flimsy sheds where predators can easily attack. These sheds also have no means of protection against the extreme cold. The herders themselves have also not adopted any safety mechanism to protect their animals.

One herder may have up to 500 livestock, including his own and of other villagers. At a rate of Rs. 15,000 per animal, this means that a herder has with him Rs. 7.5 million worth of property. The value is even greater for yaks. A herder with 100 yaks may be looking after Rs. 8 million to Rs. 10 million worth of property.

"The herders don't really keep a track of their animals," informs Tulsi Prasad Dahal, chief of the ACAP-UCO Jomson/Lo Manthang Office, "They leave the yaks alone in the pastures and believe that they will return by themselves. If some yaks don't come back then they say that the predators hunted them." He raises a few questions like "How much have the herders invested in the safety and management of their profession?", "What is their plan for combatting potential challenges?", "How much grass and feed should they have in stock?", "How to safeguard the flimsy sheds from predators?" etc. that the herders need to be aware about.

"The herders move to different pastures," Dahal says adding, "When one field runs out of grass, they move to other one and it is not possible for the project to construct a predator proof corral everywhere they go."

Dahal says that the herders should focus more on upgrading the safety measures in their sheds by learning from the successful practices of other areas. "This can be done in partnership with ACAP, Conservation Area Management Committee (CAMC), the rural municipality and the UCO," he says.

Whenever wild predators kill cattle, the government's Wildlife Damage Relief Guideline 2012 (Second Amendment 2017) comes into play. The guideline outlines certain criteria for providing damage relief to the people who lose their cattle, but practical difficulties often mean that the relief doesn't reach the actual victims.

"The process in itself is tedious," complains Chhewang, "The death of the animal needs to be recorded and its photo taken. But no one from the CMAC, ACAP, police or the rural municipality can brave the snow to come and document the death." Chhewang further claims that he has never filed for damage relief because of the low amount. "We only get

10% of the market price of our cattle as damage relief," he cringes, "What's the point when the compensation doesn't provide actual relief?"

Mimche Gurung, Chief of CMAC, Chhonup, explains of the ongoing tussle between the villagers and the CMAC and ACAP regarding wildlife conservation. "Instead of receiving peanuts when a snow leopard kills their cattle, the villagers argue that it is better to just kill the snow leopard itself," he says adding, "It is either this or they want the government to introduce an appropriate compensation scheme."

"To hear a CMAC member speak like this shows the necessity for ACAP to further clarify its concept among its committees," says Sharmila Gurung, vice-chair person of Gharpojhong Rural Municipality, Mustang and an active snow leopard conservationist. "ACAP and CMAC need to more intensively conduct local level awareness programs regarding snow leopard conservation," she says, "The rural municipality is ready to collaborate with them."

This year, an individual in Damodar Kunda Rural Municipality received the 10% compensation when a snow leopard killed 22 of his sheep and goats, as informed by Vice-Chairperson of the rural municipality Dhoka Gurung.

Similarly, when snow leopards killed 108 sheep and goats belonging to Karma Wangchuk Gurung in 2015, his loss amounted to Rs. 1,728,000. But he only received Rs. 108,000 as damage relief.

"This amount is truly less when compared to the actual loss," admits Shree Krishna Neupane, "But we also have the record of providing up to Rs. 6,000 per yak when the claimant has fulfilled all the required criteria."

It is assumed that around 150 to 300 livestock are killed every year in upper Mustang by wild predators. "If we put the price of each animal at Rs. 10,000 and assume that in average 200 animals are killed, that would amount to Rs. 2 million that we would have to provide each year," acknowledges Dahal, "We just don't have that kind of money."

Dahal clarifies that a person receives 10% to 15% of his livestock as damage relief, meaning that if the market price of a sheep or a goat is Rs. 15,000, then the person is entitled to a damage relief of Rs. 1,500 to Rs. 2,250. But the person must fulfil a range of criteria to be eligible for the relief. In 2014, the ACAP office in Lo Manthang had to provide Rs. 1,350,000 as damage relief but only had a total budget of Rs. 300,000. As a result, damage relief was only provided to the owners of killed horses and yaks.

"The livestock owners don't submit proper papers," Dahal says.

Snow storm killed livestock!

Photo: Modification Jomsom

For the past few years, the weather patterns of the mountain areas have been irregular and not according to the forecasts. Excessive snowfall in these areas is killing livestock at an alarming rate which not only impacts the livelihoods of commercial livestock herders but also adversely affects the snow leopards and other wild predators that feed on them.

- District Administration Office, Mustang claims that the continuous snow storm that gripped Mustang from November 2018 to February 2019 killed 3921 sheep and goats, 522 yaks, 20 horses, 151 cows/oxen. These animals died of starvation and hypothermia. All these deaths amount to a loss of nearly Rs. 60 million. Nudadhu Gurung of Chungchung, Lo Manthang Rural Municipality – 4, alone lost 450 sheep and goats.
- Chhewang Lhundup of Dhiple Lek, upper Mustang, claims to have lost 100 sheep and goats this winter because of the extreme cold and lack of food. However, he states that he

has not reported this loss anywhere because there is no chance of getting relief fund.

- As much as 366 livestock died of hypothermia in Damodar Kunda Rural Municipality.
- Because of the excessive snowfall that paralysed Lo Manthang, Chhoser, Chhonhup, Ghami, Charang and Jhong from November 2013 to February 2014, 3,985 sheep, goats, yaks and horses died in these areas. These deaths amounted to more than Rs. 150 million in losses (Source: The Himalayan Times)

These statistics paint a grim picture of the livelihoods of the animal herders of these mountain areas.

Tulsi Prasad Dahal, ACAP – UCO Jomsom/ Lo Manthang Chief, recalls just how bad the situation was. “Jomson had 1.5 feet of snow, upper Mustang had up to 5 feet.”

“The snow weakened the immunity power of the livestock and hence, they killed”, he says.

Due to a lack of proper mechanism to deal with the extreme high-altitude weather, awareness regarding animal husbandry and provisions of cattle insurance and adequate compensation, there is a very real risk that the people who have adopted this profession may be displaced altogether. The Wildlife Damage Relief Guideline also doesn't apply to cases of natural disasters. All this points to an urgent requirement of action from the relevant authorities.

Whenever there is excessive snowfall in the upper areas, the herders bring their animals down to the low-lying areas. In the lower areas, the herders pitch tents and somehow manage for themselves but have very limited options for their cattle. They either jam their large number of animals behind stone walls or are forced to leave them under the open sky and exposed to the snow, winds and cold. The low-lying areas often do not have safe and warm corrals.

Animal herders, ACAP authorities and the government, all need to immediately start preparing to mitigate the impacts of climate change on the mountain region and its people. The local corrals are not properly managed and protected from the elements. They are not permanent structures with stone

walls, surrounded by wired nets and covered with tents. Hence, they cannot keep the snow and rains out. Grass and feed need to be sufficiently stocked so as to last long periods of snow. Moreover, the movement of the animals needs to be tracked and they need to be insured so that the risk of loss is minimised and the adverse impacts on people's livelihoods are reduced.

Livestock loss data due to the snow storm

SN	Rural Municipality (RM)	Goats/ Sheep	Yaks	Horses	Cows/ Oxen	Total
1	Lomanthang RM	2403	164	9	78	2654
2	Lo-Ghekar Damodar Kunda RM	904	53	11		968
3	Waragung Mukti Area RM	170				170
4	GharmJhong RM	142	88		12	242
5	Thasang RM	302	217		61	580
Total		3921	522	20	151	4614

Source: District Administration Office, Mustang, 2019

Where did the Rs. 8.7 million for Mustang farmers go?

Mustang: Prem Prasad Tulachan, Member of the House of Representatives who was elected from Mustang, has called the delay in distributing aid to the livestock farmers of Mustang and Manang who suffered heavy losses due to excessive snowfall last winter, rather unfortunate. Speaking at a meeting of the House of Representatives on Thursday, he questioned where the Rs. 8.7 million budget that was supposed to be allocated the farmers' aid had stalled.

The farmers of upper and lower Mustang lost more than 5 thousand of their animals including sheep, mountain goats and yaks, owing to up to 8 sessions of heavy snowfall last year. Reminding everyone that the local administration had already verified the damage, MP Tulachan asked what had been stopping the government's aid

distribution programme even after copies of the livestock field report had been forwarded to the Prime Minister, Home Minister, Finance Minister and the Agriculture Minister. He lamented the fact that the government had not begun distributing aid to the farmers even after 6 months and called on the Speaker to take the initiative as soon as possible.

"I feel extremely ashamed. I am even unable show my face in the district," Tulachan said, "The provincial ministers have already distributed aid to the people of Mustang and here I am, only making promises."

Minister for Land Management, Agriculture and Cooperative of Gandaki Province Lekh Bahadur Thapa had gone to Mustang last June and distributed Rs. 5 million aid to around 5 thousand snow-affected farmers. But the federal government has not provided any aid yet.

-Sundar Kumar Thakali, Annapurna Post

Predators helped by livestock!

Cattle and livestock have been playing a crucial role in maintaining the mountain ecosystem because they act as prey for predatory animals. In fact, they are as important for the predators as their natural prey. According to a research on wolves and snow leopards conducted by

Dr. Madhu Chhetri and his team, 24% of the food of wolves and 27% of the food of snow leopards comes from preying on livestock. As mentioned in the government's Snow Leopard and Ecosystem Management Plan (2017-26), the blue sheep and the Himalayan Tahr are main prey for the snow leopard in the eastern and northern mountainous areas while pika, the Crimson Horned Pheasant, musk deer and livestock serve as the alternative prey. Similar researches conducted by Weggi (2012) and Feretti and team (2014) revealed that the blue sheep made up 53% of the snow leopard's prey in Annapurna Conservation Area and the Himalayan Tahr made up 56% of the leopard's prey in Sagarmatha National Park. In both these areas, livestock constituted 40% of the leopard's prey.

Bhim Prasad Thakali, a herder in Mustang, says that livestock are necessary for the survival of the wild predator because natural prey alone cannot sustain them. "The snow leopard is finished without livestock!" he exclaims. Hence, a sustainable plan for the management of commercial cattle rearing in the mountain region is very important. Hunting by wild predators should not discourage the herders from rearing livestock. Instead, adequate compensation and/or livestock insurance programs should be implemented immediately to encourage more people to take up the profession. This will also help in the sustainable conservation of snow leopards and other predatory animals of the region.

The situation of relief for the damage caused by wildlife

According to the Government of Nepal's Wildlife Damage Relief Guideline 2012 (Second Amendment 2017),

- In the event of the death of an adult buffalo or a ploughing-age bull or a pure breed cow or ox; up to Rs. 30,000 (Thirty thousand)
- For other animals, up to Rs. 10,000 (Ten thousand) depending on the species, market price, the paper work and proper recommendation.

Documents to be submitted while claiming damage relief

- Application from the claimant
- Photo of the dead animal
- Verified incident recognizance
- Recommendation from the Conservation Area Management Committee
- Recommendation for the respective ward
- Evaluation by a livestock technician

Livestock Insurance is Needed !

According to Tulsi Prasad Dahal, ACAP and the respective rural municipalities acknowledge the importance of insurance in providing a reliable means of compensation for people when they lose their livestock to natural disasters. Hence, they organised an awareness campaign targeting large animal herders of Lo Manthang, Jomsom and Damodar Kunda rural municipalities about the need to insure their livestock. The livestock insurance program has already been implemented in the Kanchenjunga Conservation Area and the Buffer zone of Shuklaphanta National Park. But their effectiveness needs to be properly evaluated. Other snow leopard-residing areas like India's Ladakh and Pakistan's Baltistan can be taken as examples for the successful implementation of livestock insurance.

Dahal informs, "We plan to introduce the insurance program through the Agricultural Development Bank (ADB)." He also informs that an Insurance Policy Committee comprising of animal herders would be created to decide on the type and numbers of animals to insure, the total insured amount, premium etc. The current consensus is to fix an annual premium that is 5% of the market price of the insured animal. The Government of Nepal will contribute 75% of the total premium through the ADB, ACAP will contribute 12.5% and the consumers will pay the rest 12.5%. An ADB technician will determine the age of the livestock and fix the policy period.

Chief Administrative Officer of Lo Manthang Rural Municipality Sushil Kumar Aryal remembers when the local consumers were unable to grasp the importance of insurance in a discussion organised by the rural municipality. "The people need to be intensively educated because they think that the annual premium is wasted if there is no loss of animals."

He further says, "Insurance is the only sustainable way to ensure the livelihoods of animal herders."

Aryal also clarified that the rural municipality was taking the loss of livestock very seriously. He informed that the rural municipality was collecting data on the total cattle lost this year. "The rural municipality has a total budget of Rs. 1 million for disaster management which has to be used for snow clearing, road reconstruction and livestock loss compensation. The rural municipality will decide on how much the animal herders will get."

For this fiscal year, Rs. 525,000 and Rs. 300,000 budget has been allocated to the ACAP – UCO Jomsom/Lo Manthang for compensation and insurance premiums respectively, as per chief Tulsi Prasad Dahal. He clarifies, "We are ready

to initiate the cattle insurance program from the day the herders approach us for it. Regarding the compensation for the already incurred losses, a recent meeting in the District Administration Office, Mustang between ACAP and other stakeholders as chaired by the Chief District Officer decided to finalise the relief amount after verification of the total loss and a recommendation from the rural municipalities." He states that the mechanism to accurately determine the number of animals killed and the number of animals remaining has not yet been developed. He also highlights the poor network reception and the snow cover as challenges to data collection. "The local governments have also felt a need to update their livestock statistics," he says.

The cattle insurance program introduced in the Kanchenjunga Conservation Area is managed by a separate group of animal herders, according to member-secretary of the management committee Mr. Chheten Sherpa. "But it has not been as effective as expected," Sherpa laments, "The market price of a yak calf is Rs. 30,000; but, the insurance gives Rs. 8,000 in Ghunsa and Rs. 3,500 in Gola." He shows how the coverage amount is different in different areas. "Insurance requires proof of damage that just cannot be collected in these remote areas," he adds, "Also, the unscientific method of data collection means that people are confused about which animal died and which animal has been insured."

In the insurance program being implemented in the Buffer zone of the Shuklaphanta National Park under the Darwin Project Initiative, the insured cows and buffaloes are specifically tagged. The herders are mandatorily required to insure their animals without which, they don't get loans from the cooperative to buy new animals. The insurance also covers wildlife attacks, sudden deaths and deaths by natural disasters or illnesses.

Photo: Sundar Kumar Thakali

माथिल्लो मुस्ताङमा शिकारी जन्तु प्रतिरोधक गोठ

- अनिल अधिकारी

- टिप्ले लेकका छेवाङ ल्हुन्डुप हरेक वर्ष आनो दर्जनौ भेडा, बाख्राहरु कुकुरको टोकाइ, हिउँ चितुवा, ब्यासो लगायत शिकारी जन्तुहरुको आक्रमणबाट मारिने गरेको बताउँछन् ।
- मेलुङ लेकका सेन्जे गुरुङ पनि हरेक साल शिकारी वन्यजन्तुहरुले १० भन्दा बढी भेडाच्याङ्ग्राहरु मार्ने गरेको बताउँछन् ।

माथिल्लो मुस्ताङको छुसाङको ताङवेबाट न्यामडोसम्म ३१ वटा वस्तीहरु रहेको छ जस अन्तर्गत ९६ वटा भेडा, च्याङ्ग्रा, बाख्रा गोठहरु सञ्चालनमा छन् भने चौरी याक गोठहरु ३१ वटा छन् । 'अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजना (एक्याप) अन्तर्गतका विभिन्न ७ वटा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुको अभिलेखमा माथिल्लो मुस्ताङका स्वर्कहरुमा वर्षेनी शिकारी वन्यजन्तुहरुले १५० देखि ३०० वटा भेडा, च्याङ्ग्रा, गाई, गोरु, घोडा, याक, चौरी मार्ने गरेको छ', अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजना (एक्याप)-इकाई संरक्षण कार्यालय (यूसीओ)-लोमान्थाङका प्राकृतिक स्रोत संरक्षण सहायक प्रमुख श्रीकृष्ण न्यौपाने बताउँछन् ।

हुनत अहिले छेवाङ र सेन्जे दुवैले भेडाबाख्रा गोठ सुधार गरेका छन् । छेवाङसँग ३०० भेडा बाख्रा र च्याङ्ग्राहरु छन् । गएको दशैँमा उनले प्रतिगोठा १८००० का दरले १०० वटा भेडा च्याङ्ग्राहरु बेचे । उनी चीनबाट वयस्क खसी बोका किन्छन् र वर्ष दिन स्याहारेर बेच्छन् । 'वर्षको ५ लाख आम्दानी छ', छेवाङ भन्छन् । उनले ५ वर्ष अघि नेशनल जियोग्राफिक सोसाइटीको आर्थिक र एक्याप/स्नो लेपर्ड कन्जरभेन्सी (एसएलसी) को प्राविधिक सहयोगमा टिप्ले लेकमा शिकारी वन्यजन्तु प्रतिरोधक स्थायी भेडा बाख्रा गोठ बनाएका छन् । फलामको खम्बाको तारको जालीले घेरेर बनाएको यो गोठ बनाउँदा छेवाङले ढुङ्गा जस्ता पार्न सघाए, ज्यामी र मिस्त्रीलाई दाल चामल उनीले च्याहारे । यो स्थायी गोठमा उनी ८ महिना वस्तु हुन्छन्, हिउँदमा हिमपात बढी हुँदा वस्तु लिएर उनी तल निलकर्णुङ लेक भर्छन् ।

'सुधारिएको गोठ बन्नु अघि कुकुर, हिउँ चितुवा र ब्वाँसोले एक वर्ष त ५५ वटा भेडा च्याङ्ग्रा मारे', छेवाङ सुनाउँछन्, 'ढुङ्गाले छाएको कच्ची गोठमा कोचमकाच २०० भेडा बाख्रा हुल्नुपर्थ्यो ।'

'गोठ सुधार गरेपनि सबै भेडा च्याङ्ग्रा नयाँ गोठमा नअदने र नअटेकालाई ढुङ्गाको खोरमा राख्नुपर्दा शिकारी जन्तुले मार्ने गरेको छेवाङ बताउँछन् । 'हिउँदमा वस्तु तल्लो भेकमा भार्दा कच्ची गोठमा राख्दा पनि माछ', उनी भन्छन् ।

एक्याप/एसएलसीले २०६९/७० मा माथिल्लो मुस्ताङको विभिन्न स्थानहरु (सामजुङ २, किमलिङ २, लोमान्थाङ/टिप्ले २, पाङ्गा २ र फुवा १) मा जम्मा ९ वटा तार जालीको सुधारिएको गोठहरु बनाउन सघायो । एक्याप/एसएलसीले शुरु गरेको यस अभ्यासलाई हरियो वन कार्यक्रम अन्तर्गत लोकल एडेप्टेशन प्लान अफ एक्शन (लापा) आयोजनाले माथिल्लो मुस्ताङका विभिन्न स्वर्कहरुमा अनुसरण गरी अझ परिष्कृत ७ वटा सुधारिएको भेडा च्याङ्ग्रा स्थायी गोठहरु बनाइदिएको छ । सेन्जे लापा आयोजनाको गोठ सुधार अन्तर्गतका लाभान्वित वस्तुपालक गोठालाहरुमध्ये एक हुन् ।

सेन्जे गुरुङ श्रीमती निमा लाम्होसँग आफ्नो र गाउँलेहरुको २०० भेडाच्याङ्ग्रा लिएर मेलुङ लेकमा बस्छन् । ढुङ्गाको बलियो पर्याल, फलामको पिलर र तारजालीले घेरेर बनाएको लापा आयोजनाको स्थायी शिकारी वन्यजन्तु प्रतिरोधक भेडा च्याङ्ग्रा गोठका कारण धेरै हदसम्म भेडा, च्याङ्ग्राहरु शिकारी जन्तुहरुबाट जोगिने गरेको सेन्जे बताउँछन् । 'गोठ सुधार भएपछि राति ढुक्कले सुत्न पाएका छौं', सेन्जे भन्छन्, 'राति सुत्न पाएपछि भोलिपल्ट चरनमा नि चलायो भइन्छ ।' गोठ सुधार नहुँदा हरेक वर्ष १० वटाभन्दा बढी भेडा च्याङ्ग्रा शिकारी जन्तुबाट मारिने गरेको उनी बताउँछन् । 'वर्षायाममा पानी पर्दा र लेक कुहिराले ढाकिँदा केही देरुदैन, चरिरहेको वस्तु हिउँ चितुवा, स्याल, ब्वाँसोले दिउसै समातेको घटना नि छ', सेन्जे सुनाउँछन् ।

लापा आयोजनाका अर्का लाभान्वित वस्तुपालक लाक्पा गुरुङसँग २०० वटा भेडा र च्याङ्ग्राहरु छन् । उनी पशुपालनबाट वार्षिक ७ लाख जति आम्दानी गर्दछन् । 'गोठ सुधार नहुँदा हिउँ चितुवा, कुकुर र ब्वाँसोले ३० वटा भेडा च्याङ्ग्रा खाइदियो', लाक्पा सम्झन्छन् र भन्छन्, 'अहिले गोठ बनेपछि क्षति घटेको छ ।'

धेरै हिउँपात हुँदा हिउँदमा छेवाङ, सेन्जे, लाक्पा लगायत थुप्रै वस्तुपालक गोठालाहरु तल्लो भेकका लेकहरुमा भर्छन् र ढुङ्गाले छेकेर बनाएको कच्ची गोठमा वस्तुहरु हुन्छन् जसमा शिकारी जन्तुहरु सजिलै फालहाल्छन् । चिसोबाट जोगिने कुनै छेकवार यस्तो गोठहरुमा हुन्न । आयोजनाले नदिइ वस्तुपालक गोठालाहरुले आफ्नै पहलमा सुरक्षा सतर्कता अपनाएको पाइन्छ । एकजना गोठालासँग आफ्नो र गाउँलेहरुको ४००-५०० गाईवस्तुहरु हुन्छन् । प्रति वस्तु १५ हजार ले गुणा गर्दा पनि ७५ लाखको सम्पति हुन्छ । यदि याक चौरीको आंकलन गर्ने हो भने १०० वटा चौरी लिएर बस्ने गोठालासँग ८० लाख देखि १ करोडसम्मको सम्पति हुन्छ । 'गोठालाहरुमा दिनहुँ चरनबाट आइसकेपछि वस्तु गन्ने प्रवृत्ति पनि हुन्न । 'याक चरनमा छाडिदिने, आफै आउँछ भनेर बस्ने र आएन भने वन्यजन्तुले लगेर भन्ने चलन छ', एक्याप-यूसीओ-जोमसोम/लोमान्थाङका कार्यालय प्रमुख तुलसी प्रसाद दाहाल भन्छन्, 'आफ्नो व्यवसायको व्यवस्थापन

र सुरक्षाका लागि गोठालाहरुले आफ्नो तर्फबाट कति लगानी गर्नुभयो ? सम्भावित चुनौतिसँग जुध्ने योजना के छ ? स्टकमा घाँस दाना कति राख्ने ? स्थायी गोठजस्तै अस्थायी गोठहरुपनि सुरक्षाको दृष्टिकोणले शिकारी वन्यजन्तु प्रतिरोधक बनाउन गोठालाहरुको के भूमिका हुनु पर्दछ भन्ने प्रश्नहरुको उत्तर खोज्नु जरुरी छ ।

‘गोठालाहरु चरन सार्दै हिँड्छन्’, दाहाल भन्छन्, ‘छुटा चरनममा घाँस सकिए अर्कोमा सर्छन् । आयोजनाले जहाँतहाँ स्थायी गोठ निर्माण गर्नेभन्दा पनि गोठालाहरुले एक्काप, सिष्टमसी, गाउँपालिका र आफूहरुको सामेदारीमा अस्थायी गोठहरु सुरक्षित गर्ने उपाय खोज्नु राम्रो हुन्छ । त्यसका लागि अन्यत्रको असल अठ्यासबाट सिको गर्ने सकिन्छ ।’

शिकारी वन्यजन्तुले चौपाया मारे नेपाल सरकारको वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहत सहयोग निर्देशिका, २०६९ (दोस्रो संशोधन, २०७४) आकर्षित हुन्छ । यसले निश्चित मापदण्ड पुर्‍याएर राहत दिने निर्देशन त दिन्छ तर व्यवहारिक कठिनाइका कारण पीडितहरुले राहत पाएको अनुभूति भने गर्न सकेको पाइन्न । ‘एक त प्रक्रिया ऋणमटिलो छ’, छेवाङ भन्छन्, ‘मारेको वस्तुको तस्विर लिने, मुचुल्का उठाउन हिउँ छिचोलेर न संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समिति (सिष्टमसी) र एक्कापका प्राविधिक जान सक्छन्, न प्रहरी, न त गाउँपालिकाका मानिस ।’ बजार मूल्य १५ हजार पर्ने च्याङ्गाको १० प्रतिशत राहत पाइने भएकोले आफूले क्षतिको कहिल्यै दाबी नगरेको छेवाङ बताउँछन् । ‘राहत त पाएको जस्तो हुनुपर्ने हो !’, उनी भन्छन् ।

सिष्टमसी, छेनुपका सचिव मिम्चे गुरुङ वस्तु क्षतिको विषयमा गाउँले हरूको एक्काप र समितिसँग द्वन्द्व चलेको बताउँछन् । ‘हिउँ चितुवा, ब्वाँसो, लिंक्सले घोडा, भेडा च्याङ्गा मार्छ, एकदुई हजार पाउनु भन्दा बरु हिउँ चितुवालाई नै मारे बेस भनेर गाउँलेले कुरा उठाइराख्छन् । कि सरकारले क्षतिपूर्तिको उचित स्कीम ल्याउनु पर्‍यो भनेका छन् ।’

‘सिष्टमसीका सदस्यले यसो भन्नु भनेको एक्कापले सिष्टमसीहरुलाई अझै धारणागत स्पष्टता गराउनु जरुरी छ भन्ने देखिन्छ’, मुस्ताङस्थित घरपोभोङ गाउँपालिकाकी उपाध्यक्ष शर्मिला गुरुङ भन्छिन् । गुरुङ हिउँ चितुवा संरक्षणकर्मी समेत हुन् । ‘एक्काप र सिष्टमसीले स्थानीयस्तरमा व्यापक रुपमा हिउँ चितुवा संरक्षण सचेतना कार्यक्रमहरु अझै गर्नुपर्ने भयो’, उनी भन्छिन्, ‘गाउँपालिका सहकार्य गर्न तयार छ ।’

दामोदर कुण्ड गाउँ पालिकामा यसै वर्ष हिउँ चितुवाले एक कृषकको २२ वटा भेडाच्याङ्गा मारेकोमा राहत वापत परेको मूल्यको १० प्रतिशत दिइएको गाउँपालिकाको उपाध्यक्ष ढोका गुरुङ बताउँछिन् । त्यस्तै, २०७२ मा मराङको कर्मा वाइजुक गुरुङको परिवारको १०८ वटा भेडाच्याङ्गा हिउँ चितुवाले मारेको चलनचल्तीको दरमा प्रतिवस्तु १६ हजारका दरले १७ लाख २८ हजार हिसाब निस्केको थियो तर कर्माले प्रतिगोटा १ हजारका दरले १ लाख ८ हजार मात्र राहत पाएका थिए ।

‘हुनलाई यो कतै हो’, श्रीकृष्ण न्यौपाने भन्छन्, ‘यूसिओले मापदण्ड पुर्‍याएर मागदाबी गर्नेलाई याक चौरी क्षति वापत ६००० रुपैयाँसम्म दिइएको रेकर्ड पनि छ ।’

हरेक वर्ष माथिल्लो मुस्ताङभरि १५० देखि ३०० वटा गाईवस्तु शिकारी वन्यजन्तुले मार्ने गरेको अनुमान गरिन्छ । औसत २०० वटा गाईवस्तु क्षतिको अनुमान गरेर १० हजारले हिसाब गर्दा नि २० लाख रुपैयाँ वर्षेनी दिनुपर्छ । ‘राहतका लागि यति ठूलो बजेट छैन’, दाहाल स्वीकार्छन् ।

पर्ने मूल्यको १० देखि १५% राहत दिने भन्ने निर्णय भएको दाहाल बताउँछन् जस अनुसार यदि छुटा भेडा वा च्याङ्गाको प्रचलित मूल्य १५ हजार छ भने १५०० देखि २२५० रुपैयाँ राहत पाउँछन् । तर त्यसका लागि पीडित वस्तुपालक किसानले मापदण्ड पुर्‍याउनु भने पर्ने हुन्छ । २०७१ सालमा राहत १३ लाख ५० हजार दिनुपर्नेमा एक्काप लोमानथाङ कार्यालयसँग ३ लाख मात्र बजेट थियो । दामासाहीले घोडा, याक चौरीको नोक्सानी व्यहोर्नेलाई बाँडियो । ‘वस्तु धनीहरुले कागजपत्र र प्रक्रिया पुर्‍याएर पेशै गर्दैन्’, दाहाल भन्छन् ।

घरपालुवा वस्तुले सघाएका छन् शिकारी वन्यजन्तुहरुलाई !

घरपालुवा गाईवस्तुहरु शिकारी वन्यजन्तुहरुको आहाराको रुपमा रहेका कारण यिनीहरुले हिमाली पारिस्थितिक प्रणालीमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने गरेका छन् । हिमाली पारिस्थितिक प्रणालीमा शिकारी वन्यजन्तु, प्राकृतिक आहारा प्रजाति र प्राकृतिक चरनहरु जतिकै घरपालुवा चौपायाहरु महत्वपूर्ण छन् । हिमाली क्षेत्रमा ब्वाँसो र हिउँ चितुवाको दिशामा राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषका डा. मधु क्षेत्री र उनको समूहले गरेको एक अध्ययन अनुसार ब्वाँसोको कूल आहारा मध्ये २४% र हिउँ चितुवाको आहारा मध्ये २७% घरपालुवा जन्तुहरु पर्दछन् । नेपाल सरकारको हिउँ चितुवा र पारिस्थिति प्रणाली व्यवस्थापन योजना (२०१७-२६) मा उल्लेख भए अनुसार पूर्वी र उतरी हिमाली भूपरिधिमा नाउर र ऋरल नै हिउँ चितुवाको मुख्य आहाराहरु हुन् भने वैकल्पिक आहारा प्रजातिमा फ्याउमुसा, मुनाल चरा, कस्तुरी मृग र घरपालुवा गाईवस्तुहरु पर्दछन् । त्यस्तै वेगी (२०१२) र फेरेट्टी र समूह (२०१४) ले गरेको छुट्टाछुट्टै अनुसन्धानहरुमा अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रममा ५३% नाउर र सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्जमा ५६% ऋरल हिउँ चितुवाको आहारामा परेको देखियो । यी दुवै क्षेत्रहरुमा उनीहरुको अनुसन्धानहरुले ४०% आहारा घरपालुवा जन्तुहरुबाट पूर्ति भएको देखाएको छ ।

मुस्ताङका एक गोठाला भिम प्रसाद थकाली हिउँ चितुवा लगायत शिकारी वन्यजन्तुहरुकालागि प्राकृतिक आहारा मात्र पर्याप्त नहुने र गाईवस्तु पनि अनिवार्य भएको बताउँछन् । ‘त्यो नभए हिउँ चितुवा सक्थो !’, भिम प्रसाद भन्छन् । अतः हिमाली क्षेत्रमा व्यवसायिक वस्तुपालनको दिगो व्यवस्थापन अति जरुरी छ । शिकारी वन्यजन्तुहरुबाट हुने घरपालुवा वस्तुहरुको क्षतिका कारण वस्तुपालकहरु निरुत्साहित हुने अवस्था सिर्जना हुनुहुँदैन बरु नोक्सानीको उचित क्षतिपूर्ति वा वस्तु बिमा कार्यक्रम अविलम्ब सञ्चालन गरी वस्तुपालक कृषकहरुलाई व्यवसायप्रति अभिप्रेरित गर्नुपर्दछ जसले हिउँ चितुवा लगायत शिकारी वन्यजन्तुहरुको दिगो संरक्षणमा भूमिका निर्वाह गर्न सकोस् ।

उच्च हिमपातले सकिए चौपायाहरू !

केही वर्षयतादेखि हिमाली भेगको मौसमको अवस्था पूर्वानुमान गरे भन्दा विपरित भइरहेको छ । जसको प्रत्यक्ष प्रभाव व्यवसायिक वस्तुपालक कृषकहरूको जीविकोपार्जनमा त परेको छ नै हिउँ चितुवा लगायत शिकारी जन्तुहरूको घरेलु आहारमा समेत यसले असर पारेको छ ।

- मुस्ताङमा २०७५ मंसिरदेखि फागुन महिनाभरि परेको लगातार उच्च हिमपातको कारण ३९२१ भेडाबाख्रा, ५२२ याक, २० घोडा, १५१ गाईगोरु चिसो र खान नपाएर मरेको जिल्ला प्रशासन कार्यालय मुस्ताङले जनाएको छ । यो क्षतिमा लोमान्थाङ गाउँपालिका वडा नं. ४ चुङचुङका एकैजना वस्तुपालक कृषक नुवाढु गुरुङको ४३टै गोठमा ४५० भेडा, च्याङ्गा मरेको थियो ।
- माथिल्लो मुस्ताङको ढिप्ले लेकका गोठाला छेवाङ ल्हुन्डुप यो हिउँदमा आफ्नो १०० वटा भेडा च्याङ्गा हिमपातले कट्याङ्गिएर, खान नपाएर मरेको दाबी गर्दछन् । क्षतिपूर्ति नपाइने भएकोले आफूले कतै रिपोर्ट नगरेको छेवाङ बताउँछन् ।
- दामोदर कुण्ड गाउँपालिकामा चिसोका कारण ३ सय ६६ चौपाया मरे ।
- २०७० सालको मंसिरदेखि फागुनसम्म परेको उच्च हिमपातले लोमान्थाङ, छेसेर, छेन्हुप, घमी, चराङ र भोंग गाउँपालिकाहरूमा ३,९८५ भेडा, च्याङ्गा, चौरी, याक, घोडा मरे जसबाट भण्डै १५ करोडभन्दा बढीको क्षति भएको थियो (स्रोत: द हिमालय टाइम्स) ।

उल्लिखित घटनाक्रमहरूले हिमाली भेगका वस्तुपालक कृषकहरूको जीविकोपार्जनको कहालीलाजो अवस्थालाई चित्रण गर्दछ ।

‘जोमसोम मै डेढ फिटसम्म हिउँ पन्यो, उपल्लो मुस्ताङमा ५ फिटसम्म’, एवम्पा-यूसिओ-जोमसोम/लोमान्थाङका कार्यालय प्रमुख तुलसी प्रसाद दाहाल भन्छन्, ‘मंसिरदेखि फागुनसम्म लगातार परेको हिउँले चौपायाहरू इन्धुनिटी पावर (रोग सहने क्षमता शक्ति) सकेरै मरेका हुन् ।’

उच्च हिमाली भेगको प्रतिकूल मौसमको सामना गर्न पूर्व तयारी नभएको, व्यवसायप्रति देखाउनुपर्ने सतर्कता नअपनाइएको, वस्तुको सुरक्षाको मापदण्ड नअपनाइएको, वस्तु बिमा र क्षतिपूर्तिको उचित प्रावधान नहुँदा जीविकोपार्जनको एकमात्र स्रोत नै वस्तुपालन अंगालेका कृषकहरू यस्ता जोखिम र क्षतिको कारण कतै बिस्थापित नै हुने हुन् भन्ने प्रश्न तेर्सिएको छ । नेपाल सरकारको वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहत सहयोग निर्देशिका पनि प्राकृतिक अवस्थाको क्षतिमा आकर्षित हुँदैन । अतः सम्बन्धित सरोकारवालाहरूले यस्ता जोखिमको व्यवस्थापनका लागि निकै कसरत गरिहाल्नुपर्ने देखिन्छ ।

हिमाली भेगमा हिउँदमा हिउँपर्ने मात्रा बढे भेडा च्याङ्गाहरू तल्लो भेकतिर सारिन्छ, कम हिउँ परे यथावतै राखिन्छ । याक चौरी गोठहरू कसैले माथि नै राख्छन्, कसैले तलतिर भार्छन् । त्यहाँ गोठालाहरू टेन्ट गाडेर अस्थायी रूपमा जेनतेन आफ्नो वासको जोहो त गर्छन् तर ठूलो सङ्ख्यामा रहने भेडा च्याङ्गा, खसी बोकाहरू कच्चा ढुंगाको पर्खालले छेकेर वा खुल्ला आकाशमुनि राख्नुको विकल्प हुँदैन । हिउँ, हावाहुरी, कुहिरो र चिसो अत्यधिक हुन्छ । तल्लो भेकमा वस्तु हुल्ने स्थायी, सुधारिएको र जाडो छल्ने सुरक्षित गोठ हुँदैन ।

जलवायु परिवर्तनका कारण मौसममा हुने घटबढले जीविकोपार्जनमा पारेको असरहरू न्यूनीकरण गर्न उच्च हिमाली खर्कहरूमा वस्तुपालक कृषकहरू, संरक्षित क्षेत्र सम्बद्ध निकायहरू, नेपाल सरकारले सतर्कता र तयारी गर्नुपर्ने देखिन्छ । स्थानीय स्तरमा सञ्चालित गोठहरू खुल्ला, अव्यवस्थित, आकाश पानी र चिसो पर्ने खाले भेटिन्छन् । गोठहरू संरक्षित क्षेत्र व्यवस्थापन समितिको नियन्त्रणमा भेटिन्छ । विद्यमान गोठहरू ढुंगाको पक्की, बलिया तारजाली र त्रिपालले तलमाथि घेरिएका छैनन् जसका कारण लगातार वर्षा र हिमपातबाट वस्तुहरू प्रभावित हुन्छन् । लामो समय वर्षा हुँदा हिउँ पर्ने र लामो हिमपातलाई मध्यनजर गरी घाँस, दानाको भण्डारण उचित हुनु जरुरी छ । यो सँगसँगै हरेक वस्तुको आवत जावतको उचित अभिलेख राख्ने र तिनलाई बिमाको संरचना भित्र अनिवार्य गर्नु जरुरी छ जसले सम्भावित जोखिमको न्यूनीकरणमा त सघाउँछ नै र जीविकोपार्जनमा पर्ने नकारात्मक असरबाट समेत जोगाउँदछ ।

हिमपातका कारण घरपालुवा वस्तु क्षतिको तथ्यांक

क्र.सं.	गाउँपालिका	भेडा बाख्रा	याक	घोडा	गाई गोरु	जम्मा
१	लोमान्थाङ गाउँपालिका	२४०३	१६४	९	७८	२६५४
२	लो-गेकर दामोदरकुण्ड गाउँपालिका	९०४	५३	११		९६८
३	वराङ्ग गृक्ति क्षेत्र गाउँपालिका	१७०				१७०
४	घरफोड गाउँपालिका	१४२	८८		१२	२४२
५	थासाङ गाउँपालिका	३०२	२१७		६१	५८०
जम्मा		३९२१	५२२	२०	१५१	४६१४

स्रोत: जिल्ला प्रशासन कार्यालय, मुस्ताङ

हिमपात पीडित वस्तुपालक किसानहरूको ८७ लाख राहत बजेट रै ?

सांसद प्रेमप्रसाद तुलाचन

मुस्ताङबाट निर्वाचित प्रतिनिधि सभा सदस्य प्रेमप्रसाद तुलाचनले गत हिउँदमा हिमपातले प्रभावित मुस्ताङ र मनाङका पशुपालक किसानहरूलाई राहत वितरण कार्यमा ढिलाई हुनु दुर्भाग्यपूर्ण रहेको बताएका छन् । २०७६ श्रावण २३ गते बिहिबार प्रतिनिधिसभाको बैठकमा बोल्दै सांसद तुलाचनले हिमपात पीडित किसानको नाममा विनियोजन गर्ने भनिएको ८७ लाख बजेट कहाँ अड्कियो भनी प्रश्न राखे ।

गत वर्षको हिउँदमा ८ पटकसम्म भारी मात्रामा हिमपात हुँदा उपल्लो र तल्लो मुस्ताङका पशुपालक किसानहरूका करिब ५ हजारभन्दा बढी भेडा, च्याङ्गा, याक, गाई, चौरी लगायतका पशु चौपाया क्षति भएको थियो । क्षतिको प्रमाणिकरण स्थानीय प्रशासनले गरिसकेको स्मरण गर्दै सांसद तुलाचनले पशु चौपाया प्रतिवेदनका प्रतिलिपिहरू प्रधानमन्त्री, गृहमन्त्री, अर्थमन्त्री र कृषि मन्त्रीलाई पठाइसकेको भएतापनि राहत वितरण गर्ने कार्यक्रमलाई कसले छेक्यो भनी प्रश्न गरे । उनले हिमपात प्रभावित पशुपालक किसानहरूलाई ६-६ महिना बितिसकदा समेत राहत बाड्ने सुरसार नभएको प्रति दुःख व्यक्त गर्दै यथाशिघ्र पहल गर्न सभामुखको ध्यानाकर्षण गराए ।

‘म अत्यन्तै लज्जित छु, जिल्ला पुगेर मुख देखाउन लायक भइन’, सांसद तुलाचनले भने, ‘प्रदेशका मन्त्रीले मुस्ताङमा पुगेर राहत बाँडे, म भने जनतालाई आश्वासन मात्र दिइरहेको छु ।’

गाण्डकी प्रदेशका भूमि व्यवस्था तथा कृषि मन्त्री लेखबहादुर थापाले गत असारमा हिमपात पीडित पशुपालक किसानहरूलाई मुस्ताङका करिब ५ हजार किसानहरूलाई ५० लाख राहत वितरण गरेका थिए । संघीय सरकारबाट राहत वितरण भएको छैन ।

—सुन्दरकुमार थकाली, अन्नपूर्ण पोष्ट

Photo: Mustang Lowa

वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहतको अवस्था !

नेपाल सरकारको वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहत सहयोग निर्देशिका, २०६९ (दोस्रो संशोधन, २०७४) अनुसार,

- वयस्क भैँसी वा जोत्ने उमेरको राँगो वा उन्नतजातको गाई वा साँढेको मृत्यु भएमा रु. ३०,००० (तीस हजार) सम्म ।
- अन्य पशुको हकमा वस्तुभाउको प्रकार हेरी कागजात र सिफारिसको आधारमा बढीमा रु. १०,००० (दश हजार) सम्म । राहत पाउन पेश गर्नुपर्ने कागजातहरू
- पीडित/हकवालाको निवेदन
- मरेको पशुको तस्विर
- घटनाको सर्जमिन मुचुल्का
- संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिको सिफारिस
- सम्बन्धित वडाको सिफारिस
- पशुसेवा सम्बन्धी प्राविधिकको मूल्याङ्कन

घरपालुवा पशु बिमा कार्यान्वय हुनु अत्यावश्यक !

प्राकृतिक कारणले आकस्मिक हुने वस्तुको क्षतिको पूर्तिको भरपर्दो उपाय वस्तु बिमा नै रहेको तथ्यलाई मनन गर्दै एक्क्याप र सम्बन्धित गाउँपालिकाहरूले गत असार श्रावणमा लोमान्थाङ, जोमसोम र दामोदरकुण्ड गाउँपालिकाहरूमा ठूला वस्तुपालक कृषकहरूलाई लक्षित गरी जनचेतनामूलक वस्तु बिमा कार्यक्रमहरू आयोजना गरेको तुलसी प्रसाद दाहाल बताउँछन् । नेपालको कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्र र शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज मध्यवर्ती क्षेत्रमा यस अघि नै वस्तु बिमा कार्यक्रम लागू गरिएको छ यद्यपी तिनको प्रभावकारिताको मूल्यांकन भने हुनु जरुरी छ । यस बाहेक हिउँ चितुवा वासस्थान क्षेत्र रहेका कतिपय देशहरू उदाहरणका लागि भारतको लाहस, पाकिस्तानको बालतिस्तानमा घरपालुवा वस्तु बिमाको कार्यक्रमहरू सफलतापूर्वक सञ्चालनमा रहेको पाइन्छ ।

‘हामीले कृषि विकास बैंक अन्तर्गत बिमा कार्यक्रम लैजाने यो जना बनाएका हौं’, दाहाल भन्छन् । यसलाई कार्यान्वयन गर्न वस्तुपालक कृषकहरू रहेको बिमा नीति समिति गठन गरिन्छ । कुन कुन र कतिवटा वस्तुहरू राख्ने, परल मूल्य र बिमांक मूल्य तोक्ने, कति वर्षका लागि, प्रति वर्ष प्रिमियम कति तोक्ने जस्ता कुराहरू समितिले निर्णय गर्दछ । जस अन्तर्गत कृषकले वस्तुको कूल मूल्यको ५% वार्षिक प्रिमियम तिर्नुपर्दछ । कूल प्रिमियम रकमको ७५% नेपाल सरकारले कृषि विकास बैंक मार्फत योगदान गर्ने, एक्क्यापले १२.५% र उपभोक्ताले १२.५% तिर्ने सहमति भएको हो । कृषि विकास बैंकको पशु प्राविधिकले गाईवस्तुको अनुगमन गरी उमेर तथ्य गरी सीमा निर्धारण गरिन्छ ।

लोमान्थाङ गाउँ पालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत शुशिल कुमार अर्याल गाउँपालिकाले गरेको बिमा सम्बन्धी गोष्ठीमा उपभोक्ताहरूले बिमाको महत्त्वलाई ग्रहण गर्न नसकेको स्मरण गर्दछन् । ‘क्षति भएन भने हरेक साल तिर्नुपर्ने प्रिमियम खेर जान्छ भन्ने सोच उपभोक्ताहरूमा रहेको पाइएको छ, अतः वस्तुपालक कृषकहरूलाई थप बुझाउनु पर्ने छ’, अर्याल भन्छन् । तर यस पटकको पशुधनको ठूलो क्षतिलाई गाउँपालिकाले निकै गहिभर रुपमा लिएको अर्याल बताउँछन् । ‘वस्तुपालन नै प्रमुख आयस्रोत भएका कृषकहरूको दिगो जीविकोपार्जनलाई सहयोग गर्ने भरपर्दो उपाय नै बिमा हो’, अर्याल भन्छन् । गाउँपालिकाले यस वर्षको क्षतिको लागत लिइ रहेको अर्याल बताउँछन् । ‘विपतका लागि हरेक वर्ष गाउँपालिकामा १० लाखको बजेट छ’, उनी भन्छन्, ‘त्यहीबाट हिमपातका कारण बिग्रिएको बाटो बनाउने देखि पशुधनको क्षतिको राहत दिनेसम्म गर्नुपर्ने छ । कति पाउँछन् गाउँपालिकाको निर्णयले भन्छ ।’

एक्क्याप-लोमान्थाङ र जोमसोम इकाई संरक्षण कार्यालयहरूलाई यस आर्थिक वर्षका लागि क्षतिराहत र बिमा प्रिमियम वापत क्रमशः ५,२५,००० र ३ लाख बजेट स्विकृत भइसकेको कार्यालय प्रमुख तुलसी प्रसाद दाहाल बताउँछन् । ‘वस्तुपालक कृषकहरूले जहिलेदेखि हामीलाई बिमा चाहियो भनेर सम्पर्क गर्नुहुन्छ, वस्तु बिमा

शुरुहुन्छ’, दाहाल अर्थार्थित छन् । जहाँसम्म अहिलेको क्षतिको पूर्तिको सरी गर्ने भन्ने सवाल छ, हालैमात्र जिल्ला प्रशासन कार्यालय मुस्ताङमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको अध्यक्षतामा एक्क्याप लगायत सरोकारवालाहरूको बैठकले पहिला क्षतिको तथ्याङ्क यकिन गर्ने, गाउँपालिकाले सिफारिस पछि मात्र के कति राहत उपलब्ध गराउने भन्ने निर्णय गर्ने सहमति भएको दाहाल बताउँछन् । ‘क्षति हुनु अघि कति थियो ? कति मर्‍यो ? कति बाँकि छ भन्ने भन्ने तथ्याङ्क लिनु नै चुनौति छ किनकी अहिलेसम्म यस्तो प्रणालीको विकास भएको छैन’, दाहाल भन्छन्, ‘माथिल्लो भेगमा नेटवर्कपनि कमजोर छ । हिउँ अझै पलिन सकेकोले समय लाग्छ । स्थानीय सरकारले पनि पशु तथ्यांकलाई अद्यावधिक गर्नुपर्ने अवस्था महसुस गरिसक्नु भएको छ ।’

कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्रमा लागू गरिएको पशुधन बिमा गाईवस्तु पालक कृषकहरूको छुट्टै समूहहरू मार्फत सञ्चालनमा रहेको व्यवस्थापन समितिका सदस्य सचिव छेतेन शेर्पा बताउँछन् । ‘तर सोचे जति प्रभावकारी हुन सकेको छैन’, शेर्पा भन्छन् । कञ्चनजंघा क्षेत्रमा एउटा चौरीको बाच्छोको ३० हजार पर्छ । बिमा वापत घुन्सा क्षेत्रमा ८ हजार पाउँछ, जोलामा ३५०० पाउँछ ।’ भूगोल अनुसार बिमांक रकम फरक फरक रहेको शेर्पा अर्थार्थित छन् । ‘भौगोलिक कठिनाइका कारण प्रमाण जुटाउनै कठिन भएकोले नि बिमा कार्यक्रम त्यति प्रभावकारी छैन’, शेर्पा भन्छन्, ‘वस्तुको लागत राख्ने प्रणाली परिपक्व नभएकोले कुन बिमा गरेको हो र मरेको कुन हो भनेर छुट्याउन गाह्रो भएको छ ।’

डार्बिन आयोजना अन्तर्गत शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज मध्यवर्तीमा सञ्चालित पशु बिमा कार्यक्रममा बिमा गरिएको गाई मैसीको कानमा दयाग लगाएको पाइन्छ । वस्तु पाल्ने व्यवसायिक कृषकले वस्तुको अनिवार्य बिमा गर्ने पर्ने र गरे मात्र वस्तु खरिदलाई समूहबाट ऋण पाइने व्यवस्था छ । बिमाले वन्यजन्तुबाट हुने नोक्सानीको अलावा आकस्मिक मृत्यु, बाढी, पहिरो, रोगब्याध, भूकम्पजस्ता विपत्तिमा परी मरेकोलाई समेट्दछ ।

Photo: Modification Jomsom

HUMAN-WILDLIFE CONFLICT

is one of the biggest threats to conservation

Photo: Anil Adhikari

What is the biggest threats to Snow Leopard?

- Human-wildlife conflict is one of the biggest threats to snow leopard. The Government of Nepal has taken this matter very seriously and putting its best efforts to minimize the impact of conflict on both sides, though it can't be totally avoided.

Since 1987, Mr. Man Bahadur Khadka has been serving in the Government of Nepal at various capacities, in different districts, regions, departments and in the Ministry as well. Mr. Man Bahadur Khadka serving as the Director General at Department of National Parks & Wildlife Conservation for the past two and half years. Before that he was Regional Director at Eastern Regional Forest Directorial Office Biratnagar. Mr. Khadka accomplished his MSC in Forest Survey from the International Institution of Aerospace and Earth Sciences in the Netherlands. He has been honoured with various awards and recognitions such as; Abraham Conservation Award- 2006, National Citizen Honour Award-2012, Jan Sewa Shree Medal (President Award-2014), National Star (Conservation and Development) Award-2015, Chief of Army Staff Commendation Award 2019. Director General Khadka talked on current dimension of Snow Leopard with Anil Adhikari, Editor of Snow Leopard Magazine & Namoti Limbu, freelance journalist. Excerpts of the conversation follow.

Do you think our existing policies, acts, and law enforcement agencies are enough to provide protection to our precious wildlife, including snow leopard?

-We have enough conservation acts; we just fall short on the implementation part. As you know that Nepal is a party to CITES (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) and is the 12th signatory nation to ratify the convention. While there are still many countries that haven't made its act and regulations. We adopted its legislation three years ago in 2073 B.S. and after amending it we are on our way to making the regulations.

Similarly, we already have the National Parks and Wildlife Conservation Act, 2029 (1973) for the conservation of wildlife and plants of Nepal. Only the matter is we must

be very cautious while implementing relevant rules and regulations.

Do you think the current political stability in the country will have good impact on overall biodiversity conservation?

-Definitely. The current government wants all its departments and conservation partners to help contribute in achieving its vision -“Prosperous Nepal, Happy Nepali”. Every year, the government invests around 5 billion rupees in this sector. Similarly, we have a working policy on wildlife farming, breeding and research, but it doesn't permit the commercial use of it. The demands for commercial breeding and wildlife farming is high. So, leaving out the endangered and protected species, the government is working on enacting a new policy to allow private parties to farm high demand animals like wild boar, deer and different species of bird. The current government is mainly focusing on the projects that aim to keep the conservation intact as well as generate employment to earn revenues at local and national level.

What could be the benefits that snow leopard range local communities can get from the presence of the species in their area?

-It is a matter of pride for the local communities to share the same habitat of the magnificent and illusive endangered snow leopard. The presence of snow leopard mainly has ecological benefits. When we say tiger is an apex species, it means it is at the top of their food chain and its presence is an indicator of a healthy ecosystem. In the same way, snow leopard is the top predator of the Himalaya and its presence enables to balance the very ecology that sustains the local communities. The presence of the snow leopard is a good asset for tourism, as people might want to see the world's rarest and the most elusive cat.

Nepal has successfully accomplished satellite collaring of 4 snow leopards in Kangchenjunga Conservation Area (KCA) and has plans to study 12 more snow leopard's spatial mobility and behavior patterns in central and western complex. How is the preparation going and when will it complete?

-The preparation is all done. The government has already given its approval. We are waiting frequency permission from Ministry of Communication. If the things work on time, we will proceed working from the last week of August. We have plan for 8 snow leopard's satellite collaring in Annapurna Region whereas 4 satellite collaring has been planned in Shey Phoksundo National Plan.

Are you and the department team satisfied with the findings of 4 collared snow leopards? What interesting findings do you have from satellite monitoring as the department team gets information from Kathmandu HQ?

-Information received from the regular monitoring of 4 collared snow leopards from the KCA is very satisfactory.

Snow leopard coats are still sold.

Rodney Jackson spotted this carcass in Langu Valley, Mugu District in 1977

Photo: Rodney Jackson/National Geographic Society

We work with an ecologist at the department to monitor the movements of snow leopards. The most interesting finding from the satellite monitoring of 4 snow leopards was that the cats were found to be crossing the international borders. They were travelling as far as China, covering more than 3,000 kilometers, before coming back to Nepal and going to India.

Can you monitor their movements any time you want?

-Yes. But sometimes we can't read their signals when they are in remote or difficult locations or when they hide in a secluded place after eating their prey. The satellite collars have in-built batteries that lasts for two years. But, in some countries like Australia solar powered batteries have been in use.

In this winter, more than 3000 livestock in the high Himalaya protected areas were killed from snow storm and starvation threatening the livelihood of the mountain people who depend on livestock husbandry for living. Has DNPWC any plan to compensate such loss?

-In some places, we have livestock insurance schemes to cover any economic loss during such incidents. In Kangchenjunga Conservation Area, the Conservation Area Management Committee (CAMC) provides compensation as per the insurance scheme. I'm sure the Nepal government will compensate in some ways for the livestock deaths from snow shower and other disasters through the Ministry of Agricultural and Livestock Development. DNPWC doesn't compensate for livestock deaths due to the Natural fatalities. But, if the wild predators kill 14 of the species listed by our department, it will provide relief fund on behalf of the government.

In practice, the Wildlife Damage Relief Guidelines, 2069 B.S (Second amendment, 2074 B.S) direct to provide Rs. 10,000 to 30000 for killing livestock by the predators, but livestock owners are receiving a maximum of Rs. 5,000 for yaks and cows and a maximum of Rs. 1,500 to Rs. 2,000 for goats

and sheep. The procedure is also lengthy and takes time. Isn't the process and the amount discouraging? Don't you think the locals would resort to retaliatory killing if they perceive there is no economic value in saving the snow leopards?

-The compensation or relief is depending upon how much relief fund the Conservation Area Management Committee (CAMC) does have. CAMC and concern authority decide payment volume for each loss. This year the government allocated 15 crore rupees as relief fund for all protected areas. And, we have already sent 9 crore rupees to the field. I hope, the situation will be better this time. Another important thing is that in the past we were receiving the relief money from the five regional forest directorates and distributed accordingly. Due to the lengthy process, the victims were not compensated on time. Now, the government directly sends the budget to the department.

Even though they have been suffering great loss, herders still have positive attitudes towards snow leopard, so there is no retaliation news so far.

Is there any plan that DNPWC is introducing insurance programs?

-We are working on it. Some insurance companies had even approached us for initiating premiums. Kanchenjunga Conservation Area (KCA) has already practiced the insurance scheme whereas Annapurna Conservation Area (ACA) has been doing some preliminary workshop to bring the insurance issue to initiate. We believe such programs should come from the community itself.

In one incident, some Yarsagumba pickers were found harassing snow leopard cubs in its habitat in Shey Phuksundo National Park. Do you think Yarsa harvesting has been causing habitat degradation, decrease, and disturbance to wild animals, including snow leopard? Has DNPWC any plan to minimize such occurrences?

-There is no doubt that Yarsa pickers are causing disturbance to the wildlife and degrading their habitat as thousands of people continuously trespass their territory for two months during the yarsa-harvesting season. But, it is also difficult to stop collecting yarsa due to the economic contribution they are making to the locals and the government. We are not being able to stop this trend despite knowing it is destroying the habitat of snow leopards for economic benefits. It is still difficult to totally stop it, as yarsagumba is a big source of revenue in Dolpa.

Nepal has already secured 3 landscapes to achieve the Global Snow Leopard and Ecosystem Protection Program (GSLEP) goal - "Secure 20 by 2020" - set by all 12 snow leopard range countries. Do tell us the update.

-Yes, we have already identified three landscapes in Eastern, Central and Western regions of Nepal, where the movements of snow leopards have been found, to attain the GSLEP goal.

Can we say the number of snow leopards has increased in the secured landscapes?

-It is hard to tell since we don't know the exact population of snow leopard.

We are speeding up the census process from this year and mulling over whether to use camera traps, scats or both methods. We have conducted the first round of meeting with the scientific community and they have suggested using both tools for more accurate results. But, the cost would go up, as we need to collect a lot of scats and run DNA tests in laboratories. Even with camera traps, locating snow leopards is hard as they live in remote and steep places. We will be depending a lot on locals to identify the places where they had sighted the leopards to install our cameras. If it's possible we would like to study their scats as well. We haven't finalized whether we will be using both tools yet, but we have decided to conduct the census. WWF has indicated their support to carry out the task. Once we accomplish this mission, then we can exactly tell the numbers and rise and fall.

What are the major challenges in achieving the "Secure 20 by 2020" goal?

-The main challenge is climate change due to which snow leopards are changing their habitats and having trouble finding enough food. The scarcity of its natural prey is forcing them to rely more on local livestock. Therefore, it is important to ensure they have enough wild prey populations. The snow leopard mainly feeds on blue sheep. We have started counting the number of blue sheep in some areas and finished counting its number in Dhorpatan Hunting Reserve. We have further received a proposal for counting its number in Kangchenjunga Conservation Area. Another challenge is raising more public awareness about the conservation of snow leopard.

Finally, is there anything else you would like to add more?

As I already mentioned, conflict between human and wildlife is the biggest challenge to conservation and it often ends up with wildlife injuries and human mortalities. This happens as people make a lot of hue and cry when animals break into their dwellings. Such acts will usually provoke ferocious animals like tiger, snow leopard, elephant, and rhino. In most of the instances, the victims are children, women and elderly people. So, when wild animals are seen in settlement area, please do not engage in any risk enhancing behavior. Please do not scare or harass the animals by creating any kind of uproar, but inform the nearest District Administrative Office, National Park Office, Police Office, or Divisional Forest Office. That way the casualty will be much lower. We have methods to pacify the animals. We will either dart them and send back to their habitat and secure locations depending on the situations.

dfgj / j GohGt'aIrsfjaGä

नै संरक्षणका निमित्त सबैभन्दा ठूलो चुनौति हो

मन बहादुर खड्का सन् १९८७ देखि नेपाल सरकार अन्तर्गत विभिन्न पद एवं जिम्मेवारीहरूमा रही काम गर्दै आइरहनु भएको छ । विगत साढे दुई वर्ष यतादेखि खड्का राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका महा-निर्देशकका रूपमा कार्यरत छन् । वहाँले यसअघि क्षेत्रीय वन निर्देशनालय बिराटनगर मा क्षेत्रीय निर्देशक भई काम गर्नु भएको हो । वहाँले नेदरल्याण्डको इन्टरनेशनल इन्स्टीट्यूट अफ एरोस्पेस एण्ड अर्थ साइन्सेजबाट 'फरेस्ट सर्वे' मा एमएससी गर्नुभएको छ । महा-निर्देशक खड्का विभिन्न सम्मान एवं पुरस्कारहरू जस्तै: अब्राहम संरक्षण पुरस्कार २००६, राष्ट्रिय नागरिक सम्मान पुरस्कार २०१२, जनसेवा श्री पदक (राष्ट्रपति पुरस्कार २०१४), राष्ट्रिय तारा (संरक्षण र विकास पुरस्कार २०१५), प्रधान सेनापति प्रशंसा निशान २०१९ बाट सम्मानित हुनुभएको छ । हिउँ चितुवा संरक्षणका वर्तमान आयामहरूबारे हिउँ चितुवा पत्रिकाका सम्पादक अनिल अधिकारी र स्वतन्त्र पत्रकार नामोती लिम्बुले गर्नुभएको अन्तर्वाता यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ :

हिउँ चितुवालाई सबैभन्दा ठूलो खतरा के लाई ठान्नुहुन्छ ?

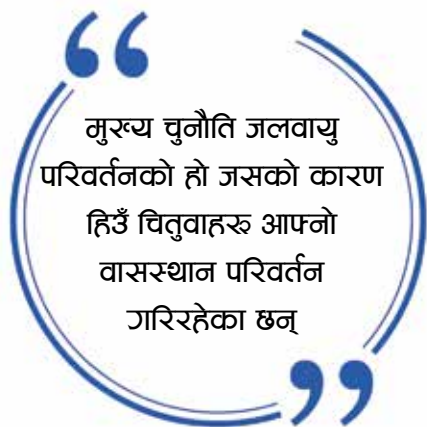
-मानव र वन्यजन्तुबीचको द्वन्द्व नै हिउँ चितुवाका लागि सबैभन्दा ठूलो खतरा हो । यो सवाललाई नेपाल सरकारले ज्यादै गम्भीर रूपमा लिएको छ र पूर्णरूपले यसको रोकथाम गर्न नसकिएतापनि दुवैपक्षमाथि द्वन्द्वको प्रभावलाई कम गर्न सरकारले सक्दो प्रयास गरिरहेको छ ।

के हाम्रो विद्यमान नीति, कानून लगायत हाम्रो कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायहरू हिउँ चितुवा लगायत अमूल्य जीवजन्तुहरूको सुरक्षाका लागि पर्याप्त छन् त ?

-हामीसँग संरक्षणसँग संबन्धित नीति, कानूनहरू पर्याप्त छन् । केवल कार्यान्वयनको पाटोमा कमी कमजोरीहरू छन् । यहाँलाई थाहै छ, नेपाल दुर्लभ वन्यजन्तु र वनस्पतिको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार महासन्धि (साइटिस) को पक्षराष्ट्र हो र यो महासन्धि अनुमोदन गर्ने नेपाल १२ औं राष्ट्रमा पर्दछ । अन्य थुप्रै मुलुकहरू छन् जसले साइटिस अन्तर्गत आफ्नो देशको कानून र नियमावलीहरू बनाएका छैनन् । हामीले तीन वर्ष अघि वि.सं. २०७३ मा साइटिसको कानून बनायौं र फेरि संशोधन पनि गर्नुपर्ने गर्छ । अहिले हामी यसको नियमावली बनाइरहेका छौं । त्यस्तै हामीसँग पहिल्यै नै वन्यजन्तु र वनस्पतिको संरक्षण विषयक राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ पनि छ । मुख्य कुरा त सम्बद्ध ऐन कानून कार्यान्वयन गर्दासम्म हामीले धेरै चनाखो हुनुपर्दछ ।

के तपाईंलाई लाग्दछ कि वर्तमान राजनीतिक स्थिरताले समग्र जैविक विविधता संरक्षणमा राम्रो प्रभाव पार्दछ ?

-निश्चय नै पार्दछ । सरकारको अहिलेको संकल्प 'समृद्ध नेपाल, खुशी नेपाली' लाई कार्यान्वयनमा ल्याएर सार्थक पार्नका निमित्त यसले आफ्ना सबै संरक्षण सम्बद्ध विभाग र साभेदारहरूलाई सहयोग गर्न सबैसँग आग्रह गरेको छ । प्रत्येक वर्ष सरकारले संरक्षण क्षेत्रमा करिब ५ अर्ब रुपैयाँ लगानी गरिरहेको छ । त्यस्तै, हामी यतिखेर वन्यजन्तु पालन, प्रजनन र अध्ययनको नीतिमा काम गर्दैछौं तर यसले व्यवसायिक प्रयोगका लागि अनुमति दिँदैन । व्यवसायिक प्रजनन र वन्यजन्तु पालनको माग उच्च छ । संकटापन्न र संरक्षित वन्यजन्तुहरूलाई छाडेर निजी साभेदारहरूलाई उच्च माग भएका वन्यजन्तुहरू जस्तै बँदेल, मृग र विभिन्न प्रजातिका पन्छीहरू पालन दिने विषयमा नयाँ नीति तर्जुमा गर्ने बारे सरकार यतिबेला क्रियाशील रहेको छ । हाल सरकारको मुख्य ध्येय नै संरक्षणलाई जस्ताको तस्तै राख्दै स्थानीय समुदायहरूको रोजगारी तथा आयआर्जन वृद्धि गर्नुका साथै राष्ट्रिय आयमा समेत टेवा पुऱ्याउनु रहेको छ ।

हिउँ चितुवा जस्तो वन्यजन्तुको उपस्थितिले सम्बन्धित क्षेत्रको समुदायहरूले के कस्ता लाभहरू हासिल गर्दछन्?

-मत्स्य र लजालु प्रकृतिको संकटापन्न वन्यजन्तु हिउँ चितुवासँगै एउटै क्षेत्रमा रहन पाउनु स्थानीय समुदायहरूको लागि गर्वको कुरा हो । हिउँ चितुवाको उपस्थितिले खासगरी जैविक लाभहरू हासिल हुन्छ । जब हामी भन्छौं बाघ शिर्ष प्रजाति हो, यसको मतलब खाद्य चक्रमा ऊ सबैभन्दा माथिल्लो श्रेणीमा छ र बाघको उपस्थिति भनेको स्वस्थ पारिस्थितिक प्रणालीको सूचक हो । त्यस्तैगरी, हिउँ चितुवा हिमाली क्षेत्रको शिर्षस्थानमा रहेको शिकारी प्रजाति हो र यसको उपस्थितिले त्यहाँको जैविकतालाई सन्तुलित पार्न योग्य बनाउँछ । जसले समुदायलाई दिगो बनाउँछ ।

नेपालले ४ वटा हिउँ चितुवाहरूलाई कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्रमा सफलतापूर्वक स्याद्लाइट कलर गरिसकेको छ र मध्य र पश्चिम क्षेत्रमा अन्य १२ वटा हिउँ चितुवाहरूको एक ठाउँबाट अर्को ठाउँसम्म गर्ने हिँडडुल र व्यवहारको ढाँचाको अध्ययन गर्ने योजना रहेको छ । त्यसको तयारी के कस्तो छ र अध्ययन कहिलेसम्ममा सकिन्छ ?

तयारीहरू सबै सकिएको छ । सरकारले पहिल्यै नै अनुमति दिइसकेको छ । सञ्चार मन्त्रालयबाट फ्रिक्वेन्सीको अनुमति आए लगत्तै सम्भवतः भदौको दोस्रो सातादेखि नै सो कार्यको थालनी गर्ने योजना हो । हाम्रो योजना १२ वटा हिउँ चितुवाहरूलाई कलर गर्ने हो जस अन्तर्गत ८ वटा अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रमा र ४ वटा शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रमा गरिने छ ।

हालसम्म गरिएका ४ वटा हिउँ चितुवाहरूको स्याद्लाइट कलरबाट विभाग र व्यक्तिगत रुपमा तपाईं सन्तुष्ट हुनुहुन्छ ? सोमै विभागको काठमाण्डौ मुख्यालयबाट स्याद्लाइट अनुगमन गरिरहँदा कुनै चाखलाग्दा तथ्यहरू फेला परेका छन् कि ?

-कञ्चनजंघामा कलर गरिएका ४ वटा हिउँ चितुवाहरूको नियमित अनुगमनबाट प्राप्त जानकारीहरू एकदम सन्तोषप्रद छन् । हिउँ चितुवाहरूको हिँडडुलको अवस्था हेर्न विभागमा हामी इकोलोजिष्टसँग बसेर अनुगमन गर्दछौं । हिउँ चितुवाहरूले हिँडडुलको क्रममा नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सीमा नाघेको अभिलेख नै स्याद्लाइट अनुगमनको सबैभन्दा रोचक निश्कर्ष थियो । चीनको धेरै ठाउँसम्म ३ हजार

किलोमिटर भन्दा उता गएर नेपाल आएपछि भारत गएको पनि देखिएको छ ।

के हामीले उनीहरूलाई जुनबेला चाह्यो त्यहीबेला अनुगमन गर्न सक्दछौं ?

-सक्छौं तर कहिलेकाहीँ हामी उनीहरूको संकेत पढ्न सक्दैनौं खासगरी जब उनीहरू अप्ठेरो ठाउँहरूमा हुन्छन् वा उनीहरू आहारा बुत्याएर कुनै निर्जन स्थानमा बसेका हुन्छन् । स्याद्लाइट कलरमा त्यस्ता ब्याट्रीहरू हुन्छन् जुन २ वर्षसम्म चल्छन् । तर अप्ठेलिया जस्तो देशमा भने सौर्य शक्तिबाट चल्ने ब्याट्रीको प्रयोग थालिएको छ ।

यस हिउँदमा हिमाली संरक्षण क्षेत्रहरूमा ७००० घरपालुवा चौपायाहरू हिमपात र खान नपाएर मरेका छन् । व्यवसायिक पशुपालक कृषकहरूले करौडौंको क्षति व्यहोरेका छन् । प्राकृतिक विपत्तिका कारण पशुपालक कृषकहरूको जीविकोपार्जन संकटमा परेको छ । के विभागले क्षतिपूर्तिको योजना बनाएको छ ?

-केही स्थानहरूमा बिमा योजना पनि लागू भएका छन् जसले यस्तो घटनामा हुने आर्थिक घाटालाई व्यहोर्छन् । कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्रमा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिले वस्तुको क्षति हेरी पशुपालक कृषकहरूलाई बिमा वापत क्षतिपूर्ति रकम उपलब्ध गराउँदछ । मलाई लाग्छ, नेपाल सरकारले कृषि र पशुपालन विकास मन्त्रालय मार्फत कुनै तरिकाले हिमपात र अन्य कारणले मरेको घरपालुवा चौपायाहरूको क्षतिको निमित्त सहयोग उपलब्ध गराउने छ । प्राकृतिक कारणले मरेका घरपालुवा चौपायाको निमित्त राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागले क्षतिपूर्ति दिँदैन । तर विभागले सूचित गरीएको १४ प्रजातिका घरपालुवा चौपायाहरूको हकमा भने सरकारको तर्फबाट विभागले राहत रकम उपलब्ध गराउँदछ ।

वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहत सहयोग निर्देशिका, २०६९ (दोस्रो संशोधन, २०७४) ले घरपालुवा चौपायालाई शिकारी वन्यजन्तुले मारे रु. १०,००० देखि रु. ३०,००० सम्म राहत दिने भनेर निर्देशन दिएको भएतापनि व्यवहारमा याक वा गाई मरे बढीमा रु. ५००० र भेडाबाख्रा मरे रु. १५०० देखि रु. २००० दिने गरिएको छ । साथै, राहतको प्रक्रिया पनि लामो छ र यसले समय लिन्छ । के यो निराशाजनक छैन र ? यस प्रावधानबाट स्थानीय खुशी छन् त ? के यसले हिउँ चितुवा लगायत शिकारी वन्यजन्तुलाई प्रतिशोधले मार्ने प्रवृत्तिलाई कम गर्ला ?

-क्षतिपूर्ति वा राहत रकम कति हुने भन्ने कुरा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिसँग कति पैसा छ भन्नेमा निर्भर रहन्छ । समिति र सम्बद्ध निकायले हरेक क्षतिको राहत रकमको सीमा निर्धारण गर्दछ । यस वर्ष सरकारले विभागलाई १५ करोड रुपैयाँ राहत वापत उपलब्ध गराएको छ सबै संरक्षित क्षेत्रहरूका लागि र हामीले ९ करोड रुपैयाँ फिल्डमा पठाइसक्यौं । यो पटक अवस्था सुध्नेछ भन्ने मैले विश्वास लिएको छु । महत्वपूर्ण कुरा के भने, हामीले पहिले पहिले राहत कोष पाँचै विकास क्षेत्र अवस्थित क्षेत्रीय वन निर्देशनालयहरू मार्फत

लिए वितरण गर्दै आइरहेका थियौं । तर त्यो प्रक्रिया लामो थियो र पीडितले समयमै राहत पाउन सक्दैन थिए । अहिले सरकारले सोझै विभागलाई बजेट पठाइदिएको छ । वस्तुपालक गोठालाहरूले ठूलो क्षति व्यहोरेतापनि उनीहरूमा अहिलेसम्म हिउँ चितुवाप्रति सकारात्मक प्रवृत्ति देखिएको छ र प्रतिशोधको घटना भएको समाचार प्राप्त भएको छैन ।

राष्ट्रिय निकुञ्ज विभागले के बिमा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने योजना गरेको छ ?

-हामी यसमा काम गर्दै छौं । केही बिमा कम्पनीहरूले हामीलाई प्रिमियमको शुरुवात गर्नका लागि कुराकानी समेत गरेका थिए । कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्रमा यो पहिल्यै लागू छ र अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रले बिमा कार्यक्रम थाल्न केही आधारभूत गोष्ठीहरू गरेको छ । हामी यस्तो कार्यक्रम समुदायकै तर्फबाट आओस् भन्ने चाहन्छौं ।

घटना घटनामा शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रमा हिउँ चितुवाका डमरुहरूलाई उसकै वासस्थानमा केही यार्सागुम्बा संकलकहरूले दुःख दिइरहेको देखियो । के यहाँलाई लाग्छ यार्सा संकलनका कारण वासस्थान क्षति हुने, हिउँ चितुवा लगायतका वन्यजन्तुहरू मर्ने, उनीहरूलाई बाधा अवरोध पुग्ने गरेको छ ? यस्ता घटनाहरू न्यूनीकरण गर्न विभागसँग केही योजना छ कि ?

-यसमा कुनै शंका छैन कि यार्सा संकलनको मौसममा हजारौं हजारको संख्यामा मानिसहरू निरन्तर ओइरिनाले वन्यजन्तुहरूमाथि अवरोध पुग्न गइरहेको छ र वासस्थान पनि क्षय भइरहेको छ । यस्तो अतिक्रमण यार्साको मौसममा दुई महिनासम्म हुने गर्दछ । तर उनीहरूले स्थानीय र सरकारलाई दिने आर्थिक योगदानका कारण यो प्रवृत्तिलाई रोक्न मुस्किल छ । आर्थिक फाइदाको लागि हिउँ चितुवाको वासस्थानलाई यार्सा संकलनले क्षति पुऱ्याइरहेको छ भन्ने थाहा भएर पनि यो प्रवृत्तिलाई रोक्न हामी असमर्थ छौं । डोल्पाको ठूलो आम्दानीको स्रोत यार्सागुम्बा भएकोले पनि यो कार्यलाई पूर्णतः रोकथाम गर्न अझै गाह्रो छ ।

हिउँ चितुवा वासस्थानका सबै १२ वटा मुलुकहरूले निर्धारण गरेको ग्लोबल स्नो लेपर्ड एण्ड इकोसिस्टम प्रोटेक्शन प्रोग्राम (जीएसएलईपी) GSLEP को लक्ष Secure 20 by 2020 अनुरूप नेपालले ३ वटा भू-परिधिहरू सुनिश्चित गरिसकेको छ । यस विषयमा पछिल्लो अवस्थाको जानकारी गराइदिनुहोस् न ।

-हो, GSLEP को लक्ष प्राप्त अनुरूप हामीले पहिल्यै नै ३ वटा भू-परिधिहरू पूर्वी (इस्टर्न), मध्य (सेन्ट्रल) र पश्चिम (वेस्टर्न) सुनिश्चित गरिसकेका छौं जहाँ हिउँ चितुवाको आवतजावत भएको पाइएको छ ।

सुनिश्चित गरिएका भूपरिधिहरूमा हिउँ चितुवाहरूको संख्या बढ्छो भन्न मिल्छ ?

-हिउँ चितुवाहरूको यकिन संख्या हामीलाई थाहा नभएकोले यसै भन्न कठिन छ । यो वर्ष देखि हिउँ चितुवाको गणनाको कामलाई अघि बढाइरहेका छौं र यसको लागि क्यामरा ट्र्याप विधि वा हिउँ

चितुवाको दिसाहरू संकलन र अध्ययन वा यी दुवै तरिकाहरू कुन चाहिँ प्रयोग गर्ने भन्ने बारे जाबिअर सोंच बिचार भइरहेको छ । हामीले वैज्ञानिक (प्राविधिक) समुदायहरूसँग पहिलो चरणको छलफल सकाइसकेका छौं र वहाँहरूले सहि नतिजाका लागि उल्लिखित दुवै प्रक्रियाहरू गर्न सुझाव दिनु भएको छ । तर थुप्रै दिसाहरू संकलन गर्नुपर्ने र त्यसलाई प्रयोगशालामा डीएनए परिक्षण गर्नुपर्ने भएकोले त्यसको लागि खर्च भने बढ्नेछ । हिउँ चितुवाहरू दुर्गम र भीर पाखाहरूमा बस्ने हुँदा क्यामरा ट्र्याप गरेर पनि पत्ता लगाउन गाह्रो छ । क्यामराहरू जडान गर्न हामीहरू धेरैजसो स्थानीयहरूमै निर्भर र हनुपर्ने हुन्छ जसले हिउँ चितुवाहरू देखेको आधारमा स्थानहरू पहिचान गर्छन् । यदि यो सम्भव भए हामीहरू हिउँ चितुवाको दिसाको पनि अध्ययन गर्दछौं । हामीले उल्लिखित दुवै प्रक्रियाहरूको प्रयोग गर्ने वा नगर्ने भनेर यकिन गरिसकेका त छैनौं तर हामीले गणना गर्ने भनेर निर्णय चाहिँ गरिसकेका छौं । यसका लागि डब्लुडब्लुएफले सहयोग गर्ने भनेर संकेत दिएको छ । यी सबै सम्पन्न भइसकेपछि बल्ल हामी हिउँ चितुवाको संख्या र घटबढको अवस्था भन्न सक्दछौं ।

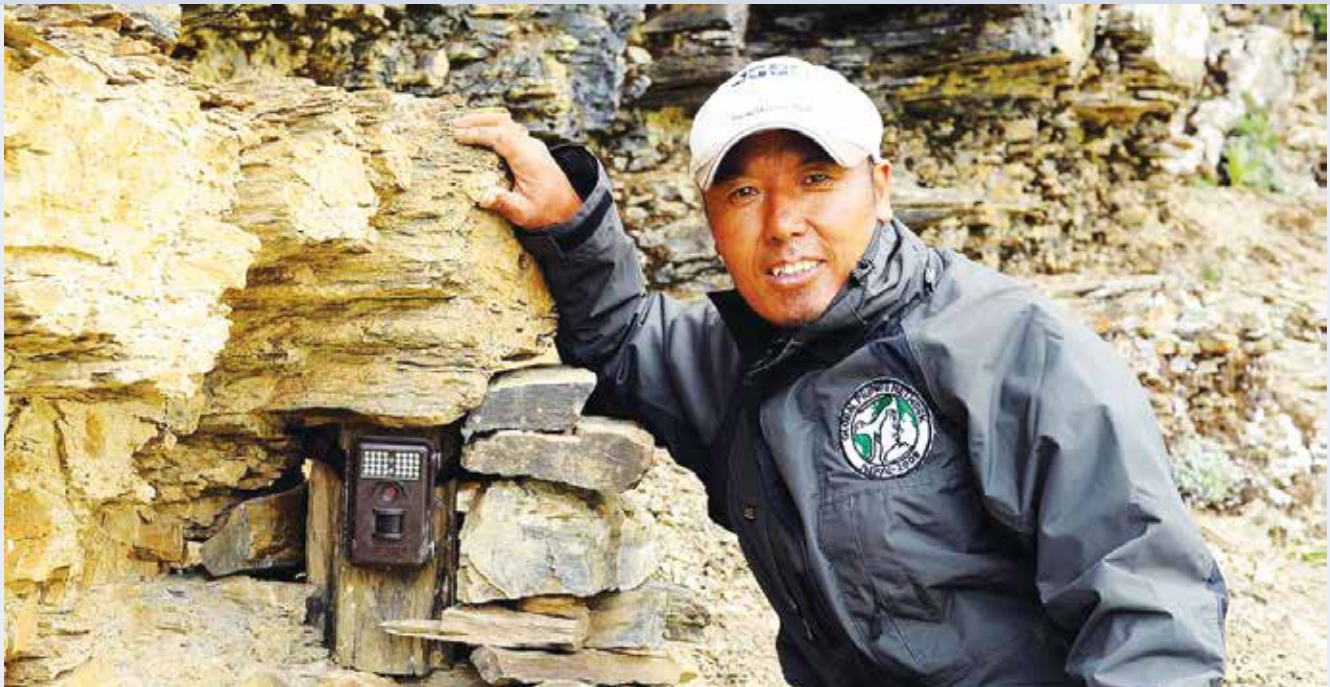
Secure 20 by 2020 को लक्ष हासिल गर्न के कस्ता चुनौतिहरू छन् ?

-मुख्य चुनौति जलवायु परिवर्तनको हो जसको कारण हिउँ चितुवाहरू आफ्नो वासस्थान परिवर्तन गरिरहेका छन् र पर्याप्त आहारा खोज्न समस्या भोगिरहेका छन् । प्राकृतिक आहाराको अभावले गर्दा हिउँ चितुवाहरू स्थानीय चौपायाहरूसँग बढी निर्भर हुनुपरिरहेको छ । अतः जंगली आहाराको संख्या पर्याप्त छ भन्ने कुरा सुनिश्चित हुनु महत्वपूर्ण छ । नाउर हिउँ चितुवाको मुख्य आहारा हो । हामीले केही स्थानहरूमा नाउरको गणना गर्ने काम शुरु गरिसकेका छौं र ढोरपाटन शिकार आरक्षमा गणना सकिएको छ । कञ्चनजंघामा नाउर गणनाको प्रस्ताव आएको छ । अर्को चुनौति भनेको हिउँ चितुवाको बारेमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने पनि हो ।

अन्त्यमा, तपाईंलाई केही अरु भन्नु छ कि ?

मैले अघि नै भनें मानव र वन्यजन्तुबीचको द्वन्द्व नै संरक्षणको ठूलो चुनौति हो जसको अन्त्य वन्यजन्तुको शारीरिक नोक्सानी र मानिसको मृत्युमा गएर टुंगिन्छ । यस कारण पनि यस्तो हुन्छ कि वन्यजन्तुहरू समुदायमा परेका मानिसहरूले ठूलो होहल्ला गर्दछन् । यस्ता कृत्याकलापहरूले हिंस्रक जन्तुहरू बाध, हिउँ चितुवा, हाती र गैँडाहरूलाई आक्रामक तुल्याउँछ । धेरै घटनाहरूमा बालबालिकाहरू, महिला र वृद्धवृद्धाहरू पीडित हुन्छन् । अतः जब वन्यजन्तुहरू तपाईंका घर र समुदायहरूमा प्रवेश गर्दछन्, उनीहरूलाई क्रुद्ध बनाउने व्यवहार हरू नगर्ौं । ठूलो ठूलो स्वरमा कराएर वन्यजन्तुहरूलाई तर्साउने र हैरानी नगर्ौं बरु जिल्ला प्रशासन कार्यालय, राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालय, प्रहरी, डिभिजन वन कार्यालयलाई सबै गरिदिऔं । यस्तो कार्यले क्षति कम हुनेछ । हामीसँग वन्यजन्तुहरूलाई शान्त पार्ने तौर तरिकाहरू छन् । हामी या त उनीहरूलाई बेहोस बनाएर तिनकै प्राकृतिक वासस्थानमा छोड्छौं वा अवस्था अनुसार उनीहरूलाई राख्ने ठाउँको व्यवस्था गर्दछौं ।

Photo: SLC/GPN

Tashi R Ghale AWARDED WITH Disney Conservation Hero Award

We would like to Congratulate Wildlife Photographer & Citizen Scientist, Tashi R. Ghale, who has been awarded as a 2018 Disney Conservation Hero Award for Asia 2018.

Tashi R Ghale received the award for his dedication to conservation of Snow Leopards and their habitat in his community. He worked with the Snow Leopard Conservancy's Snow Leopard Scout program in Manang District of Nepal and is an expert in camera trap photography. Tashi learned camera trap skills from the world's leading snow leopard scientist and founder/Director of Snow Leopard Conservancy Dr. Rodney Jackson. Tashi has promoted flora and fauna of Annapurna Conservation Area mainly focusing on Snow Leopard, its prey species, and habitat through his photography. Tashi is currently associated with The Third Pole Conservancy.

The Disney Conservation Fund (DCF) actively supports the world's leading conservation organizations with funds and professional resources to save wildlife and habitats, inspire action, and protect the planet. This commitment is reflected through the fund's comprehensive focus on stabilizing and increasing the populations of 10 different at-risk species including apes, butterflies, coral reefs, cranes, elephants, monkeys, rhinos, sea turtles, sharks and rays, and tigers. DCF also provides grants to support conservation programs that engage communities in comprehensive solutions that serve people, wildlife and habitats.

6f; Lcf/ 3n डिस्नी कन्जरभेसन हिरो पुरस्कारबाट सम्मानित

फोटोग्राफर र नागरिक वैज्ञानिक टाशी आर घले डिस्नी कन्जरभेसन हिरो अवार्ड फर एसिया २०१८बाट सम्मानित हुनु भएकोमा बधाई दिन चाहन्छौं - सं.

हिउँ चितुवाको वासस्थान अन्तर्गत पर्ने आफ्नो समुदाय मनाङमा हिउँ चितुवा र उसको वासस्थानको संरक्षणप्रतिको समर्पणका कारण टाशीले सो पुरस्कार प्राप्त गरेका हुन् । उनले मनाङमा स्नो लेपर्ड कन्जरभेन्सी (एसएलसी) को स्नो लेपर्ड स्काउट्स कार्यक्रममा काम गरेका हुन् र उनी क्यामरा ट्र्याप फोटोग्राफीमा विशेषज्ञ नै मानिन्छन् । टाशीले क्यामरा ट्र्याप सम्बन्धी सीप डा.रङ्गी ज्याक्सनबाट सिकेका हुन् । ज्याक्सन विश्वकै हिउँ चितुवाका अग्रवा वैज्ञानिक एवं स्नो लेपर्ड कन्जरभेन्सीका संस्थापक निर्देशक हुन् । टाशीले आफ्नो फोटोग्राफीका माध्यमबाट अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रको खासगरी हिउँ चितुवा, उसको आहार प्रजातिहरू र वासस्थान सहित वन्यजन्तु र वनस्पतिहरूको प्रवर्द्धन गरेका छन् । टाशी हाल थर्ड पोल कन्जरभेन्सीसँग आवद्ध छन् ।

द डिस्नी कन्जरभेसन फन्ड (डिसिफ) ले सक्रियताका साथ संसार भरिका संरक्षणका नेतृत्वतहका संस्थाहरूलाई वन्यजन्तु र तिनको वासस्थान संरक्षण गर्न, सो प्रति काम गर्न अभिप्रेरित गर्न आर्थिक एवं पेशागत स्रोतहरू उपलब्ध गराउँदछ । डिस्नीको यो प्रतिबद्धता आर्थिक सहयोगका माध्यमबाट खतरामा परेका १० भिन्न वन्यजन्तु प्रजातिहरू पुर्खर नभएका बाँदरहरू, पुतलीहरू, मुगाको चट्टान, सारसहरू, हातीहरू, बाँदरहरू, गैंडाहरू, समुन्द्री कछुवाहरू, साँढेहरू, रे माछाहरू र बाघहरूको संख्यालाई स्थिर राख्न र तिनीहरूको संख्या बढाउन लक्षित रहेको छ । डिस्निफले संरक्षणमूलक कार्यक्रमहरूलाई अनुदान पनि दिन्छ जसले मानिस, वन्यजन्तु र तिनको वासस्थानप्रति समर्पित रहन समुदायहरूलाई लाई सहभागी गराउँदछ ।

Photo: Anil Adhikari

SNOW LEOPARD Art Workshop Held in Upper Mustang

A one-day Snow Leopard Art Workshop was held in Lomanthang, Upper Mustang on September 29, 2018. The workshop, hosted by the Shree Mahakaruna Shakyapa Bidhyalaya (Monchoe Dragkar Thegchen Ling Gonpa School), was sponsored by ACAP-UCO-Lomanthang/Snow Leopard Conservancy. The objective of the workshop was to generate awareness among students on snow leopard conservation along with providing a platform to make apparent their inner talents such as writing essays, poems and drawing sketches. The workshop was facilitated by Srikrishna Neupane, Acting Chief of ACAP-UCO-Lomanthang and Freelance Consultant Anil Adhikari. Mr. Chhime Rinzen, Principal of Gonpa School, presented the documentary related to Snow Leopard. Altogether 25 students from various high mountain districts including Mustang took part in the workshop where they had prepared essays, poems and made comics and art on Snow leopard.

चित्रकला गोष्ठी माथिल्लो मुस्ताङमा भयो

गत २०७५ आश्विन १३ गते माथिल्लो मुस्ताङको लोमानथाङस्थित मोन्चोङ ड्रागकर तेङ्चेन लिङ गोम्पामा एक दिने हिउँ चितुवा विषयक चित्रकला गोष्ठी सम्पन्न भयो । इकाई संरक्षण कार्यालय-एक्याप लोमानथाङ र स्नो लेपर्ड कन्जरभेन्सीको सहयोगमा गोम्पाले सो कार्यक्रम आयोजना गरेको हो । गोष्ठीको उद्देश्य विद्यार्थीहरूमा हिउँ चितुवाप्रति जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुका साथै उनीहरूमा रहेको रचनात्मक क्षमता उजागर गर्ने अवसर सिर्जना गरिदिने थियो । एक्याप लोमानथाङका निमित्त कार्यालय प्रमुख श्री कृष्ण नेउपाने र स्वतन्त्र परामर्शदाता अनिल अधिकारीले सहजीकरण गर्नुभएको सो गोष्ठीमा गोइपा विद्यालका प्रिन्सिपल छिमे रिङ्जिनले हिउँ चितुवा विषयक वृत्तचित्र प्रदर्शन गर्नुभएको थियो । मुस्ताङ सहित नेपालका विभिन्न हिमाली जिल्लाहरूका २५ जना विद्यार्थीहरूले भाग लिएको सो गोष्ठीमा सहभागीहरूले हिउँ चितुवा विषयक निबन्ध, कविता, चित्रकला र चित्रहरू तयार गरेका थिए ।

NEPAL INTRODUCES a climate-smart plan to PROTECT SNOW LEOPARDS

In August 2017, Nepal made conservation history by becoming the first country to launch its climate-smart snow leopard landscape management, thus leading the way in safeguarding the species and its habitat.

Nepal's conservation plan, made under a joint initiative of the Global Snow Leopard and Ecosystem Protection Program (GSLEP), aims to conserve snow leopards and valuable high mountain habitat, address key current and emerging threats to snow leopards, including climate change, and is seen as a model for other range countries to adopt.

This is the first climate-smart landscape management plan for snow leopard conservation in the world and is evidence of the government of Nepal's high level of commitment to this goal and it could not have been possible without the support of local communities, conservation organizations and other committed partners.

The plan addresses even the toughest challenges including tackling the complex impacts of climate change. Nepal has

once again established itself as a leader in conservation, showing much-needed ambition despite facing some of the toughest environmental, economic and political conditions.

With the plan, Nepal has set a strong precedent and paved the way to achieve the ambitious GSLEP goal set by all 12 snow leopard range countries— to secure 20 snow leopard landscapes by 2020.

In doing so, these nations are not only safeguarding the future of the snow leopard, but also its habitat, the headwaters for rivers on which millions of people directly depend as a source of freshwater.

The development of the snow leopard landscape management plan of Nepal was supported by the WWF Conservation and Adaptation in Asia's High Mountain Landscapes and Communities (AHM) project, funded by USAID. The AHM project has also supported snow leopard research, watershed management, and livelihoods programs in snow leopard territory to safeguard the cat's future in this Himalayan nation.

© WWF Nepal / Sanjog Rai

lxpHrtj f ; #If0f ug नेपालले शुरु गर्‍यो जलवायु मैत्री योजना

अगस्त २०१७ मा नेपालले हिउँ चितुवाको संरक्षण तथा व्यवस्थापनका लागि जलवायु मैत्री योजनाको आरम्भ गर्ने पहिलो मुलुक बनेर संरक्षणमा इतिहास कोरेको छ र हिउँ चितुवा र यसको वासस्थानको सुरक्षा गर्ने कार्यमा अग्रणी स्थान हासिल गरेको छ ।

ग्लोबल स्नो लेपर्ड एण्ड इकोसिस्टम प्रोटेक्सन प्रोग्राम (जीएसएलईपी) अन्तर्गतको साझा प्रयासमा तयार भएको नेपालको संरक्षण योजना हो जसले हिउँ चितुवा र मूल्यवान हिमाली वासस्थानको संरक्षण गर्ने उद्देश्य राखेको छ । योजनाले हिउँ चितुवा सँगसँगै जलवायु परिवर्तनका लागि वर्तमान र उदयीमान खतराहरूलाई सम्बोधन गर्दछ र यस योजनालाई अन्य हिउँ चितुवा भएका मुलुकहरूले अनुसरण गर्ने नमुनाको रूपमा देखिन्छ ।

यो हिउँ चितुवाको संरक्षण गर्नका लागि विश्वमै पहिलो जलवायु मैत्री भू-परिधि व्यवस्थापन योजना हो र यस लक्ष्यका लागि नेपाल सरकारको उच्चस्तरीय प्रतिवद्धताको प्रमाण हो । स्थानीय समुदायहरू, संरक्षणसँग सम्बन्धित संस्थाहरू र अन्य यस कार्यमा प्रतिवद्ध संस्थाहरूको सहयोग बिना यो योजनाको निर्माण सम्भव हुदैन थियो ।

यस योजनाले जलवायु परिवर्तनको जटिल असरहरूलाई सामना गर्ने जस्ता गम्भिर चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गर्दछ र, यस योजना मार्फत जटिल वातावरणीय, आर्थिक र राजनीतिक परिस्थितिका बाबजुद

आवश्यक महत्वाकांक्षा देखाउँदै नेपालले आफुलाई संरक्षणको क्षेत्रमा अग्रवाको रूपमा स्थापित गरेको छ ।

योजना मार्फत नेपालले राम्रो उदाहरण प्रस्तुत गरेको छ र हिउँ चितुवा पाइने १२ वटा मुलुकहरूले तय गरेका जीएसएलईपीको लक्ष्य सन् २०२० सम्ममा २० वटा हिउँ चितुवा भू-परिधिहरू तयार गर्ने महत्वाकांक्षी लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि मार्ग प्रशस्त गरेको छ ।

यसो गर्दा यी मुलुकहरूले हिउँ चितुवाको भविष्यको सुरक्षा मात्र गरि रहेका छैनन् बल्कि हिउँ चितुवाको वासस्थान, नदीको मुहान र स्रोतहरू पनि जोगाइरहेका छन् जसमा लाखौं मानिसहरू स्वच्छ पानीका लागि आश्रित भएका हुन्छन् ।

हिउँ चितुवा भू-परिधि तयार गर्नका लागि तर्जुमा गरिने नेपालको व्यवस्थापन योजनालाई डब्लु.डब्लु.एफ. र यू.एस.ए.आई.डि.को आर्थिक सहयोगमा सञ्चालित अडेप्टेशन इन एसियाज हाई माउण्टेन ल्याण्डस्केप्स एण्ड कम्युनिटीज (एएचएम) प्रोजेक्टले आर्थिक सहयोग गरेको थियो । यस परियोजनाले हिउँ चितुवाको अनुसन्धान, जलाधार व्यवस्थापन र स्थानीय बासिन्दाको जीविकोपार्जन कार्यक्रमहरूलाई सहयोग गरि हिमाली देशका हिउँ चितुवा पाइने क्षेत्रमा यस बिरालोको भविष्य सुरक्षित गर्न सघाउ पुऱ्याएको छ ।

समाचार स्रोत : डब्लु डब्लु एफ, नेपाल/सन्जोग राई

SNOW LEOPARDS

Awareness Workshop held in LO-MANTHANG

In August 22, 2018, an one-day workshop was organized by ACAP/Snow Leopard Conservancy (SLC) at Lo-Manthang. Participants included local youth club members along with herders and other conservation stakeholders. As many as 22 participants, comprising 15 males and 7 females, took part in the workshop.

The participants discussed human-wildlife conflict, remedies to minimize the conflicts and outcomes of the conservation projects.

Domestic animal and wildlife conflict is one of the major problems in conserving these wild predators. Many nomadic herders consider snow leopards as pests. In the example, participants discussed the incident where the snow leopard killed 108 sheep at a time (highest record of killing at Marang of Upper Mustang), which was an economic catastrophe for the herders. The participants acknowledged different measures to reduce the conflicts such as building predator proof corrals, electric fencing in the depredation

Photo: Pema Tsering Lowa

sites, paying of compensation, and providing lighting tools (Fox lights) to the herders for night-time guarding and educating the herders on safe method of daytime livestock guarding.

So far there are no poaching incidents of snow leopard and other predator for using their fur or bones but snow leopards and other predators still have threats due to the conflict with humans.

In the session "Information, Education & Communication" (IEC), materials such as wildlife posters and Snow Leopard Magazines were distributed.

लोमानथाङमा गरियो

खपेर्तुर्तु रतुगदुहस उर्तु

२०७५ भाद्र ६ गते, एक्थ्याप र एसएलसीको संयुक्त आयोजनामा लोमानथाङमा एक दिवसीय हिउँ चितुवा सचेतना गोष्ठी सम्पन्न भएको छ । गोष्ठीमा २२ जना सहभागीहरूको उपस्थिति रहेको थियो जसमा स्थानीय युवा क्लबको सदस्यहरू, गोठालाहरू र अन्य संरक्षणका साकेदारहरूले भाग लिएका थिए । सो कार्यक्रममा १५ जना पुरुष र ७ जना महिलाहरूको सहभागिता थियो ।

सहभागीहरूले मानव वन्यजन्तुबीचको द्वन्द्व, न्यूनीकरणका उपायहरू र संरक्षण आयोजनाहरूको उपलब्धिहरूबारे छलफल गरेका थिए ।

घरपालुवा जनावर र वन्यजन्तुबीचको द्वन्द्व नै यी शिकारी वन्यजन्तुहरूको संरक्षणको एउटा मुख्य समस्याको रूपमा रहेको छ । थुप्रै फिर्न्ते गोठालाहरू हिउँ चितुवाहरूलाई विनासकारी जीवको रूपमा लिन्छन् । उदाहरणका लागि सहभागीहरूले एउटा घटनाका विषयमा छलफल गरे जहाँ हिउँ चितुवाले १०८ वटा भेडाहरू (जुन

माथिल्लो मुस्ताङको मराङमा मारेको उच्च रेकर्ड थियो) मारिदिएका थियो जुन गोठालाका लागि आर्थिक बज्रपात थियो । सहभागीहरूले द्वन्द्व न्यूनीकरणका फरक फरक उपायहरू सुझाएका थिए । उदाहरणका लागि शिकारी वन्यजन्तु प्रतिरोधक खोर बनाउने, क्षति हुनसक्ने स्थानहरूमा विद्युतीय तारबार लगाउने, क्षतिपूर्ति तिर्ने र गोठालाहरूलाई रातिको समयमा घरपालुवा वस्तुको सुरक्षाका लागि फक्स लाइट जस्ता उपकरणहरू दिने र दिनमा सुरक्षित तरिकाले तिनको हेरचाह गर्ने विषयमा शिक्षित गर्ने ।

हिउँ चितुवा र अन्य शिकारी जन्तुहरूको भुवा र हड्डीका लागि शिकार गरिएको अभिलेख हालसम्म यस क्षेत्रमा नरहेको भएतापनि मानिससँगको द्वन्द्वका कारण हिउँ चितुवा र अन्य शिकारी जन्तुहरू अझै खतरामै छन् ।

कार्यक्रममा विभिन्न जानकारीमूलक, शैक्षिक एवं सञ्चार सामग्रीहरू जस्तै: वन्यजन्तु विषयक पोष्टहरू र हिउँ चितुवा पत्रिकाहरू वितरण गरिएको थियो ।

RESCUE & REHABILITATION of a **Leopard** Cat Cub in TAPLEJUNG

On May 17, 2019, Thukten Sherpa's dog started chasing a mother leopard cat and her two cubs behind his home in Bunkulung, Phungling Municipality – 9. The mother and one of the cubs were able to escape but the dog caught the other one and was running away with it in its mouth when some local kids and Thukten saw it.

"They seized the cub from the dog's mouth," says Ganga Bahadur Limbu (Ingnam), District Forest Ranger. At first, Thukten thought the cub was a kitten, but upon close inspection, found it to be a strange animal he could not identify. So, he called his neighbours. "But no one in the neighbourhood knew what it was so they informed the Division Forest Office (DFO)," says Limbu.

The technicians of the DFO informed everyone that the alien animal was a leopard cat. The cub weighed around one kilogram and had sustained common injuries. Its right leg was also swollen. A veterinarian, with help from the District Livestock Services Office, treated the cub's injuries and it was placed in the DFO rescue centre. Its mother and sibling, however, had vanished into the forest.

The cub was kept in the centre for seven days where it was fed milk and meat 3-4 times a day at regular intervals in the morning, afternoon and evening. On May 24, 2019, as per the cub's rehabilitation plan, it was released into the forest area of Gundre and Dhule under the watchful eyes of

the representatives of the DFO, Deurali Inner Community Forest User Group and media persons.

According to ranger Limbu, the DFO has successfully rehabilitated young ghoral, Cinereous vulture, owls and even other leopard cat in the area in prior times.

The general rule for animal rehabilitation is to create a rescue committee which decides on how long to care for the animal in captivity and when to release it into the wild. "In this case, the committee decided to release it after just seven days because of how active it was," Limbu explains adding, "They thought that it could easily re-adapt to the forest and would have the best chance of finding its mother."

A conservationist who participated in the cub's rehabilitation estimated that the cub was about 5-6 weeks old and informs that it has been quite active after being released.

"Nonetheless, if the cub could have been monitored post release then its movements, behaviour, feeding patterns and any surrounding dangers could have been recorded," states conservationist Anil Adhikari. Adhikari is the author of Red Panda Conservation related local environment conservation education text books (for grade 6 and 7) and one of the Editors of this Snow Leopard Magazine. His books are taught in various schools of Taplejung, Illam and Panchthar of eastern Nepal.

"The important thing is to see if the rescued cub can survive in the wild or not," explains Adhikari, "The cub may or may not have learnt hunting from its mother, so it should have first been given eggs or chickens to test its abilities. It should have been kept under observation for a while longer."

"The cub should not have been left in the jungle until it became an adult", says Prof. Karan Bahadur Shah, "Even if the cub had to be released to the jungle, they should have monitored properly that it would meet its mother. If the cub could not meet its mother after 10-12 hours they should have brought it back and conserve it until the cub became an adult."

The leopard cat, known locally as Chari Bagh, is found in the Terai to high hilly areas of Nepal. It is listed as a protected priority wild animal under Schedule – I, Section 10 of the National Parks and Wildlife Conservation Act 1973.

(Ramesh Rai is the program officer at Himali Conservation Forum, Phungling, Taplejung)

Photo: Ramesh Rai

ताप्लेजुङमा गरियो r/Laf3sf]8d?sf] p4f/ / kgMyfkgf

२०७६ साल जेठ ३ गते फुङलिङ नगरालिका वडा नं.-९ वुङ्गाकुलुङ्गा स्थित स्थानिय थुक्तेन शेर्पाको घर पछिल्लितरको काडीमा उनकै कुकुरले एक माउ चरी बाघ र उसको २ डमरुलाई सेद्वन थाल्यो । माउ र एउटा डमरु ज्यान जोगाउँदै काडीतिर भागे तर र अर्को एउटा डमरु कुकुरको फन्दामा पर्‍यो । कुकुरले डमरुलाई मुखले च्यापेर भाग्दै गर्दा स्थानीय केटाकेटी र थुक्तेनले देखिहाले ।

‘उनीहरूले हो हल्ला गरेर कुकुरको मुखबाट डमरु खोसे’, जिल्ला वनका रेञ्जर जांगा वहादुर लिम्बु (इङ्नाम) भन्छन् । शुरुमा बिरालो को बच्चा भन्ठानेका थुक्तेन अनौठो जनावर देखेपछि अलमलमा परे र उनले छरछिमेकमा हल्ला गरे । ‘छरछिमेक जम्मा भएर हेर्दा पनि कसैले नि डमरु यही हो भनेर भन्न सकेनन् र डिभिजन वन कार्यालयमा खबर गरे’, लिम्बु भन्छन् ।

डिभिजन वन कार्यालयका प्राविधिकहरूले त्यो चरिबाघ हो भनेर सबै लाई जानकारी गराइदिए । माऊसगा छुटेको डमरुको तौल करिब एक किलो ग्राम थियो । डमरु सामान्य घाइते थियो । दाहिने खुट्टा सुनिएको थियो । ‘जिल्ला पशु कार्यालयको सहयोगमा पशु चिकित्सकले प्राथमिक उपचार गरे पछि त्यसलाई जिल्ला डिभिजन वन कार्यालयको उद्धार केन्द्रमा राखियो । डमरुको माऊ र अर्को डमरु भने जंगलभित्र पसिसकेको थियो ।

उद्धार गरिएको डमरुलाई बिहान बेलुका र दिउसो गरी ३-४ पटक सम्म दुध र मासु खुवाउँदै ७ दिनसम्म राखियो र मिति २०७६ जेठ १० गते प्रकृतिकमै पुनः स्थापना गर्ने योजना मुताबिक देउराली भित्री सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको गुन्द्रे र धुले ओडारको वन क्षेत्रमा सामुदायिक वन र जिल्ला डिभिजन वनकार्यालयका प्रतिनिधिहरूका साथै पत्रकारहरूको संयुक्त रोहवरमा मुचुल्का उठाई छाडियो ।

यस अघि यस क्षेत्रमा घोरलको बच्चा, राज ाद्ध, चरी बाघ र लाटोको शेरो उद्धार गरी प्रकृतिमा पुनः स्थापना गरिसकेको अनुभव डिभिजन वन कार्यालयसँग रहेको रेञ्जर लिम्बु बताउँछन् ।

नियम अनुसार उद्धार समिति बनाई उसैले घाइते वा अनाथ जन्तुलाई कति दिन आश्रयमा राखी छाड्ने भन्ने निर्णय गर्छ तर डमरुको अवस्था हेर्दा निकै सक्रिय देखिएकोले उद्धार गरिएको ठाउँमा छाड्दा सजिलै पुनः स्थापना हुनसक्ने र माऊसँग भेटिने सम्भावना रहेको अनुमान गरी हप्ता दिनमै छाडिएको लिम्बु बताउँछन् ।

Photo: Ramesh Rai

कम्तिमा ५-६ हप्ता उमेर अन्दाज गर्न सकिने सो डमरु पुनः स्थापना पछि सक्रिय देखिएको पुनः स्थापना कार्यमा खटिएका एक संरक्षणकर्मी बताउँछन् ।

‘डमरुलाई छाड्दा केही दिन कुनै माध्यमबाट अनुगमन गर्न सकेको भए उसको हिंडुल, व्यवहार र आहाराको अवस्थाका साथै, खतराको अभिलेख समेत हुनसक्थ्यो’, संरक्षणकर्मी अनिल अधिकारी भन्छन् । अधिकारी हाब्रे संरक्षणमा आधारित वातावरण संरक्षण शिक्षा स्थानीय पाठ्यपुस्तक (कक्षा ६ र ७) का लेखक एवं यस हिउँ चितुवा पत्रिकाका सम्पादकहरू मध्येका हुन् । उक्त पाठ्यपुस्तकहरू ताप्लेजुङ, इलाम र पाँचथरका विभिन्न विद्यालयहरूमा पठन पाठन हुँदै आइरहेको छ ।

‘उद्धार गरिएको डमरु प्रकृतिमा पुनः स्थापना हुनसक्छ कि सवदैँन महत्वपूर्ण कुरा हो । माउबाट शिकार गर्न सिकेको नसिकेको हेर्न या त यसको आहारा स चराहरूको अण्डा, कुरुरा राखेर परिक्षण गर्न सकिन्छ्यो या केही समय अनुगमन गर्नुपर्थ्यो’, अधिकारी भन्छन् ।

‘त्यसरी फेला परेको डमरु वयस्क नहुँजेलसम्म जंगलमा नछाड्नुपर्ने हो’, प्राध्यापक करन बहादुर शाह भन्छन्, ‘यदि छाड्ने पर्ने अवस्था आएमा उसको आमासँग भेट भए नभएको अनुगमन गर्नुपर्थ्यो । यदि १०-१२ घण्टासम्म पनि आमासँग डमरुको भेट नभएको भए त्यसलाई ल्याएर वयस्क नहुँजेल संरक्षण गरी बल्ल पुनः स्थापना गर्नुपर्थ्यो ।’

अंग्रेजी नामीभयउबचम ऋबत रहेको चरी बाघ नेपालमा तराई देखि उच्च पहाडी क्षेत्रमा पाइन्छ । यो राष्ट्रिय निकुञ्ज ऐन २०२९ को अनुसूची-१ दफा १० अनुसार नेपालमा वरियातामा संरक्षित वन्यजन्तुको सूचीमा सूचिकृत छ ।

(राई ताप्लेजुङ फुङलिङस्थित हिमाली संरक्षण मञ्चका कार्यक्रम अधिकृत हुनुहुन्छ ।),

Photo: Modification Jomsom

SNOW LEOPARD MONITORING CAMP in Mustang

A school level Snow-leopard monitoring camp organized in Mustang for the conservation of Snow-leopard which is also known as the 'Queen of the mountain', 'Ambassador of the Himalaya', 'the Ghost of the mountain', etc. The snow leopard has been threatened due to the conflict with humans, lack of food and habitat loss and other stubborn circumstances.

Snow-leopard Conservancy, Third Pole Conservancy, Rufford Foundation, and Modification Jomsom in partnership with Annapurna Conservation Area Project (ACAP) organized the program in November 15, 16 & 17, 2018.

The program, held at an elevation of 3,500 mt. at Lupra, Mustang, consisted of representatives of conservation organizations, one citizen scientist, one former shepherd along with 10 local students and 5 Patron teachers.

The objective of the program was to sensitize local students and teachers about snow leopard, its habitat and prey as well as to train them about the camera trap techniques for monitoring snow leopard.

Pema Tsering Lowa, Citizen Scientist of Snow Leopard Conservancy, informed the students about camera trap.

Ms. Dhanu Gurung, Ranger of ACAP and Jamuna Prajapati, member of Third Pole Conservancy facilitated the program.

Students of Jana Shanti Higher Secondary School, Kagabeni, Lupra Primary School, Dhawalagiri Residential School, Jomsom, Janahit Higher Secondary School, Jomsom and Janakalyan Primary School, Syang performed snow leopard art exhibition while other students and teachers recited poems.

Thini, Chhusang, Charang, Ghami, Surkhang, Lomanthang, Chhonnup and Upper parts of Choser of Mustang offer habitat for snow leopards. Four snow leopards were been captured in the camera trap in Thini area few years back.

Snow leopard conservation has been challenged due to the conflict between humans and snow leopard because of growing ratio of killing of local livestock by the snow leopard.

In such circumstances, local students could be effective in spreading the snow-leopard conservation message in the community and this sustainably contributes in the conservation. The participants of the program were encouraged to carry on such initiatives on a regular basis.

(Niraj is a Freelance Journalist based in Jomsom)

मुस्ताङमा : ग्लोबल सोफ्टवेयर

Photo: Kami Doma Sherpa

‘हिमालकी रानी’, ‘हिमालको राजदुत’, ‘पर्वतको प्रेत’ आदि नामले पनि चिनिने हिउँ चितुवा संरक्षणका लागि मुस्ताङमा विद्यालयस्तरीय स्नो लेपर्ड मनिटरिङ क्याम्प आयोजना गरिएको छ । मानिसहरूसँग हुने द्वन्द्व, आहारा र वासस्थानको अभाव, प्रतिकूल वातावरणका कारण संकटापन्न हुन पुगेको हिउँ चितुवाको वासस्थानमा क्याम्प सञ्चालन गरिएको हो ।

स्नो लेपर्ड कन्जरभेन्सी, थर्ड पोल कन्जरभेन्सी, रुफड फाउण्डेसन र मोडिफिकेसन जोमसोमले अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजना (एक्याप) सँगको सहकार्यमा २०७५ कार्तिक २९, ३० र मंसिर १ गते क्याम्प आयोजना गरेको हो ।

मुस्ताङको लुप्रास्थित ३,५०० मिटरमा आयोजना गरिएको कार्यक्रममा सरोकारवाला संस्थाहरूका प्रतिनिधिहरू, १ जना नागरिक वैज्ञानिक, १ जना पूर्व जोठाला सहित १० जना स्थानीय विद्यार्थीहरू र ५ जना संरक्षक शिक्षकहरूले भाग लिएका थिए ।

कार्यक्रमको उद्देश्य स्थानीय विद्यार्थी र शिक्षकहरूलाई हिउँ चितुवा र उसको आहाराको बारेमा बताउने, वासस्थान चिनाउने र हिउँ चितुवा अनुगमनका लागि क्यामरा ट्र्याप प्रविधिका बारे प्राविधिक जानकारी दिने रहेको थियो ।

स्नो लेपर्ड कन्जरभेन्सीका नागरिक वैज्ञानिक पेमा छिरिङ लोवाले क्यामरा ट्र्यापका बारेमा विद्यार्थीहरूलाई जानकारी गराएका थिए । एक्यापकी रेज्जर धनु गुरुङ र थर्ड पोल कन्जरभेन्सीकी सदस्य जमुना प्रजापतिले कार्यक्रमको सहजीकरण गरेका थिए ।

कार्यक्रममा जनशान्ति मा.वि. कागबेनी, लुप्रा आधारभूत विद्यालय, धवलागिरी आवासीय विद्यालय जोमसोम, जनहित मा.वि जोमसोम र जनकल्याण आधारभूत विद्यालय स्याङ्का विद्यार्थीहरूले हिउँ चितुवाको चित्र प्रदर्शन गरेका थिए भने अन्य विद्यार्थी एवं शिक्षकहरूले कविता वाचन गरे ।

मुस्ताङको ठिनी, खुसाङ, चराङ, घमी, सुर्खाङ, लोमान्थाङ, छोन्नुप र छोसेरको माथिल्लो क्षेत्रमा हिउँ चितुवाको वासस्थान रहेको छ । केही वर्ष अघि गरिएको क्यामेरा ट्र्याप अनुगमनका क्रममा ठिनी क्षेत्रमा ४ वटा हिउँ चितुवाहरू भेटिएको थियो ।

स्थानीय भेडाच्याङ्ग्रा लगायत घरपालुवा वस्तुमाथि आक्रमण गर्ने क्रमसँगै पछिल्लो समय मुस्ताङका पशुपालक कृषक र हिउँ चितुवाबीच बढेको द्वन्द्वका कारण हिउँ चितुवाको संरक्षण चुनौति बनेको छ ।

यस्तो अवस्थामा स्थानीय विद्यार्थीहरू समुदायमा हिउँ चितुवा संरक्षणको सन्देश प्रवाह गर्ने प्रभावकारी हुनसक्ने भएकोले संरक्षणमा अन्तर्लग्नता देखाउने पुग्ने देखिन्छ । यस्तो प्रकारको कार्यक्रम नियमित सञ्चालन गर्ने सहभागीहरूलाई कार्यक्रममा प्रोत्साहित गरिएको थियो ।

(निरज थकाली जोमसोममा रहेर काम गर्ने स्वतन्त्र पत्रकार हुन्)

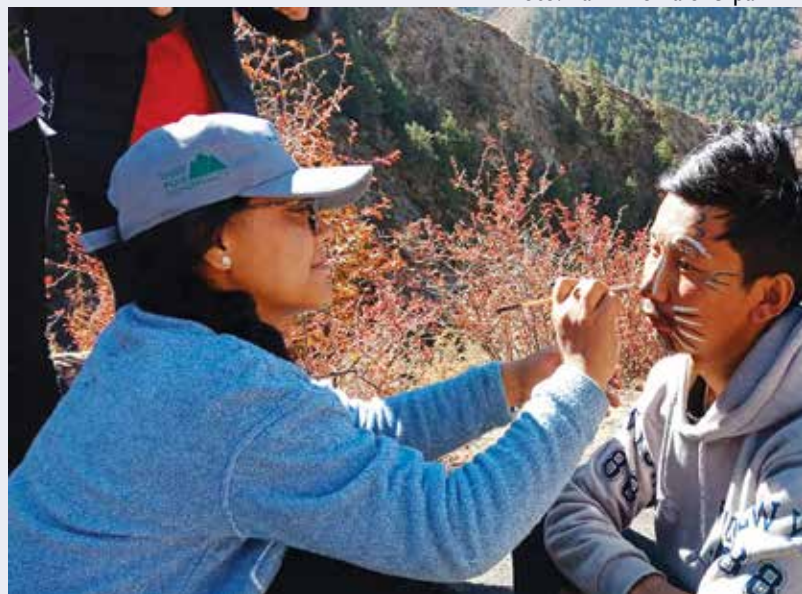

Photo: Modification Jomsom

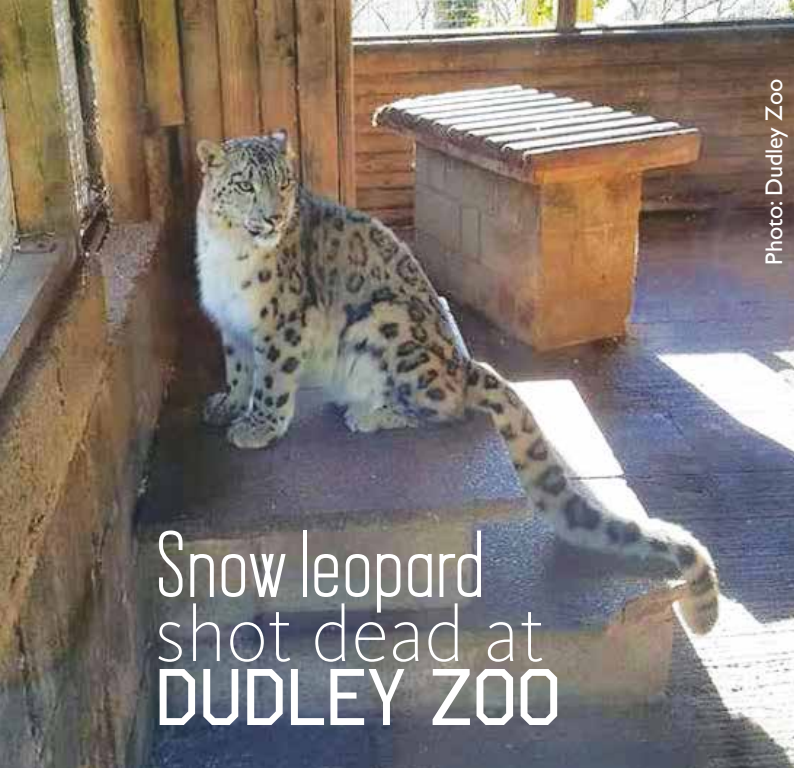

Photo: Dudley Zoo

Snow leopard shot dead at DUDLEY ZOO

Snow leopard was shot dead after a zookeeper left the enclosure door open and it escaped.

Dudley Zoo officials said that eight-year-old Margaash, a male adult snow leopard was killed after getting free on 23 October 2018 when the zoo had closed and all visitors had left. An investigation found the door to the enclosure was left open at 11 am through "keeper error". A disciplinary procedure has taken place into those involved and security is being reviewed.

Once keepers saw Margaash outside, the zoo said its animal escape procedure was put in place and the firearms team managed the incident. The zoo said the snow leopard was killed by a senior member of the firearms team with a single shot and did not suffer. It added staff had no other option and the decision was taken in the interest of public safety.

The zoo director Derek Grove said: "This was an incredibly sad incident and our staff are understandably heartbroken. Efforts to persuade Margaash to return to his enclosure failed and as the animal was close to surrounding woodland and dark was approaching, the vet did not believe a tranquillizer dart was a safe option due to the amount of time the drug takes to work.

"Safety of the public is always of paramount importance and our staff are highly experienced and rigorously trained", says Derek. Margaash, had been at Dudley Zoo since 2011.

The zoo is located in the centre of Dudley, next to Dudley College of Technology and close to a number of shops and houses.

It said people who had "adopted" the animal had been notified and informed all the keepers so they could explain the situation to visitors.

Margaash was born at Banham Zoo in Norfolk in May 2010 and was transferred to Dudley Zoo in September 2011, where he lived with three-year-old female Taiga. He was the father of a snow leopard cub that died at the zoo in 2013.

88nLrl8of3/df

हिउँ चितुवालाई गोली हानी मारियो

वेस्ट मिडल्याण्ड, इंग्ल्याण्ड

चिडियाघर रेखदेख गर्ने व्यक्तिले खोरको ढोका खोलादिनाले भागेको छुटा हिउँ चितुवालाई गोली हानी मारियो इंग्ल्याण्ड वेस्ट मिडल्याण्डस्थित डुइली चिडियाघरमा ८ वर्षको 'मार्गस' नाम गरेको वयस्क भाले हिउँ चितुवालाई गोली हानी मारिएको छ । गत २०१५ साल कार्तिक ६ गते सबै आगन्तुकहरू फर्किसकेपछि र चिडियाघर बन्द गरिसकेपछि छुटा हिउँ चितुवा बाहिर निस्केको थियो । अनुसन्धानबाट प्राप्त जानकारी अनुसार राती ११ बजे चिडियाघर रेखदेख गर्ने व्यक्तिको लापवाहीका कारण हिउँ चितुवा बस्ने खोरको ढोका खुलेको थियो । घटनामा संलग्नलाई कारवाहीको प्रकृया थालिएको छ र सुरक्षा व्यवस्थाको मूल्यांकन गरिएको छ ।

जब चिडियाघर रेखदेख गर्नेले मार्गसलाई बाहिर देखे, जनावर बाहिर निस्केको अवस्थामा प्रयोग गरिने विधि लागू गरियो र सुरक्षा समूहले घटनाको व्यवस्थापन गर्‍यो । हिउँ चितुवालाई सुरक्षा समूहका वरिष्ठ सदस्यले गोली हानेका थिए र एकै गोलीमा हिउँ चितुवा मरेको थियो । चिडियाघर कर्मचारीहरूको त्यस बाहेक अन्य विकल्प नरहेको र सर्वसाधारणको सुरक्षाको लागि त्यस्तो निर्णय गर्नुपरेको चिडियाघर प्रसासनको भनाई छ ।

चिडियाघरका निर्देशक डेरेक गोभले यो क्षण ज्यादै दुखदायी भएको बताएका छन् । 'हाम्रा सबै कर्मचारीहरूले यो बुझेका छन् र उनीहरू पनि यो घटनाबाट पीडामा छन्', उनी भन्छन् । डेरेकका अनुसार जंगलको वातावरण नजिक पुगिसकेको 'मार्गस' लाई खोरमा फर्काउन गरिएको कोशिस असफल भयो । अँध्यारो हुने लागिसकेको थियो र औषधीले काम गर्न निकै समय लाग्ने हुनाले बेहोस बनाउने गोली सुरक्षित उपाय हो भनेर पशुचिकित्सकले विश्वास गर्न सकेनन् ।

'जनताको सुरक्षा सदैव सर्वोपरी महत्व हो र हाम्रा कर्मचारीहरू निकै अनुभवी र प्रशिक्षित छन्', डेरेक भन्छन् । 'मार्गस' डुइली चिडियाघरमा सन् २०११ देखि थियो । चिडियाघर डुइली कलेज अफ टेक्नोलोजीको नजिक डुइलीको मध्यभागमा रहेको छ, जसको नजिकै घर र पसलहरू छ । जसजसले 'मार्गस' लाई अपनाएको थिए, उनीहरूलाई घटनाको बारेमा बताइएको छ र चिडियाघरका सबै हेरालुहरूलाई पनि जानकारी गरिएको छ ताकि उनीहरूले आगन्तुकहरूलाई घटनाका बारेमा बताउन सकुन् । 'मार्गस' सन् २०१० मा नफोल्कस्थित बन्हाम चिडियाघरमा जन्मिएको थियो र सन् २०११ सेप्टेम्बरमा डुइलीमा सारिएको थियो जहाँ ऊ ३ वर्षिया टैगासँग बस्थ्यो । ऊ सन् २०१३ मा डुइली चिडियाघरमा मरेको हिउँ चितुवाको डमरुको पिता थियो ।

'मार्गस' सन् २०१० मा नफोल्कस्थित बन्हाम चिडियाघरमा जन्मिएको थियो र सन् २०११ सेप्टेम्बरमा डुइलीमा सारिएको थियो जहाँ ऊ ३ वर्षिया टैगासँग बस्थ्यो । ऊ सन् २०१३ मा डुइली चिडियाघरमा मरेको हिउँ चितुवाको डमरुको पिता थियो ।

Nepal Government plans to satellite collaring 12 SNOW LEOPARDS

- Chandan Kumar Mandal

The government of Nepal, Ministry of Forest and Environment is preparing to conduct a study on snow leopards by using satellite collars to track the animal's spatial mobility and behaviour patterns.

The Department of National Parks and Wildlife Conservation (DNPWC) has taken the initiative.

Man Bahadur Khadka, Director General of the department, tells that the government is conducting the research in the central and western 'snow leopard complexes' of the country most probably from the last week of August 2019.

The habitat of the snow leopard in Nepal is divided into three landscapes: eastern, central and western.

In the upcoming study, eight snow leopards will be satellite collared to track their movement and study their behavior. Eight snow leopards will be in the Annapurna Conservation Area (in the central landscape) and four from Shey Phuksundo National Park (in the western landscape).

"A total of 12 snow leopards will be under our observation with the help of satellite collars. The study is being carried out to find more about the animal's habitat, meaning we will be observing how far they travel in a day, etc," Khadka added.

According to WWF Nepal's observation, based on sightings, reports and anecdotal records, the snow leopard's presence has been suggested in eight mountain protected areas of the country: Annapurna Conservation Area, Shey Phuksundo National Park, Kanchenjunga Conservation Area, Manaslu Conservation Area, Makalu Barun National Park, Dhorpatan Hunting Reserve, Sagarmatha National Park and Langtang National Park.

In 2003, a similar study was conducted in the Kanchenjunga Conservation Area in the eastern landscape, where four snow leopards were collared.

"The study had shown that snow leopards have very large habitats. They have been crossing borders and reaching places as far as China and even Sikkim, in India," Khadka shares his experiences. The satellite-GPS collars are tied around the neck of the snow leopard. The device can track the animal for two years before the battery dries out.

Nepal is one of the 12 countries where snow leopards are found. The estimated population of the snow leopard is between 301-400 animals in Nepal. However, the country has not yet conducted a census survey of the snow leopards.

गकfn ; /sf/n]!@j 6f lxpHrtj fx; nf0{

स्याद्लाइट कलर लगाएर अध्ययन गर्ने !

-चन्दन कुमार मण्डल

नेपाल सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालयले हिउँ चितुवाको स्थल सम्बन्धी हिँडडुल र व्यवहारको ढाँचाको अनुगमन गर्ने उद्देश्यले स्याद्लाइट कलरबाट अध्ययन गर्ने योजना तयार गरेको छ ।

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागले यस कार्यको जिम्मेवारी लिएको छ । राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका महा-निर्देशक मन बहादुर खड्काका यस कार्यको थालनी नेपाल सरकारले हिउँ चितुवाको वासस्थान रहेको मध्य र पश्चिम क्षेत्रहरूमा सम्भवत भदौको दोस्रो साताबाट गर्ने छ ।

नेपालमा हिउँ चितुवाको वासस्थानहरूलाई तीनवटा भू-परिधिहरू जस्तै पूर्वी, मध्य र पश्चिम गरी विभाजन गरिएको छ । यस अन्तर्गत १२ वटा हिउँ चितुवाहरूलाई स्याद्लाइट कलर गरी उनीहरूको एक स्थानबाट अर्कोमा जाने प्रवृत्ति र व्यवहारको अध्ययन हुनेछ । जस अन्तर्गत ८ वटा हिउँ चितुवाहरू अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र (मध्य भू-परिधि) र ४ वटा शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज (पश्चिम भू-परिधिबाट) मा गरिने छ ।

'स्याद्लाइट कलरहरूको माध्यमबाट १२ वटा हिउँ चितुवाहरू हाम्रो निगरानीमा हुनेछन्', महा-निर्देशक खड्का भन्छन्, 'यस देखि बाहेक अध्ययनले उसको धेरै भन्दा धेरै जानकारीहरू प्राप्त हुनेछ जस्तै हिउँ चितुवाहरू हरेक दिन कति यात्रा गर्दछन् आदि ।'

डब्लुडब्लुएफ नेपालले गरेको अवलोकन, देखिएका हिउँ चितुवाहरू, प्रतिवेदनहरू, घटना अध्ययनको आधारमा अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र, शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज, कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्र, मनास्लु संरक्षण क्षेत्र, मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज, ढोरपाटन शिकार आरक्ष, सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज र लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज लगायत आठवटा हिमाली संरक्षण क्षेत्रहरूमा हिउँ चितुवाहरूको उपस्थिति देखिन्छ ।

सन् २००३ मा त्यस्तै प्रकारको अध्ययन पूर्वी भू-परिधिको कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्रमा गरिएको थियो जस अन्तर्गत ४ वटा हिउँ चितुवाहरूलाई कलर गरिएको थियो । 'उक्त अध्ययनले देखाए अनुसार हिउँ चितुवाहरूको वासस्थानहरू निकै फैलिएका छन् । तिनीहरूले देशको सीमा पार गरेर चीनको धेरै परसम्म र भारतको सिक्किमसम्म यात्रा गरेको पाइयो', खड्का भन्छन् । स्याद्लाइट-ग्लोबल पोजिसनिङ सिस्टम (जीपीएस) सहितको कलर हिउँ चितुवाको घाँटीमा बाँधिन्छ । त्यसमा रहेको यन्त्रले ब्याट्री नसकुञ्जेल २ वर्ष सम्म हिउँ चितुवाहरूको अनुगमन गर्दछ ।

नेपाल हिउँ चितुवा पाउने संसारको १२ वटा मुलुकहरूमध्ये एक हो । नेपालमा हिउँ चितुवाहरूको संख्या ३०१ देखि ४०० अनुमान गरिएको छ ।

SNOW LEOPARD Photographed in GAURISHANKAR CONSERVATION AREA

Photo: GCAP/INTNC

Rajendra Manadhar

November 11, 2018: at 8 in the morning, the automatic camera trap went click, click, click, three times as an animal appeared in front of camera sensor. Sorting through the pictures, the excitement of the conservationists knew no bounds when they found that the animal was a snow leopard. They all started high-fiving each other. It was the first time a snow leopard had been photographed in the Gaurishankar Conservation Area. "We looked at the pictures numerous times to make sure," says project chief of Gaurishankar Conservation Area Project Satya Narayan Shah.

However, the image, which was taken in the Lapchi Valley, Lamabagar, Bigu Rural Municipality – I, was kept a secret until the World Environment Day when member of the House of Representatives Parbat Gurung revealed it to the public. The picture shows the snow leopard from its face to its shoulder. "This had happened possibly due to the animal stepped back when the camera triggered or may had crossed the frame before the next trap session resumed, so the frame only captured half its body," says the research consultant Dr. Narayan Prasad Koju.

The camera where snow leopard was caught was set up 5 km Southwest of Lapchi village, amidst comparatively serene location on the foot trail used by local herders parallel to the stream at 4087 masl. The place was so chosen that the site was likely to visit by snow leopard to mark its territory (rubbing, defecation or urination) in the large boulders. The site is the region of alpine scrubland surrounded with rhododendron, wild rose and juniper scrubs. Camera was set in the photography mode as the videography in the high hills was very difficult as the local weather conditions are not suitable for long time operation.

The conservation area conducted a research from September 2018 to April 2019 by installing 11 infrared cameras covering 16 square kilometer grids throughout the valley. The valley is surrounded by Chinese territory (Tibet) from west-north-east sides. Camera was scanning the 10m radius area continuously for 184 trap nights (4416 hours) within the study period. The infrared camera have the ability to sense warm bodied animals (including birds) in its range and triggers itself, and stay dormant till the next animal come to visit the site. Foxes and Himalayan

marmots were the frequent visitors to the site along with elusive musk deer, blue sheep, birds, domestic animals and even humans. The snow leopard does not seem to have returned into camera zone.

The animal is listed under protected animal (schedule I) of the National Parks and Wildlife Conservation Act, 1973 and kept under schedule I of CITES while the vulnerable status is given by the IUCN. Based on its prey availability, scat samples, and scrapes (indirect methods) population of snow leopard is estimated to be around 3 to 5 in the Gaurishankar Conservation Area. Nepal's snow leopard population as a whole is estimated to be around 301 to 400.

Conservation officer and research coordinator Mr. Bishnu Prasad Pandey has informed that the team, in addition to snow leopard, has trapped 19 more species of mammals including Asiatic golden cat, leopard cat, musk deer, Assamese monkey, pika, Himalayan tahr, common goral, Himalayan serrow, Himalayan marmot, pika, masked palm civet, blue sheep and some game birds like Himalayan monal, satyr tragopan, Kalij pheasant. Those birds are also the prey species for snow leopard. The research team has observed musk deer, Himalayan black bear, Assamese monkey, Hanuman langur, Himalayan tahr, goral, serrow, blue sheep, yellow bellied weasel and many game birds along the monitoring trails.

Satya Narayan Shah informs that team lost two of the cameras which adversely affected the research work. The Sherpa culture of the valley is strongly supportive to the conservation of the wild and domestic lives where slaughter and consumption of meat (including domestic animals) is strictly prohibited. The animal husbandry, the Yak herding, and farming potatoes is the local living strategy from the past while people are also attracted to tourism and trade in recent years.

Manandhar is the Sub-editor of the Kantipur Daily

Sofd/fdf sfb eofl गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रमा lxpHrtj f

राजेन्द्र मानन्धर

२०१८ नोभेम्बर ११, बिहानको ८ बजे जब हिउँचितुवा देखियो, स्वचालित क्यामरा तीन पटक चल्थो क्लीक क्लीक क्लीक । क्यामरा ट्र्यापिङको तस्विर केलाउँदै जाँदा हिउँचितुवा देखिएपछि संरक्षणकर्मीहरूले आपसमा 'हाइफाइम' गरे । गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रमा पहिलो पटक हिउँचितुवाको तस्विर देखियो, खुशीको सीमै रहेन । दोहऱ्याई तेहऱ्याई हेऱ्यौं, गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र आयोजनाका प्रमुख सत्यनारायण साहले भने ।

बिगु गाउँपालिका १, लामाबगर स्थित लप्ची उपत्यकामा खिचिएको त्यो तस्विरलाई संरक्षण क्षेत्रले केही समय गोप्य राखेको थियो । विश्ववातावरण दिवसका अवसरमा बुधबार संघीय सांसद पार्वत गुरुङले पर्दा उधारेर हिउँचितुवाको तस्विर सार्वजनिक गरेका छन् । तस्विरमा हिउँचितुवाको अनुहारदेखि ढाडसम्म देखिएको छ । 'क्यामेरा चलन थालेपछि ऊ पछि हटेको वा अर्को फ्रेम क्लिक हुनु अघि नै क्यामेराको सेन्सरले कामगर्ने क्षेत्र पार गऱ्यो' अनुसन्धान कार्यका कन्सल्टेन्ट डा. नारायणप्रसाद कोजुले भने ।

लप्ची गाउँबाट पाँच किलोमिटर दक्षिण पश्चिम क्षेत्रमा चट्टानले घेरिएको खोलाछेउमा हिउँका स-साना ढिस्काबीच हिउँचितुवाको तस्विर देखिन्छ । सुनपाती, धुपीको मसिनाबोटहरू रहेको उक्त क्षेत्रमा हिउँचितुवा ओहोर दोहोर गर्ने प्रमाण यो तस्वीरले दिन्छ । समुद्री सतहबाट सो स्थान ४ हजार ८७ मिटरको उचाईमा पर्दछ । उक्त क्षेत्रमा १८४ ट्याप नाईट (४४१६ घण्टा) चलेको उक्त क्यामेरामा कस्तुरी मृग, रातो फ्याउरो, फ्याउमुसा, नाउर तथा घरपालुवा चौरी तथा अन्य जीवजन्तुहरूले आउजाउ गरेको देखिन्छ ।

तिब्बती सीमाक्षेत्र नजिकै लप्ची उपत्यकामा संरक्षण गौरी शंकर संरक्षण क्षेत्रले २०७५ असोजदेखि २०७६ वैशाखसम्म इन्फ्रारेड क्यामेरा जडान गरी अनुसन्धान गरेको हो । त्यस क्यामेराले करिब १० मिटर भित्र कुनै सजीव वा चलायमान वस्तु वा कहिलेकाहीँ ऋणपात हल्लिए पनि तस्विर खिचन थाल्छ । यस अनुसार सो क्षेत्रमा जीवजन्तु र अन्य कारणबाट कूल ३०३ पटक तस्वीर खिचिएको देखिन्छ । 'उक्त स्थानमा चिसोका कारण क्यामेराको ब्याट्री छिट्टै सकिने हुनाले भिडियो रेकर्ड बन्द गरिएको थियो ।'

लप्ची उपत्यकालाई अनुसन्धान प्रयोजनार्थ १६ वर्ग कि.मि.को क्षेत्रफल रहेका ११ वटा गिडमा विभाजन गरि प्रत्येक गिडमा १ वटा क्यामेराको दरले क्यामेरा जडान गरिएको थियो । गौरीशंकर

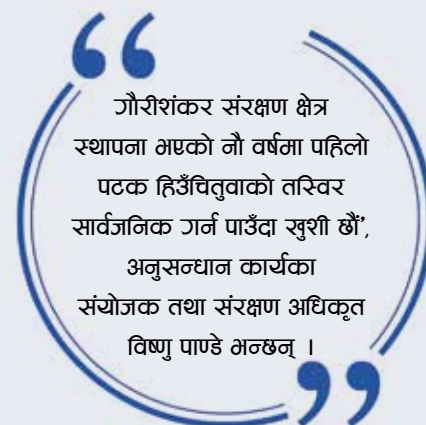
संरक्षण क्षेत्र स्थापना भएको नौ वर्षमा पहिलो पटक हिउँचितुवाको तस्विर सार्वजनिक गर्न पाउँदा खुशी छौं, अनुसन्धान कार्यका संयोजक तथा संरक्षण अधिकृत विष्णु पाण्डे भन्छन् ।

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथावन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ को अनुसूची १ मा रहेको यस जीवलाई आइयूसीएन रेड लिष्टमा 'संवेदनशील' को सूचीमा राखिएको छ । यसअघि यस संरक्षण क्षेत्रमा हिउँ चितुवाको खान्की, दिसाका नमूना परिक्षणका आधारमा ३ देखि ५ वटा सठम हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ । नेपालमा ३०१ देखि ४०० वटा हिउँचितुवा रहेको अनुमान गरिएको छ ।

अनुसन्धानबाट लप्ची उपत्यकामा सुनौलो बिरालो, चरीबाघ, कस्तुरी मृग, आसामीबाँदर, ऋणल, घोरल, नाउर, चितुवा, रातो फ्याउरो, चौरी लगायत विभिन्न २० प्रजातिका स्तनधारी जनावरहरू क्यामेरामा परेका छन् भने स्थलगत निरीक्षणको क्रममा हिमालीकालो भालु, लंगुर, आसामी रातो बाँदर, थार, घोरल, ऋणल, नाउर, मलसाप्रो, पीतोद्वर मलसाप्रो, कस्तुरीमृग, डाँफे, चिलिमे जस्ता जीवजन्तु भेटिएको थियो ।

सत्य नारायणशाह दुइवटा क्यामेरा हराएकोले अनुसन्धानमा केहीबाधा परेको बताउँछन् । लप्चीमा शेरपार्हरूको बाहुल्यता रहेको छ । यस क्षेत्रमा जीवजन्तुको काटमार तथा मासुजन्य पदार्थ उपभोग वर्जित छ । यस कारण पनि उक्त क्षेत्रमा विचरण गर्ने जीवजन्तु मानिससंग कम्ती डराउने र नाङ्गो आँखाले समेत सजिलै देख्न सकिन्छ ।

(मानन्धर कान्तिपुर दैनिकका उप-सम्पादक हुन् ।)

DARWIN PROJECT for SNOW LEOPARD CONSERVATION !

The Darwin Initiative, a UK government grants scheme that helps to protect biodiversity and the natural environment through locally based projects worldwide, has provided grant funding to the Snow Leopard Conservancy to implement "Conservation of Snow Leopard through partnerships with local organizations and entrepreneurship". According to Dr. Sailendra Thakali the Co-principal Investigator of the project, the activities of the project are on target. The following major current activities accomplished this period were:

- Two training manuals 'Conservation Governance' and 'Environment Safeguarding' were designed to strengthen rural municipalities and local government bodies to increase their commitment to conservation. Trainings are planned in Manang and Solukhumbu from June-July 2019.
- Counting of blue sheep has begun in Nar and Phu of Manang and it is being led by independent consultant Mr. Kamal Thapa

- A student from Institute of Forestry Mr. Mahesh Tiwari has completed a study exploring livestock depredation rates by snow leopards. This is the major source of conflict between snow leopards and humans in Nar and Phu of Manang.
- A preliminary study has been completed in Solukhumbu exploring ways to develop quality tourism products in partnership with private sector tourism operators. Snow leopards are the main attraction of this popular tourism package.
- The project has contracted independent consultant Dr Lhakpa Sherpa (Former Warden of Sagarmatha National Park) to conduct a study to document the impact of wolves in the National Park. Local people have reported that snow leopards are being displaced by wolves that have returned to the park from the Tibet Autonomous region. The study will validate whether these claims are true and provide a more accurate assessment of the actual number of snow leopard in the Sagarmatha National Park.

डाबिन आयोजना

संसारभर स्थानीय आयोजना र कार्यक्रमहरूका माध्यमबाट जैविकविविधता र प्राकृतिक वातावरण संरक्षणमा सहयोग पुऱ्याउने यू.के. सरकारको अनुदान सहयोग योजना 'द डाबिन इनिशिएटिभ्स' ले स्नो लेपर्ड कन्जरभेन्सीलाई 'स्थानीय संघसंस्थाहरूसँगको साभेदारी र उद्यमशीलताद्वारा हिउँ चितुवाको संरक्षण' आयोजना कार्यान्वयनको लागि आर्थिक अनुदान उपलब्ध गराएको छ । आयोजनाका को-प्रिन्सिपल इन्भेस्टीगेटर डा. शैलेन्द्र थकालीका अनुसार, आयोजनाका क्रियाकलापहरू लक्ष्य अनुरूप छन् । यस अवधिमा आयोजनाले सम्पन्न गरेको मुख्य क्रियाकलापहरू निम्न लिखित छन् :

- स्थानीय तहका सरकारी तथा गैससहरूलाई लक्षित गरेर दुईवटा तालिम पुस्तिकाहरू 'संरक्षण सुशासन' र 'वातावरण सुरक्षा' तयार गरिएको थियो । गाउँ पालिकाहरू र स्थानीय सरकारका संरचनाहरूलाई सुदृढ गरी संरक्षणप्रतिको उनीहरूको प्रतिवद्धता वृद्धि गर्ने तालिमहरूको उद्देश्यहरू हुन् । सोलुखुम्बु र मनाङमा २०७६ जेठ-श्रावणसम्म तालिम कार्यक्रमहरू सम्पन्न गर्ने योजना हो ।
- मनाङको नार र फु गाउँमा नाउर गणनाको काम शुरु गरिएको छ जसको नेतृत्व स्वतन्त्र परामर्शदाता कमल थापाले गरेका छन् ।

- वन विज्ञान अध्ययन संस्थानका विद्यार्थी महेश तिवारीले हिउँ चितुवाद्वारा घरपालुवा वस्तुको क्षतिको दर विषयक अध्ययन गरेका छन् । यो नै मनाङको नार र फुमा हुने हिउँ चितुवा र मानव बीचको द्वन्द्वको मुख्य स्रोत हो ।
- पर्यटन व्यवसाय सञ्चालकहरूसँगको साभेदारीमा सोलुखुम्बुमा गुणस्तरीय पर्यटन उत्पादन (प्याकेज) को सम्भावन खोज्ने विषयमा एउटा प्रारम्भिक अध्ययन सम्पन्न गरिएको छ । यस लोकप्रिय पर्यटन प्याकेजको मुख्य आकर्षण हिउँ चितुवा रहेको छ ।
- आयोजनाले सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्जका पूर्व वार्डेन एवं स्वतन्त्र परामर्शदाता डा. ल्हावपा नोर्बु शेर्पालाई सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्जमा बर्बादको प्रभाव अध्ययन गर्ने जिम्मेवारी दिएको छ । स्थानीयहरू बर्बादको कारण विस्थापित भएका हिउँ चितुवाहरू तिब्बती स्वशासित भूमिबाट निकुञ्जमा पुनरागमन भएको बताउँछन् । अध्ययनले उनीहरूको दाबी सहि हो होइन मूल्याङ्कन गर्दै निकुञ्जमा हिउँ चितुवाहरूको सही संख्या निर्धारण गर्नेछ ।

A portrait of Dr. Shafqat Hussain, a man with dark hair and a light green shirt, looking directly at the camera. The background is a blurred mountain landscape under a blue sky.

I like chasing SNOW LEOPARDS

How do you spend your time except teaching?

When not teaching I like to spend my days in Skardu, chasing after snow leopards. The BWCDO, formerly PSL is an insurance scheme in several valleys of northern Pakistan that compensates farmers for goats killed by the big cats. It has saved the lives of between 25 and 40 snow leopards. I like chasing snow leopards as it takes me right in the heart of some of the tallest mountains in the world.

Please tell us about the BWCDO.

BWCDO is to ensure that snow leopards and humans co-exist in harmony. We provide compensation to farmers who lose their livestock to snow leopard predation; build predator-proof corrals to reduce snow leopard attacks and carry out awareness raising activities in local schools.

How did you become involved with snow leopard research & conservation?

In 1990s, I worked on rural development and environmental conservation in Gilgit-Baltistan of northern Pakistan. The organization, PSL where I worked that time did not focus on snow leopard conservation, despite the fact that snow leopards were persecuted by local farmers when snow leopards killed their livestock. The only organization

Dr. Shafqat Hussain

is an anthropologist and snow leopard conservationist. He was born in Pakistan. Dr. Hussain is trained in social and political ecology and is interested in understanding how human societies and environment shape each other. In 2006 he received an Associate Laureate Rolex Award for Enterprise and was the 2009 National Geographic Emerging Explorer. He is currently a Professor of Anthropology at Trinity College, Hartford, CT USA.

Dr. Hussain is associated with the Baltistan Wildlife Conservation & Development Organization (BWCD), formerly recognized as Project Snow Leopard (PSL), a non-profit organization working in Baltistan since 1999. Dr. Hussain is the founder of PSL. He spoke with Sibylle Noras to share some of his insights into future directions for snow leopard conservation and his work in Pakistan over the last 20 years with "Saving Snow Leopards". Excerpts.

Our biggest challenge was to convince the international conservation organizations to use more social science and humanistic approaches to conservation.

that was working to actively conserve snow leopards was WWF- Pakistan, but their approach was a traditional based on protected areas. I then realized that there was a need to initiate a community-based snow leopard conservation project whereby communities' economic concern are also addressed while protecting the snow leopards. So in 1998, I started a community-based livestock insurance scheme to resolve the conflict between local farmers and the snow leopard.

What were the projects you were working on and where were they?

Our projects were in the Baltistan of northern Pakistan. We were working in 10 different villages where we had set up community conservation committees who implemented community-based insurance schemes. In addition, we upgraded community and individual corrals to make them predator proof, impart environmental education in local schools and colleges and carry out population and diet preference surveys through genetics using scat samples. Through our diet preference study, we wanted to highlight the fact that local people often ended up unwittingly subsidizing snow leopard population by feeding them their livestock.

What were your biggest challenges?

Our biggest challenge was to convince the international conservation organizations to use more social science and humanistic approaches to conservation. The challenge was even more difficult to overcome especially when more than 99% of the snow leopard experts were natural scientists who had very little training in and sympathetic view of social sciences. Many experts acknowledged that snow leopard conservation was as much a biological problem as a social and human one, but still resist incorporating truly humanistic and social scientific approaches to conservation. There was excessive natural science focus in snow leopard research which dictates the kinds of management actions that are taken.

A very quick glance at about 1400 or so papers on snow leopard available in the Snow Leopard Network bibliography showed that a mere seven percent were about social issues such as conflict with local people and/or the economic burden they bear. Most papers were about its status and

distribution and its ecology, and about various methods and techniques of studying its behavior. These studies "reproduced" the snow leopard as a scientific object with little conservation or management value.

Could you tell us the update and the impact of insurance scheme?

The insurance schemes are functional and currently there are 19 insurance schemes running in 26 villages across three valleys in Baltistan. About seven of these insurance schemes have been dormant because of zero predation in the last four years. This means that villagers have stopped paying insurance premiums. But the compensation funds are still operative and functional.

Our organization, BWCO paid out about Rs2.8 million in compensation funds to farmers since 2006, thereby reducing their incentive to retaliate by killing the snow leopard. The program does not provide compensation for mortality from other sources.

There are close to more than 2000 (7%) households are covered under the program insuring more than 11,000 (6%) heads of livestock (mainly goats and sheep) throughout Baltistan.

As per our studies, after 2015, insurance claims from the villagers almost halted. We don't know why? The trend is associated with construction of predator proof corrals so it could be a factor. But we are not sure. We measured our output by looking at the snow leopard population over the years, and since 2001, the population has remained stable in our project valleys.

Is this due to shift in farmers' attitudes towards snow leopards? And in turn, is this shift due to availability of compensation program?

I hope so. Further, we describe the dynamic of peoples' tolerance towards snow leopards as transactional, rather than organic/authentic. By this I mean that for the farmers in Baltistan, snow leopards accrue negative cost to them in the shape of predation. So, as long as someone (in this case conservation organizations) compensate that cost, farmers will cooperate. But that cooperation does not amount to long term shift in people's perception of the snow leopard. We still hear pretty negative things about snow leopards in our project valleys, especially where the trophy hunting program exists.

What is your hope for the future of snow leopard and the people sharing their home range?

I think coexistence is the only way forward. Fortress conservation does not work and has been hailed as neo-colonial. I hope to see mountains full of wild and domesticated species in a symbiotic nature-culture complex. Helping this incredible species and the people who its environment is equally important to us. Not one or the other, but both."

पछ्याउन खुब मनपर्छ

अध्यापन बाहेक तपाईं आफ्नो समय कसरी बिताउनुहुन्छ ?

नपढाएको बेला म आफ्नो समय हिउँ चितुवाहरु पछ्याउँदै स्कर्टमा बिताउन चाहन्छु । पाकिस्तानको उत्तरी भेगमा रहेका विभिन्न उपत्यकाहरुमा पहिलेको पीएसएल, हाल बीडब्लुसीडीओ एउटा बिमा योजना हो जसले किसानहरुलाई ठूलो बिरालो शिकार प्रजातिहरुले मारेका बाख्रीहरुका लागि क्षतिपूर्ति दिन्छ । यस योजनाका कारण २५ देखि ४० वटाजति हिउँ चितुवाहरुको जीवन बचेको छ । मलाई हिउँ चितुवाहरु पछ्याउन खुब मनपर्छ किनकी त्यसले मलाई संसारकै अग्ला हिमालहरुका मुटु मै पुऱ्याइदिन्छ ।

हामीलाई बीडब्लुसीडीओ बारेमा भन्नुस न

बीडब्लुसीडी हिउँ चितुवा र मानिसको सहअस्तित्वलाई तालमेलमा भए नभएको सुनिश्चित गर्ने एउटा माध्यम हो । हामी पशुपालक कृषकहरुलाई हिउँ चितुवाहरुले उनीहरुको गाईवस्तु क्षति गएको आधारमा क्षतिपूर्ति दिन्छौं, हिउँ चितुवाको आक्रमण कम गर्न शिकारी वन्यजन्तु प्रतिरोधक खोर बनाइदिन्छौं र स्थानीय विद्यालयहरुमा जनचेतना अभिवृद्धिका लागि कार्यक्रमहरु चलाउँछौं ।

तपाईं हिउँ चितुवाको अनुसन्धान र संरक्षणको क्षेत्रमा कसरी लाग्नु भयो ?

सन् १९९० को दशकतिर, मैले उत्तरी पाकिस्तानको गिल्गीट-बाल्टीस्तानमा ग्रामिण विकास र वातावरण संरक्षणमा काम गरें । त्यो समयमा पीएसएल जहाँ मैले काम गरें, हिउँ चितुवा संरक्षणमा काम गर्दैँनथ्यो । तर सत्यचाहिँ के थियो भने हिउँ चितुवाहरुले वस्तुभाउ मारिदिनाले स्थानीय कृषकहरुले पनि हिउँ चितुवाहरुलाई क्षति पुऱ्याउँथे । तर हिउँ चितुवा संरक्षणमा काम गर्ने एउटै संस्था डब्लुडब्लुएफ-पाकिस्तान थियो । तर उसले संरक्षित क्षेत्रहरुमा आधारित परम्परागत शैलीमा काम गर्दैँनथ्यो । त्यसपछि मैले महशुस गरें कि समुदायमा आधारित हिउँ चितुवा संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनु पर्दछ जसबाट हिउँ चितुवा संरक्षणका साथै समुदायको आर्थिक पक्षलाई पनि सम्बोधन होस् । त्यसकारण, सन् १९८८ मा स्थानीय कृषकहरु र हिउँ चितुवाबीचको द्वन्द्व समाधान गर्न मैले समुदायमा आधारित घरपालुवा वस्तुहरुको बिमा योजनाको शुरुवात गरें ।

Photo: Rolex Thierry Grobet

डा.साफकत हुसैन मानवशास्त्री एवं हिउँ चितुवा संरक्षणकर्मी हुन् । उनी पाकिस्तानमा जन्मिएका हुन् । डा. हुसैन सामाजिक एवं राजनीतिक शास्त्रमा प्रशिक्षित छन् र कसरी मानवीय समाजहरु र वातावरण एक अर्काका लागि बनेका हुन्छन् भन्ने भेद बुझ्न उनी बढी इच्छुक छन् । सन् २००६ मा डा. हुसैनले उद्यमशीलताका लागि एसोसिएट लाउरीएट रोलेक्स अवार्ड पाएका थिए भने सन् २००९ को उनी नेशनल जियोग्राफिक इमर्जिङ एक्सप्लोररका रूपमा जानिए । डा. हुसैन हाल अमेरिकास्थित हार्टफोर्डमा रहेको ट्रिनिटी कलेजमा प्राध्यापक छन् ।

डा. हुसैन बाल्टीस्तान वाइल्डलाइफ कन्जरभेसन एण्ड डेभलपमेन्ट अर्गनाइजेसन (बीडब्लुसीडीओ), पहिलेको प्रोजेक्ट र्नो लेपर्ड (पीएसएल) सँग आवद्ध छन् जुन सन् १९९९ देखि बाल्टीस्तानमा क्रियाशिल गैर नाफामुलक संस्था हो । उनी पीएसएलका संस्थापक हुन् । डा. हुसैनले सिब्ली नोराससँग हिउँ चितुवा संरक्षणका लागि भविष्यको दिशा तय गर्ने बारे आफ्ना दृष्टिकोण राखेका छन् । साथै, उनले हिउँ चितुवा बचाउन विगत २० वर्षदेखि पाकिस्तानमा काम गरेको अनुभवहरुपनि यहाँ सुनाएका छन् ।

तपाईंले काम गरेको आयोजनाहरू के थिएँ र ती कहाँ सञ्चालित थिए ?

हाम्रो आयोजना उत्तरी पाकिस्तानको बाल्टीस्तानमा थियो । हामीले १० फरक गाउँहरूमा काम गर्नुभयो जहाँ हामीले सामुदायिक संरक्षण समितिहरू गठन गर्नुभयो जसले समुदायमा आधारित बिमा योजना सञ्चालन गर्नुभयो । यस बाहेक, हामीले घरपालुवा चौपायाहरूको सामुदायिक र निजी खोरहरूलाई स्तरोन्नति गरेर शिकारी वन्यजन्तु प्रतिरोधक बनायौं, स्थानीय विद्यालय र कलेजहरूमा वातावरणीय शिक्षाको सन्देश पुऱ्यायौं, दिसाको नमुनाहरूको प्रयोग गरी आनुवंशिक माध्यमबाट हिउँ चितुवाको संख्या र आहारको प्राथमिकता समीक्षण गर्नुभयो । आहारको प्राथमिकताको समीक्षणबाट हामीले के तथ्यलाई ध्यानाकर्षण गर्न चाहेका हौं भने स्थानीय कृषकहरूले आफ्नो वस्तुहरू हिउँ चितुवालाई खुवाएर नथाहापाइकनै हिउँ चितुवाको संख्यालाई प्रवर्द्धन गरिरहेका हुन्छन् ।

तपाईंहरूको ठूला चुनौतिहरू के के थिए ?

अन्तर्राष्ट्रिय संरक्षण संस्थाहरूलाई संरक्षणमा धेरैभन्दा धेरै सामाजिक विज्ञान र मानवीय दृष्टिकोणको प्रयोग गर्न यकिन दिलाउनु ठूलो चुनौति थियो । त्यस चुनौतिबाट पार लाग्न अझ कठिन थियो जब ९९% भन्दा बढी हिउँ चितुवाका विज्ञहरू जीव वैज्ञानिकहरू थिए जो सँग थोरै तालिम र सामाजिक विज्ञानप्रति सदभावको दृष्टिकोण ज्यादै कम थियो । धेरै विज्ञहरूले हिउँ चितुवा संरक्षणलाई सामाजिक र मानवीय भन्दा बढी जैविक समस्याकै रूपमा मान्यता दिएका थिए । कतिपयले साँचो अर्थमा संरक्षण मानवीय र सामाजिक विज्ञानका दृष्टिकोणहरूलाई समावेश गर्न अझै दिएका छैनन् । हिउँ चितुवा अनुसन्धानमा जीव विज्ञानको अत्यधिक प्रयोग भयो जसले केही खाले व्यवस्थापकीय कार्यहरूलाई निर्देशन गर्दछ ।

भट्ट हेर्दा हिउँ चितुवा सम्बन्धी करिब १४०० वा त्यतिकै संख्याका लेखहरू हिउँ चितुवा सञ्जाल पुस्तक सूचीमा उपलब्ध रहेको पाइन्छ जसमध्ये ७% सामाजिक सवालहरू, उदाहरणका लागि हिउँ चितुवाको मानिससँगको द्वन्द्वसँग र/अथवा उनीहरूले बोवने आर्थिक भारसँग सम्बन्धित छन् । अधिकांश लेखहरू हिउँ चितुवाको अवस्था, फैलावट, जैविकता र हिउँ चितुवाको व्यवहारको अध्ययन गर्ने विभिन्न विधि र प्रविधिसँग सम्बन्धित भएको पाइयो । यी अध्ययनहरूले हिउँ चितुवालाई थोरै संरक्षण वा व्यवस्थापन मूल्य भएको छुट्टा वैज्ञानिक वस्तुका रूपमा 'पुनःउत्पादन' गरेको पाइन्छ ।

के हामीलाई बिमा कार्यक्रमको अहिलेको अवस्था र त्यसको प्रभावका बारेमा बताउन सक्नुहुन्छ कि ?

हाल बाल्टीस्तानको ३ वटा उपत्यकाहरू अन्तर्गतका २६ वटा गाउँहरूमा १९ वटा बिमा योजनाहरू सञ्चालनमा रहेको छन् । शिकारी वन्यजन्तुहरूबाट घरपालुवा वस्तु मारिने दर विगत ४ वर्षदेखि शून्य अवस्थामा रहेकोले गर्दा यी मध्ये लगभग ७ वटा बिमा योजनाहरू

निष्क्रिय छन् । यसको मतलब गाउँलेहरूले बिमा प्रिमियम तिर्न बन्द गरेका छन् । तर क्षतिपूर्ति कोष भने अझै सञ्चालनमा छ र क्रियाशिल छ ।

हाम्रो संस्था बीडब्लुसीडीओले सन् २००६ देखि अहिलेसम्म कृषकहरूलाई क्षतिपूर्ति कोषका लागि २८ लाख रुपैयाँ तिरिसकेको छ अतः प्रतिशोध स्वरूप हिउँ चितुवा मार्ने उनीहरूको भावनामा कमी आएको छ । अन्य कारणहरूले घरपालुवा चौपाया मरेमा भने यस कार्यक्रमले क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउँदैन ।

बिमा कार्यक्रमले बाल्टीस्तानभरिका २००० (७%) भन्दा बढी घरपरिवारहरूका ११००० (६%) घरपालुवा चौपायाहरू (मुख्यरूपमा बाख्रा र भेडाहरू) लाई समेटेको छ ।

हाम्रो अध्ययनहरू अनुसार, सन् २०१५ पछाडि बिमा रकम दाबी गर्ने गाउँलेहरू छैनन् । किन त्यसो भयो, थाहा छैन । शिकारी वन्यजन्तु प्रतिरोधक खोर निर्माण गर्ने प्रवृत्ति पनि यसको कारण हुनसक्छ । तर हामी निश्चित चाहिँ छैनौं । हामीले सन् २००१ देखिको हिउँ चितुवाको संख्याहरू आंकलन गर्दै आफ्नो नतिजा मापन गर्नुभयो, हाम्रो आयोजना लागू गरेको क्षेत्रहरूमा यसको संख्या स्थिर देखिएको छ ।

के यो हिउँ चितुवाप्रति कृषकहरूको प्रवृत्तिमा आएको परिवर्तनका कारणले हो त ? के यो परिवर्तन क्षतिपूर्तिको कार्यक्रम उपलब्ध भएरै हो त ?

म यस्तै ठान्दछु । यस बाहेक, हिउँ चितुवाप्रति मानिसहरूको सहनशिलताको गति जैविक/आधिकारिक भन्दा पनि लिन र दिने सम्बन्धी रहेको छ भनेर हामी बस्न गर्दछौं । मेरो मनसाय त्यसबाट बाल्टीस्तानमा कृषकहरूलाई हिउँ चितुवाको शिकारबाट नकारात्मक मूल्य चुकाउनुपर्ने हुन्छ । यदि कसैले (यो घटनामा, संरक्षणमूलक संस्था) त्यो क्षतिको मूल्य चुकाउछ भने कृषकहरूले सहयोग गर्दछन् । तर त्यो सहयोगले लामो समयसम्म हिउँ चितुवाप्रतिको मानिसहरूको दृष्टिकोण बदल्न गर्न भने सघाउँदैन । हामी अझै सुनिराखेका छौं कि हाम्रो आयोजना सञ्चालन हुने गरेको उपत्यकाहरूका कतिपय ठाउँहरू, खासगरी जहाँ कानुनी रूपमा वन्यजन्तुको शिकार कार्यक्रम चलाइन्छ, मानिसहरू हिउँ चितुवाप्रति नकारात्मक छन् ।

हिउँ चितुवाको भविष्य र हिउँ चितुवा वासस्थान क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेका मानिसहरूको भविष्यको बारेमा तपाईंको के आशा छ ?

सह-अस्तित्व नै अगाडि बढ्ने बाटो हो । किल्लाबन्दी तरिकाको संरक्षणले काम गर्दैन र यो नयाँ उपनिवेश सरह हुनजान्छ । प्रकृति-संस्कृतिको सहअस्तित्वमा पर्वतहरू वन्यजन्तु र घरपालुवा वस्तुहरूले भरिभराउ भएको हेर्न म चाहन्छु । यी अभुतपूर्व वन्यजन्तु प्रजाति र मानिसहरूलाई सहयोग गर्ने वातावरण हाम्रो लागि महत्वपूर्ण छ । छुट्टालाई मात्र वा अर्कोलाई मात्र हैन, बल्कि दुवैलाई ।

Photo: Kamal Thapa

s:t/Ld\sf] बखान

Tribute to MUSK DEER

Juniperus and birch forest my residence musk deer is my name

Environment of the Himalaya are good if freely I roam

Grass and lichen I savor and snake are not to spare
But I save rare snow leopard with charity and care

Monomorphic we may look but differ we in many way
Musk is packed in a pod near navel of our dear boy

Two large teeth grace the male but female has it plain
We rely only on the forest, not steal bit of the grain

Forelegs are short but hind legs are longer
Dark, long and thick hairs our body cover

Pellets of our male smells scent or even better
Musk gland in his body is the source of this attar

Our musk is our own enemy poacher traps us hard
We fall prey but choose to save the snow leopard

Cruel poachers slay us for our dear musk and meat
Sell our musk for money, look at these crook and cheat

We are deer but our head is free of any horns
Our origin in the earth is not to die in vain

Lets' think! If you save us nature will remain forever green
Please realize! Our destruction is suicidal for human being

- Karan Bahadur Shah

धूपी र भोजपत्रको जंगलमा बस्छु, कस्तुरी मृग हो मेरो नाम ।
हिमाली भेकमा स्वस्थ वातावरणको सूचक हुनु नै हो मेरो काम ॥

घाँस र ऋयाउ खान्छु, उसो त फेला पारे सर्प समेत खान्छु ।
दुर्लभ हिउँ चितुवालाई जोगाउने परोपकारी प्राणी आफूलाई ठान्छु ।

भाले पोथी उस्तै देखिएतापनि हामीमा केही फरक भने हुन्छन् ।
भालेको नाभिनिर पछाडि हुन्छ जसलाई बिना भन्छन् ।

भालेको दुईवटा ठूला दाढा हुन्छन्, जुन पोथीमा भने हुन्न ।
जंगलमै पूरा आश्रित हुन्छौं, चाहिन्न खेतको अन्न ॥

पछाडिको खुट्टा लामो हाम्रो, अगाडिको हुन्छ छोटो ।
पूरा शरीरमा रौं हुन्छन् हाम्रो, गाढा, लामो अनि मोटा ॥

हाम्रो भालेको बड्कौलामा समेत अत्यन्तै मिठो वासना आउने ।
बिनाको कारणले नै हो बासना आउने जुन उसको शरीरमा पाइने ॥

यही बिनाकै कारण चोर शिकारीको पासोमा परेर हामी मर्छौं ।
यद्यपि आफू आहारा बनेर पनि हामी हिउँ चितुवालाई जोगाउने गर्छौं ।

मासु र बिनाको लागि निर्दयी चोर शिकारीले हामीलाई मार्छन् ।
बिना बेच्छन्, पैसा कमाउँछन् अनि गुड्डी हाँक्छन् ॥

मृग प्रजाति भएतापनि हाम्रो टाउकोमा सिंग बिल्कुलै छैन ।
अनाहकमा मारिनको लागि हाम्रो पृथ्वीमा उत्पत्ति भएको होइन ॥

सोचौं ! हामीलाई जोगायौं भने प्रकृति हुन्छ सधैं हराभर ।
बुझौं ! हाम्रो विनाश भनेको आफ्नै खुट्टामा बँचरो हान्नु हो सरासर ॥

-करन बहादुर शाह

Photo: Tashi R. Ghale

Save the Snow Leopard

lxpHrtj f. संरक्षण

Habit its of hunting and relishing the kills
Snow leopard is the very queen of the hills

Sheep, goat and blue sheep all are its meals tasty
Need more grassland for its safety

Do not let cattle free in the grassy dale
Body equals length of its long tail

Color and its face like that of Himalaya
Soon it might be extinct from the planet

Snow leopard lives mainly in the mountain
It's presence greatly related to our ecosystem

Do not let the livestock overgraze the pasture
Save the environment good for snow leopard

Game for snow leopard in the jungle on rise
Poaching decrease this mountain ghost in size

But many pastures for Jharal and blue sheep are lost
Sadly snow leopard species is also being lost

We stay away as it is fearsome
But we have to save its home

Needs open wide and wild area to roam
Lets have more protected area for its home

– Pramesh Gurung, Class 9
Shree Janhit Secondary School, Jomsom, Mustang

शिकार गरी मासु खाने छ यसको बानी
हिउँ चितुवा नै हो हिमालकी रानी

हिउँ चितुवाको आहारा भेडा च्याङ्गा र नाउर
यसको संरक्षण गर्न बढाउनुपर्छ घाँसे चउर

खुल्ला रुपमा नछाडौं घाँसे चौरमा जाई
शरीर बराबर हुन्छ, यसको पुच्छरको लम्बाई

हिमालसँग मिल्दो छ यसको रङ र रुप
संसारबाट यो प्रजातिको हुनथाल्यो लोप

हिउँ चितुवा बढी पाइने भेडा हिमाली
यो सँग सम्बन्धित छ पारिस्थितिक प्रणाली

नगरौं अत्यधिक रुपमा जाईवस्तुको चरन
जोगाऔं हिउँ चितुवालाई अनुकूल हुने वातावरण

बढ्दै छन् जंगलमा हिउँ चितुवाको आहारा
हुनथाल्यो हिमाली प्रेतको बढी शिकार

भारल र नाउरको चर्ने चरनको नाश
हिउँ चितुवा प्रजातिको मइरहेछ विनाश

डराउँछन् सबै यसको नजिकै जान
जोगाउनु पर्छ हामीले यसको बासस्थान

यो बस्छ ठूलो फराकिलो क्षेत्र भित्र
यसको संरक्षण गर्न स्थापना गरौं संरक्षित क्षेत्र

– प्रमेश गुरुङ, कक्षा ९
श्री जनहित मावि, जोमसोम, मुस्ताङ

I am all YOURS

I hang around in the hills, mountain is my home
Ghoral, jharal, musk deer and blue sheep my game

Queen of the Himalaya snow leopard is my name
Save me for the future I am yours all the same

Shy as I am stay away from human
But I fall in their camera trap often

I play with snow in the high mountain
I am all yours help me to survive and sustain

They kill me for my pelt and bone
Poor and ignorant go to jail in vain

Green beautiful Nepal nature's treasure
Everyone loves me I am all yours

When I sneak to yak and sheep's barn
But I run for life when fox light is turned on

I am nature' treasure and look very pretty
I am all yours and visitors also love my beauty

Think how I go about my life in the wild
The queen of Himalaya snow leopard save me for your child

Brace up to save me and spread the news over
Love me always as I am yours forever

- Deepak Kumar Shrestha, teacher,
Janshanti Secondary School
Kagbeni, Mustang

म त तिम्नै xflg

लेकतिर हिँड्ने गर्छु, हिमालको बास
घोरल, ञ्जारल, कस्तुरी र नाउर मेरो गाँस ।

नाम मेरो हिउँ चितुवा हो, हिमालकी रानी
संरक्षण गर मलाई, म त तिम्नै हो नि ।।

बानी मेरो लजालु छ, मान्छे देखे लुक्छु
कहिलेकाहिँ क्यामराको ट्यापमा पनि पर्छु ।

हिमालको हिउँसाँगा खेल्ने मेरो बानी
बचाउनलाई सहयोग गर म त तिम्नै हो नि ।।

छाला र हड्डीको लोभमा परी शिकार मलाई गर्छन्
नबुझेर कठैबरा, अनि जेलमा पर्छन् ।

हराभरा सुन्दर नेपाल, प्रकृतिको रानी
सबैले मन पराउने, म त तिम्नै हो नि ।।

कहिले काहिँ चौरी याक, भेंडी जोठमा पर्दा
तर्सिँछर भाग्ने गर्छु, फक्स लाइट बाल्दा ।

प्रकृतिको सौन्दर्य हँ, आकर्षक अनि
पर्यटकलाई लोभ्याउने, म त तिम्नै हो नि ।।

राख्नेसाँगा सोच्ने गर, मेरो आनिबानी
भाविले नि हेर्नुपर्ला, हिमालकी रानी ।

कम्मर कस जोगाउनलाई गर चिनाजानी
सँधै सँधै माया गर, म त तिम्नै हो नि ।

- दीपक कुमार श्रेष्ठ,
शिक्षक, जनशान्ति मा.वि.,
कागबेनी, मुस्ताङ

- Jhampa Tenjing, Class 8
Shree Mahakaruna Shakyapa Bidhyalaya, Lomangthang

- भाम्पा तेन्जिङ, कक्षा आठ
श्री महाकरुणा शाक्यपा विद्यालय, लोमान्थाङ

In memory of SNOW LEOPARD

In our beautiful country Nepal
It is found in high lands and dale

I remember and keep close to my heart
And sketch it on my chest as an art

We hear of your beauties all the time
But have not seen you in my lifetime

You are known all the world over
You help the ecosystem above par

Snow leopard, I am proud of you
I will serve but not kill you

Your safety is a perk for me
Snow leopard, you are dear to me

Your body equals tail in length
I never think your deeds wrong

I never want you dead or hurt
Always want you lively and alert

सम्झनामा

यो हाम्रो देश नेपालमा
पाइन्छन् अनेक अनेक भेगमा ।

सधैं सम्झन्छु यसलाई मनमा
कोर्छु तिम्रो चित्र देब्रे छातिमा ।।

सुनेको थिएँ तिम्री एकदमै सुन्दर
तर मैले देखेको छइन जुनी भर ।

तिम्रो बारेमा थाहा छ संसार भर
पारिस्थितिक प्रणालीमा तिम्रो योगदान अपार ।।

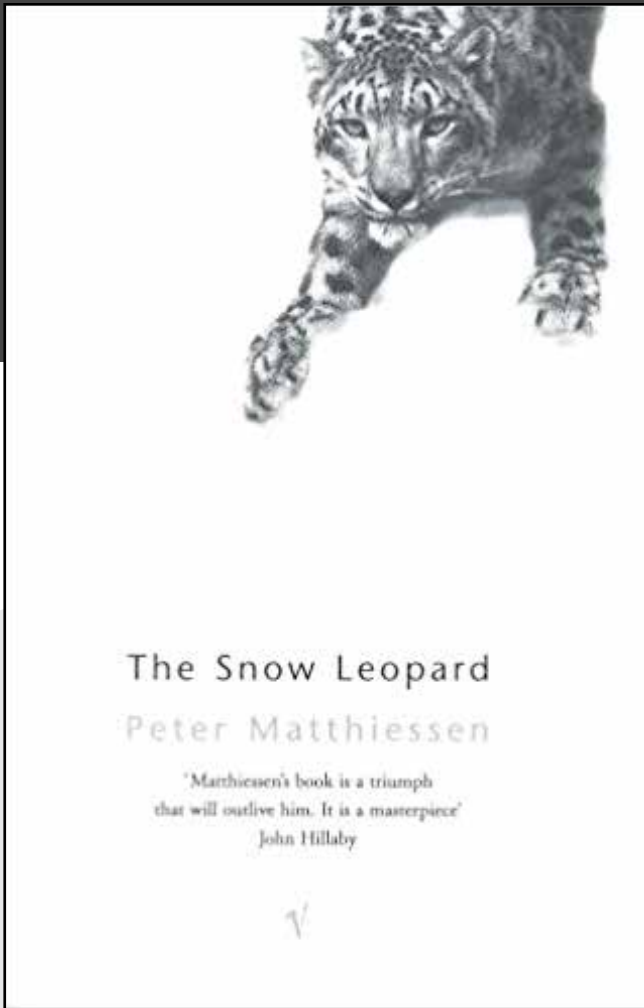
जार्ब छ मलाई हिउँ चितुवा
अहिंसा जार्दिन जार्छु म सेवा ।

संरक्षण जारे मिल्छ मलाई मेवा
चाहन्छु तिम्रीलाई हिउँ चितुवा ।।

तिम्रो जीउ जत्रो पुच्छर भएको
जालत मान्दिन म तिमिले जारेको ।

चाहँदिन म तिम्रो मृत्यु भएको
चाहन्छु म तिम्री जहिल्यै फुर्तिलो भएको ।।

The SNOW LEOPARD

The Snow Leopard (1978), a beautiful true account of a wildlife research trek into the Himalayas, reads like a novel. It's rich with sensory detail — capturing the sights, tastes, smells, sounds and textures of the author's journey as well as his observations and feelings along the way.

"It helps to pay minute attention to details — a shard of rose quartz, a cinnamon fern with spores, a companionable mound of pony dung. When one pays attention to the present, there is great pleasure in awareness of small things..."

The reader travels along with author Peter Matthiessen and biologist George Schaller as they climb into the remote Dolpo region of the Tibetan Plateau to observe the Himalayan Bharal (blue sheep) in rut and solve the evolutionary mystery of the sheep's origins. Matthiessen also hopes to catch a glimpse of the elusive snow leopard. He recounts his journey from Sept. 28 to Dec. 1, 1973 as a series of journal entries.

Although broken up into these short segments, The Snow Leopard does not lend itself well to skimming or reading in snippets but invites the reader to linger over its passages

and makes for an excellent slow read. Matthiessen attentively describes each mountain, moon and monastery and all of the flora and fauna he encounters from wild walnut to emerald butterfly.

Readers of EcoLit will appreciate the inclusion of biological facts and observations as well as insights into the challenges of conservation in Nepal. Notably, Schaller's 1973 expedition helped lead to the establishment of Shey-phoksundo National Park, in part, to preserve snow leopard territory.

In addition, there's an eco-spiritual aspect to the book. As he travels, Matthiessen grieves the loss of his wife and seeks to deepen his Buddhist meditation. This colors his observations and the snow leopard becomes a metaphor for the author's spiritual quest.

"Confronted by the uncouth specter of old age, disease, and death, we are thrown back on the present, on this moment, here, right now, for that is all there is. And surely this is the paradise of children, that they are at rest in the present, like frogs or rabbits."

I enjoyed The Snow Leopard so much that on my second read, I read it day by day from Sept. 28-Dec. 1 (I tracked my journey with the book over at my writer's journal). Have others read the book this way? It wouldn't surprise me. It's a great way to appreciate the book.

This photo was captured via a camera trap set as part of a research partnership of Panthera.org, snowleopard.org, Snow Leopard Foundation of Pakistan and the Norwegian University of Life Sciences. See: www.panthera.org/blog/photo-day-95

"Nature writing now combines rhapsody with science and connects science with rhapsody, and for that reason it is a very special and nourishing genre," says Edward Hoagland, in his introduction to *The Cloud Forest*, one of Matthiessen's earlier books.

This is certainly true of The Snow Leopard as well. A 1979 National Book Award Winner, it's nature writing at its best.

Shel Graves

A reader, writer, and @Utopianista living by the Salish Sea, Shel served in the Peace Corps and earned her MFA in Creative Writing.

“द स्नो लेपर्ड”

पिटर म्याथिसनद्वारा लिखित

सन् १९७८ मा प्रकाशित ‘द स्नो लेपर्ड’ अर्थात ‘हिउँ चितुवा’ वन्यजन्तु शोधका क्रममा गरिएको हिमालय पदयात्राको विवरण हो । विषयवस्तु विवरणात्मक रहेता पनि यसको प्रस्तुति नितान्त साहित्यिक उपन्यासमै रहेको छ । यस किताबको प्रत्येक शब्दले लेखकको त्यो हिमाली यात्राको दृश्य, सुगन्ध, आवाज र स्पर्शहरूको अनुभूति गराई पाठकलाई लेखकको हृदयमा नै छिराउँछ र उनका अन्तरङ्गका भाव र सोचहरूको प्रष्ट तस्विर पाठकको मानसपटलमा उतारिदिन्छ ।

‘कुनै वस्तुको मिहिन अध्ययनले स्वादे बेजलै दिन्छ - गुलाफी रङको ववार्टसको खपटो, बीजाणु भएको उन्चू, सधैं देखि घोडाको लिदीको ढिस्को । वर्तमानमा ध्यान दिइमा, सानो वस्तुहरूको बारेमा गरिएको सचेतनामा पनि अनौठो आनन्द हुन्छ’

यो कृति पढ्ने पाठक लेखक पिटर म्याथिसन र जीव वैज्ञानिक जर्ज श्यालरका साथ नाउरको अवलोकन गर्न र यस हिमाली भेडाको उत्पतिको रहस्य बुझ्न दुर्गम डोल्पो पुग्दछन् । भेडा बाहेक लेखक म्याथिसन आफ्नो डोल्पो भ्रमणमा मायावी हिउँ चितुवाको कलकै मात्र भए पनि देख्न पाए हुन्थ्यो भन्ने आशा राख्छन् । यस पुस्तकमा लेखकले आफ्नो यात्रा सेप्टेम्बर २८ देखि डिसेम्बर १, १९७३ सम्मको दैनिकीको रूपमा परस्केका छन् ।

दैनिकीको रूपमा भएकोले किताब छोटो-छोटो पाठहरूमा टुक्र्याइएको त छ तर यसको मतलब “द स्नो लेपर्ड” एकै बसाईमा खरै पढेर सकाउन सकिन्छ भन्ने होइन । यसको प्रत्येक वाक्यले पाठकलाई कथामा डुबुल्की मार्न आमन्त्रण गरिरहन्छ र यसको हरेक अनुच्छेद पाठकको मस्तिष्कमा लाग्ने समयसम्म खेल्निरहन्छ । म्याथिसनले हरेक हिमाल, गुम्बा, बोटबिरुवा, पशुपक्षी र ओखरदेखि पुतलीसम्मलाई यस्तो गहन रूपले व्याख्या गरेका छन् कि आँखा ती पंक्तिबाट अगाडि बढ्नै मान्दैनन् र पाठकलाई चियाका चुस्कीमै बिस्तारै मिठास लिनै मात्र यो किताब पढ्नुपर्ने हुन्छ ।

परिस्थिति विज्ञान सम्बन्धी साहित्यका पाठकहरूले पुस्तकमा रहेको जैविक तथ्य तथा नेपालले संरक्षणमा सामना गरिरहेका चुनौतीहरूको वृत्तान्त पढ्न रुचाउनेछन् । स्मरण रहोस्, श्यालरको १९७३ को अभियानले नै हिउँ चितुवाको संरक्षण गर्न शे-फोक्शुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्जको स्थापनाको लागि आंशिक रूपमा बाटो खोलिएको थियो ।

यसको अतिरिक्त, यस पुस्तकमा प्रकृति प्रति आध्यात्मिकता देखाइएको पाइन्छ । आफ्नो यात्राको क्रममा म्याथिसन आफ्नी पत्नीको मृत्यु सम्भेर शोकाकुल हुन्छन् र आफ्नो बौद्धिक ध्यानलाई जाहिर

बनाउन खोज्छन् । पुस्तकभरि उनको दृष्टिकोणलाई यिनै दुई पक्षले रङ्गाएका छन् र बिस्तारै हिउँ चितुवा एक भौतिक प्राणीबाट लेखकको आध्यात्मिक यात्रा जनाउने अभौतिक अलङ्कारमा परिणत हुन्छ ।

‘भोलिका दिनमा परिर्वरहेको जरावस्था, रोग र मृत्युको अशिष्टताले हामीलाई पुनः वर्तमानमा फाल्दछ, किनभने आज र अहिले बाहेक हिजो र भोलिमा केही पनि छैन । म्याग्नुता वा खरायोजस्तै वर्तमानमै रुमलेर बस्न सक्नु भनेकै त यी अबुक्त बालकहरूका लागि स्वर्ग होला नि !’

मलाई यो पुस्तक यति मनपऱ्यो कि मेरो दोस्रो पठनमा मैले यसमा व्याख्या गरिएको यात्रामै सेप्टेम्बर २८ देखि डिसेम्बर १ सम्म क्रमशः पढें (मैले पनि एउटा दैनिकी कायम गरी यस पुस्तकसँगको आफ्नो यात्राको अभिलेख राखेको छु) । के कोही अरुले पनि यसरी नै पढेका छन् त ? यदि छन् भने पनि म अचम्मित हुने थिएन । पुस्तकको सक्कली स्वाद पाउने यो एक प्रभावकारी तरिका हो ।

यो तस्विर Panthera.org, snowleopard.org, पाकिस्तान हिउँ चितुवा प्रतिष्ठान तथा नर्वेली जीव विज्ञान विश्वविद्यालयको साभेदारीमा गरिएको संयुक्त अनुसन्धानका क्रममा थापिएको क्यामेरा पासोबाट खिचिएको हो । हेर्नुहोस् : www.panthera.org/blog/photo-day-95

‘प्रकृति लेखनले उत्साहलाई विज्ञानसँग र विज्ञानलाई उत्साहसँग जोड्ने काम गर्छ । त्यही कारणले यो एक अत्यन्त विशिष्ट र साहित्यिक रूपमा पोसिलो विधा हो,’ म्याथिसनको एक पूर्व कृति ‘द क्लाउड फरेस्ट’ को परिचय दिँदै एडवार्ड होगलण्ड भन्दछन् ।

ठिक यही वाक्य ‘द स्नो लेपर्ड’ का लागि पनि लागू हुन्छ । सन् १९७९ को राष्ट्रिय पुस्तक पुरस्कारको विजेता यो कृति प्रकृति लेखनको उच्चतम उदाहरण हो ।

सन् १९७८ मा प्रकाशित
“द स्नो लेपर्ड” अर्थात
“ हिउँ चितुवा” वन्यजन्तु
शोधका क्रममा गरिएको
हिमालय पदयात्राको
विवरण हो ।

FOXLIGHT minimizing livestock loss

-Pema Tsering Lowa

Foxlight, night-time predator deterrent, keeps predators away from the livestock shed, widely used in the pastureland and livestock sheltered in Australia, Zambia and other African Nations. The best practice of the Foxlight has been replicated in Nepal's Himalaya since 2013 by the Snow Leopard Conservancy in partnership with the Annapurna Conservation Area Project (ACAP) of National Trust for Nature Conservation (NTNC). Pema Tsering Lowa, representative of Snow Leopard Conservancy based in Lomanthang, Upper Mustang of Nepal works as a citizen scientist who has distributed 12 Foxlights to the livestock herders at different pasture clusters so far. Pema shares a few stories from the field that brought some changes.

CASE STUDY 1

Damdul Gurung, 51, is a Nomad from Surkhang village of Upper Mustang. He owns 250 sheep and goats and 50 yaks. He keeps his herd in the pasture far away from his village and has a traditional low-walled corral which is not safe for his livestock. "Every year, I lost 10 sheep and goats from jackals, snow leopard and feral dogs", says Damdhul. However, there is no more killing now. "Because, I have installed the Foxlight in my corral and it has worked nicely to keep away the predators during nights", Damdhul explains. The Foxlight is not only helpful to his herd but also to the other herders who keep their livestock near him. "In the Monetary point of view, through Foxlight, I have been able to save two hundred thousand rupees a year minimizing livestock loss", says Damdhul, "this matters a lot to our livelihood".

Damdul has also improved his corral and believes that Foxlights and predator proof corrals help to maintain a healthy eco system in this area by minimizing the conflicts between humans and wildlife.

Photo: SLC/ACAP/GPN

Photo: SLC/ACAP/GPN

CASE STUDY 2

Lhakpa Gurung, 46, is a nomad who lives in the pasture above Lo Manthang throughout the year. Animal husbandry is only the source of living and is the family tradition in the pasture that he has been practicing since his many years. "I have 450 sheep and goats and 120 yaks", says Lhakpa. He lives with his wife, mother, son and his younger brother in a tent.

Lhakpa's day begins with milking the yaks. His wife, mother and brother also take part in this job. Taking the animal for grazing is on rotation basis. He and his brother go for grazing. "we should be very careful during the grazing in the pasture in the day time", says Lhakpa. In the night, animals are kept in the open space. "It is due to not having a good predator proofed corral", says Lhakpa.

Until few years ago, many of his livestock were killed by predators such as jackals, wolf and sometimes Snow Leopards along with feral dogs. "It is not easy job to keep focusing on grazing animals all day or especially during nights", says Lhakpa, "So we lost many livestock mainly in the night time."

- I heard about his problems through my other herder friends and Lhakpa himself approached to me one day asking for the Foxlights. I gave him a Foxlight and a Flashlight which was supported by the Snow Leopard Conservancy (SLC) and Global Primate Network (GPN) with the technical assistance of ACAP. Receiving the foxlight and flashlights Lhakpa now describes that he has a good sleep during the nights while the Foxlight "guard his livestock" by keeping the predators away. "I think the predators do not like the bright flashing light that the Foxlight throws and they have not been harmed so far", says Lhakpa. He has been using the Foxlight since 2016.

Lhakpa's next expectation is the predator proof corrals which is the best remedy for his herd. "I am happy that Foxlight is giving good result in reducing livestock loss", says Lhakpa.

Photo: SLC/ACAP/GPN

PHOTO STORY

CASE STUDY 3

Tashi Funjok Lhowa, 47 is a herder and fresh house owner from Lo-Manthang. He owns 200 sheep. He has great threat from feral dogs for his livestock. Dogs have killed many of his livestock only because of poorly constructed corral. "Even I hired people to guard my corral at night", says Tashi, "however it was not viable for long time due to the monetary constraint."

Once Tashi invited me to visit his corral. I gave him foxlight, flash light and a warm jacket that could be used in guarding at night. "There is no feral dogs anymore these days", says Tashi, "I am very much grateful towards SLC\ACAP\GPN Nepal for the support".

Photo: SLC/ACAP/GPN

CASE STUDY 4

Karma Wangjuk Gurung, 26 years old is a herder from Marang village of Lo- Gekar Damodar Kunda Rural Municipality. His family has around 300 sheep and goats. Karma studied in India. Every winter, Karma visits to India for the seasonal business and returns home in February and continues his family business of livestock grazing. He helps his father in this work till he goes again to India in the next winter.

Karma remembers the horrible night incident when his family lost 108 sheep and goats. A snow leopard had entered in his corral and killed the livestock. Even though his family received 108000 rupees from ACAP as relief it was not sufficient to make up their loss.

Karma's father approached me and asked for the predator proof corral. I visited his coral on the next day. I gave him what I had, a foxlight, jacket, radio and a flashlight.

I meet him often and he always asks if any progress made on supporting him the predator proof corral. There is no option except to say "I am trying my best to make it."

Photo: SLC/ACAP/GPN

Photo: SLC/ACAP/GPN

कमि: नफो6न] घटाउँदैछ चौपायाको क्षति

- पेमा छिरिङ लोवा

फक्शलाइट, शिकारी वन्यजन्तुलाई राति चौपायाको खोरबाट पर भगाउने यन्त्र, जसको व्यापक प्रयोग अष्ट्रेलिया, जातिब्या र अफ्रिकी मुलुकहरूको चरन र गोठहरूमा गरिएको छ । यो असल अभ्यासलाई नेपालको हिमाली भेगमा सन् २०१३ देखि रनो लेपर्ड कन्जरभेन्सी (एसएलसी) ले राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष (एनटीएनसी) को अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजना (एव्याप) को सहकार्यमा भित्रिएको हो । माथिल्लो मुस्ताङको लोमान्थाङमा रही काम गर्ने एसएलसीका प्रतिनिधी पेमा छिरिङ लोवा नागरिक वैज्ञानिक पनि हुन् । उनले हालसम्म माथिल्लो मुस्ताङका विभिन्न चरन क्षेत्रहरूमा वस्तुपालक गोठालाहरूलाई १२ वटा फक्शलाइटहरू वितरण गरिसकेका छन् । फक्शलाइट वितरण गरिएका केही गोठालाहरूका परिवर्तनका कथाहरू पेमा यहाँ सुनाउँछन् ।

36gf cWog !

५१ वर्षे डाम्दुल गुरुङ माथिल्लो मुस्ताङको सुर्खड गाउँका गोठाला हुन् । उनीसँग २५० भेडा र ५० चौरीहरू छन् । उसले आफ्ना वस्तुको बथानलाई गाउँदेखि परको चरनमा राख्दै आएका छन् । उनीसँग भएको सानो पर्यालले घेरिएको परम्परागत खोर भेडा चौरीहरूको लागि सुरक्षित छैन । 'हरेक वर्ष १० वटा भेडा च्याङगाहरू स्याल, हिउँ चितुवा र कुकुरहरूबाट मारिन्थे', डाम्दुल भन्छन् । तर अब उनको वस्तु मर्ने घटना छैन । 'किनकी, मैले मेरो खोरमा फक्शलाइट जोडेको छु र राति त्यसले शिकारी वन्यजन्तुहरूलाई भगाउन राम्रो काम गरिरहेको छ ।' फक्शलाइट केवल उसको बथानको सुरक्षाको लागि उपयोगी छैन, अरु गोठालाहरू जसले उसको खोरसँगै आफ्ना वस्तुमाउहरू राख्छन् तिनलाई पनि त्यसले मद्दत गरेको छ । 'यदि पैसाकै हिसाबले भन्ने हो भने फक्शलाइटको कारण मैले हरेक वर्ष वस्तुको क्षति घटाएर २ लाख रुपैयाँ बचत गर्न सकेको छु', डाम्दुल भन्छन्, 'र यो कुराले हाम्रो जीविकोपार्जनलाई ठूलै महत्त्व राख्दछ ।'

डाम्दुलले आफ्नो खोरलाई मर्मत पनि गरेका छन् र उनी विश्वास गर्दछन् कि फक्शलाइट र शिकारी वन्यजन्तु प्रतिरोधक खोरले यस क्षेत्रमा मानव र वन्यजन्तुको द्वन्द्व घटाउँदै स्वस्थ पारिस्थितिक प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न मद्दत गरेको छ ।

36gf cWog @

लहावपा गुरुङ गोठाला हुन् । छयालिस वर्षीय यिनी लोमानथाङ देखि माथिल्लो भेगको चरनमा वर्षभरि नै बस्छन् । पशुपालन यिनको जीविकोपार्जनको एउटै मात्र स्रोत हो जुन परम्परागत रूपमै उनले अपनाउँदै आएका छन् । 'मसँग ४५० भेडा र बाख्राहरू, १२० वटा चौरीहरू छन्', लहावपा भन्छन् । उनी आफ्नी श्रीमति, आमा, छोरा र सानो भाईसँग त्रिपालमा बस्छन् ।

चौरीको दुध दुहेर लहावपा गुरुङको दिन शुरु हुन्छ । यस काममा उनलाई श्रीमति, आमा र भाईले नि मद्दत गर्दछन् । वस्तुलाई चराउन लाने काम पालो अनुसार हुने गर्दछ । लहावपा र उनका भाईले चरनको काम सभाल्छन् । 'दिउसोको समयमा वस्तु चराउँदा हामी निकै चनाखो बन्नु पर्दछ', लहावपा भन्छन् । राति वस्तुहरू खुल्ला चउरमै राखिन्छन् । 'शिकारी वन्यजन्तु प्रतिरोधक खोर नभएकोले नि यसो गर्नुपरेको हो', लहावपा भन्छन् ।

केही वर्ष पहिलेसम्म, लहावपाका थुप्रै वस्तुहरू स्याल, ब्वाँसा र कहिलेकाहीँ हिउँ चितुवाहरूका साथै भुस्याहा कुकुरहरूले पनि मारे । 'चर्दै गरेका वस्तुहरूलाई दिनभरि निचाल्न खासगरी रातिपनि हेर्ने काम सजिलो हैन', लहावपा भन्छन्, 'अतः रातिमा हामीले थुप्रै वस्तुहरू गुमायौँ' ।

लहावपाको समस्याको बारेमा मैले मेरा अरु गोठाला साथीहरूसँग पनि सुनें र उसले आफैपनि एकदिन मलाई भेटेर फक्सलाइट माग्यो । मैले एक्कापको प्राविधिक सहयोगमा रनो लेपर्ड कन्जरभेन्सी र जीपीएनले दिएको फक्सलाइट्स र फल्यासलाइट लहावपालाई दिएँ । यी सामग्रीहरू पाएकाले रातमा निद्रा पनि राम्रो भएको लहावपा सुनाउँछन् किनकी फक्सलाइटले राति शिकारी वन्यजन्तुहरूलाई भगाएर वस्तुहरूको रक्षा गर्छ । 'मलाई लाग्छ, शिकारी जन्तुहरूलाई फक्स लाइटले फाल्ने प्रकाश मन पर्दैन र अहिलेसम्म उनीहरूलाई त्यसले हानी नि गरेको छैन ।'

लहावपाको अर्को अपेक्षा वन्यजन्तु प्रतिरोधक खोर हो जुन भेडाच्याइगाको बथानको सुरक्षाका लागि ठूलो उपचार हो । 'म खुशी छु, फक्सलाइटले वस्तुको क्षति घटाउन राम्रो प्रतिफल दिइरहेको छ', लहावपा भन्छन् । उनले सन् २०१६ देखि फक्सलाइट राखेका हुन् ।

36gf cWog

सतचालिस वर्षे टासी फुङजोक ल्होवा लोमानथाङमा मासु पसल चलाउँछन् । उनीसँग २०० भेडाबाख्राहरू छन् । भुस्याहा कुकुर हरूबाट टासीलाई निकै डर छ । किनकी कमजोर खोरका कारण तिनीहरूले उनको थुप्रै भेडा बाख्रा सिद्धाईसकेको छन् । 'मैले राति पैसा तिरेर खोर कुर्ने मानिस समेत राखें', फुङजोक सुनाउँछन् र अगाडि भन्छन्, 'तर लामो समयसम्मको लागि आर्थिक रूपले पनि त्यो त्यति उपयुक्त भएन ।'

एकदिन टासी फुङजोकले मलाई उनको घरपालुवा वस्तुको खोर देखाउन बोलाए । मैले उनलाई फक्सलाइट, फल्यासलाइट र तातो ज्याकेट दिएँ जुन उनलाई राति कुर्नका लागि उपयुक्त हुन्थ्यो । 'हिजोआज भुस्याहा कुकुरहरू देखिन छाडेका छन्', टासी फुङजोक सुनाउँछन्, 'यो सहयोगको लागि म एसएलसी/एक्काप/जीपीएनप्रति आभारी छु ।'

36gf cWog \$

कर्मा वाङजुक गुरुङ लो-गेकर दामोदरकुण्ड गाउँपालिकास्थित मराङमा बस्दछन् । छबिस वर्षे यिनको परिवारसँग ३०० भेडाबाख्राहरू छन् । कर्माले भारतमा पढेका हुन् । उनी हरेक हिउँदमा मौसमी व्यवसायका निमित्त भारत जान्छन् र फागुनतिर घर फर्कन्छन् । घर आएर उनी अर्को हिउँद नलाग्जेल आफ्ना बाबुलाई घरपालुवा वस्तु चराउन मद्दत गर्दछन् ।

कर्मा केही वर्ष पहिले एक रात घटेको एउटा भयंकर घटना सम्भन्धन् जसमा एउटा हिउँ चितुवाले खोरभित्र पसेर उनीहरूको १०८ वटा भेडा बाख्राहरू मारिदिएको थियो । एक्कापले जम्माजम्मी १ लाख ८ हजार राहत दिएको थियो जुन रकम नोक्सानी भराउन पर्याप्त थिएन ।

कर्माको बुवाले मलाई एकपटक भेटेर शिकारी वन्यजन्तु प्रतिरोधक खोरको बारेमा सोधे । मैले वहाँको खोरमा गएर हेरेँ र एउटा फक्सलाइट, रेडियो र फल्यासलाइट दिएँ । म कर्माको बुवालाई भेटिरहन्छु । वहाँ मलाई उनीहरू वन्यजन्तु प्रतिरोधक खोरको कुनै प्रगति भयो कि भनेर सोधिरहनु हुन्छ । 'म यसको लागि कोशिस गर्दैछु' भन्ने बाहेक मसँग अरु विकल्प छैन ।

Snow Leopard MONITORING

Write-up: Anil Adhikari, Illustration: Priyanka Sharma

A group of students have reached at Namu hill today. They have come from different schools of Mustang to attend the Snow Leopard Monitoring Camp. They are scheduled to observe the natural habitat of the snow leopard.

नमू झैंडमा आज विद्यार्थीहरूको लस्कर छ । हिउँ चितुवा अनुगमन शिविरमा लुस्ताङका विभिन्न विद्यालयहरूबाट उनीहरू आएका छन् । हिउँ चितुवाको वासस्थान अवलोकन गर्ने कार्यक्रम छ ।

Hey, look here.

प्रहृ...यहाँ हेर त

Wow, Love sign !

वाक लभ साइन यार ।

Tsering, can you please explain what this is?

ल खिरिङ मन त के हो यो ?

The scraping mark made by a snow leopard. हिउँ चितुवाले रसोसेको

Tsering has already seen such scraping marks and snow leopard's faeces in the previous camp.

खिरिङले अघिल्लो शिविरमा हिउँ चितुवाको दिसा र रसोसेको यस्तै चिन्हहरू देखिसकेकी छिन् ।

The students come across the faeces of an animal. The expert explains about it to the students.....

विद्यार्थीको समूहले वन्यजन्तुको दिसा फेला पार्छन् । त्यो देखेर विज्ञले यसरी अर्थार्थिन्छन्

Snow leopard's? हिउँ चितुवाको हो ?

It is. Segments are clearly visible in the faeces along with an abundance of hair. The hair may be of a blue sheep that the leopard ate. But a lab test is necessary to determine whether the leopard ate a wild prey or a domestic one.

हो रे'छ । ल हेर दिसा खण्ड-खण्ड परेको छ । रौ नि छन् । नाउरको जस्तो छ । वनको कि घरपालुवा आहारा कै सापको ल्याब परिक्षणबाट थाहा लाग्छ ।

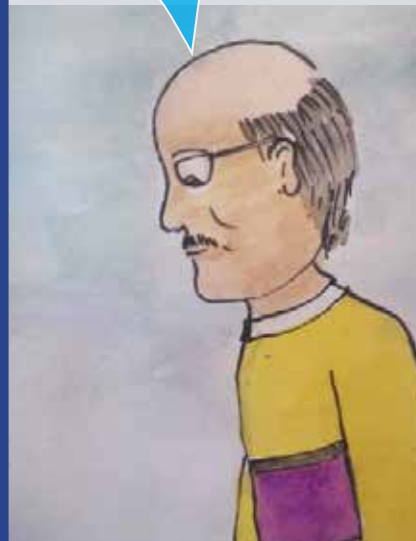

The expert further explains

विज्ञ अगाडि भन्छन्,

A wolf may defaecates anywhere whereas a snow leopard only defaecates in a specific place, to mark its territory.

बर्बोसोले चाहिँ जहाँ पनि गर्न सक्छ, हिउँ चितुवाले आफ्नो क्षेत्र छुट्याउनलाई निश्चित ठाउँमा दिसा गर्दछ ।

After the observation, Tsering says this about the snow leopard monitoring camp.....

अवलोकन पछि सेरेनले हिउँ चितुवा अनुगमनबारे यसो भनिन्छन्

We are at an altitude of 4,700 mt., which is the natural habitat of the snow leopard. We found it's scraping marks and faeces. It proves the presence of the snow leopard in this area. The blue sheep that can be seen at the top of the hill behind me is the natural prey of the leopard.

हामी ४,७०० मिटरको ऊचाइमा छौं जुन हिउँ चितुवाको वासस्थान हो । हामीले हिउँ चितुवाले रसोसेको चिन्ह र उसको दिसा भेट्यौं । यसले यो ठाउँमा हिउँ चितुवाको उपस्थिति प्रमाणित गर्दछ । अनि मेरो पछिल्लो झैंडको टुप्पोमा देखिइरहेको प्रउटा नाउर हिउँ चितुवाको प्राकृतिक आहारा हो ।

अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रमा हिउँ चितुवा अनुगमनका लागि यस्तो स्थान अनुगमन शिविर नियमित सञ्चालनमा छ ।

The Snow Leopard Monitoring Camp is in regular operation at the Annapurna Conservation Area to monitor the snow leopard.

ORGANIZATION INTRODUCTION

The Mountain Institute (TMI)

The Mountain Institute - Himalayan Program

P.O. Box 2785
Baluwatar, Kathmandu, Nepal
Tel.: +977-1-4419356/4414237
Email: mteba@mountain.org
aroregional@mountain.org

The Mountain Institute (TMI) was founded on the slopes of Spruce Knob Mountain, the highest point in West Virginia in 1972. TMI has grown significantly since then and is known for its innovative programs in the world's highest and longest mountain chains: the Himalayas and Andes. TMI partners with mountain people to transform their livelihoods and protect their culture which helps conserve vital natural resources for the planet. The Mountain Institute is the only international non-profit focused solely on mountains worldwide and actively dedicated to mountain communities and their unique environments.

For over four decades, TMI has partnered with mountain communities for "on-the-ground" collaborations to help them develop greater self-reliance and a broader understanding of their resource-rich, mountain environments. As a trusted partner with local communities, TMI identifies their most critical challenges, develops local solutions and advances programs focused on sustainable livelihoods for farmers, women, and remote villages. These improved livelihoods, in turn, help protect fragile mountain ecosystems.

In Nepal TMI was first introduced in 1988 through initiating the Himalayan Program. Since then TMI, Himalayan Program has been involved in different initiatives such as; climate change, conservation and livelihood related programs and projects. Recently TMI's, Mountain ecosystem based Adaptation Project (MAP) has been recognized as one of the "Outstanding Practices in Agroecology 2019" by the World Future Council. TMI Nepal is renowned for its works on conservation of biodiversity, climate change adaptation and preserving cultural heritage of high land.

ब दफ्तर ओगः ६०६ -६५८५०५

द माउन्टेन इन्स्टीट्यूट (टीएमआई) संस्था संयुक्त राज्य अमेरिकाको वेष्ट भर्जिनिया राज्यको सबैभन्दा अग्लो स्पृश नोब माउन्टेनको भिरालो ठाँउमा सन् १९७२ मा स्थापना भएको हो । स्थापना भएपछि यो संस्थाले निकै बृहत रूप लिएको छ र संसार का सबै भन्दा अग्ला हिमाली श्रृंखलाहरू हिमालय पर्वत र पर्वतीय प्रणालीहरूमा नयाँ नयाँ कार्य गर्ने भनेर परिचित छ । टीएमआईले हिमाली भेगका बासिन्दाहरूको जीविकापार्जनमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन र उनीहरूको संस्कृतिको जगेर्ना गर्न साभेदारी गर्दछ जसले पृथ्वीका महत्वपूर्ण प्राकृतिक स्रोतहरूको संरक्षणमा मद्दत पुग्दछ । टीएमआई विश्वका हिमाली क्षेत्रहरूमा मात्र केन्द्रित रहेर हिमाली भेगमा आश्रित समुदाय र उनीहरू वरपरको अद्वितीय वातावरण प्रति समर्पित एक मात्र अन्तर्राष्ट्रिय गैर नाफामूलक संस्था हो ।

चार दशक भन्दा बढी यस संस्थाले हिमाली भेगका समुदायहरूलाई स्वावलम्बी बनाउन र हिमाली भेगको वातावरणको बारेमा बुझ्नका लागि स्थलगत रूपमै हिमाली भेगका समुदायहरूसँग साभेदारी

गरेको छ । स्थानीय समुदायहरूको विश्वासिलो साभेदारीको रूपमा यस संस्थाले किसान, महिला र दुर्गम गाँउहरूको लागि दिगो जीविकोपार्जनमा केन्द्रित कार्यक्रमहरू अगाडि बढाउँदैछ जसले जीविकोपार्जनमा सुधार ल्याउँछ र संवेदनशिल हिमाली पर्या-प्रणालीको सुरक्षा गर्दछ ।

टीएमआईले नेपालमा पहिलो पटक सन् १९८८ मा हिमालयन प्रोग्रामबाट कार्यक्रमको शुरुवात गरेको हो । त्यसपछि हिमालयन प्रोग्राम जलवायु परिवर्तन, संरक्षण र जीविकोपार्जन सम्बन्धी कार्यक्रम र परियोजनाहरूसँग संलग्न रहँदै आएको छ । टीएमआईको पहाडी पारिस्थितिक प्रणालीमा आधारित अनुकूलन आयोजना (एमएपी) लाई वर्ल्ड फ्यूचर काउन्सिलद्वारा 'पुरातत्व विज्ञान २०१९ मा उल्लेखनीय अभ्यास' का रूपमा मान्यता दिइएको छ । टीएमआई नेपाल उच्च पहाडी भेगको जैविक विविधता संरक्षण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण कार्यहरूका लागि परिचित रहेको छ ।

PHOTO FEATURES

Photo : WWF Nepal

Members of the Snow Leopard Conservation Committee of Ghunsa, Kanchenjunga Conservation Area, Nepal gather to review progress of their field work.

Photo : Tshewang Wangchuk

Women learning how to operate trail cameras in Bhutan

Photo : WWF

The Snow Leopard Conservation Committee jointly patrol with the armed force in the Snow Leopard habitat in Kanchenjunga Conservation Area, Nepal to curb illegal poaching and trade of wildlife and wild parts.

Photo : Kalpavriksh

Wildlife educational poster sharing with school children in Ladakh, India in partnership with Kalpavriksh.

Photo : BWCD O

Students participating in exposure visit in Pakistan to promote snow leopard conservation initiatives

Photo : Ivashkina Lyubov

Children portray snow leopard cubs after their mother is killed by a poacher. The event demonstrated in Russia.

CONSERVATION ACTIONS WE CAN TAKE

- Report poaching to the concerned authorities.
- Protect Snow Leopard habitats and their prey species.
- Take measures to minimize loss of livestock to Snow Leopard: for example, guard livestock CAREFULLY (OR WILL), avoid leaving animals to graze near cliffs or in very broken terrain AND KEEP THEM IN THE PREDATOR-PROOF CORRALS.
- Spread wildlife conservation awareness among local people and tourists.

BECOME A STEWARD FOR NATURE BY ENCOURAGING YOUR COMMUNITY TO CO-EXIST WITH THE ENDANGERED SNOW LEOPARD BY TAKING THE ABOVE ACTIONS.

BY ENSURING SNOW LEOPARDS CAN FIND SUFFICIENT WILD PREY FOR FOOD, AND SO THAT THEY DO NOT HAVE TO RELY UPON DOMESTIC LIVESTOCK FOR THEIR SURVIVAL.

Snow Leopards and other wildlife are like a necklace of jewels around our mountains!

Do you know these facts?

- Snow Leopard is among the endangered species of Nepal and other 12 range countries in South & Central Asia.
- Snow Leopard serves as an indicator for environmental health of the high mountain ecosystem.
- Like humans and all animals, Snow Leopards require food, shelter and security from enemies.
- Snow leopard presence in Nepal and the Himalayas can be compared with the importance of lions to African countries or the White giant Panda to China.
- Snow leopard is part of natural heritage and is unique and valuable to the area.

Photo : Anil Adhikari

